

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine

ZORS 2008

**IZVJEŠTAJ O PROVEDBI
ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA
U BOSNI I HERCEGOVINI
ZA FEDERACIJU BOSNE I HERCEGOVINE
U 2008. GODINI**

Sarajevo, maj 2009. godine

GENDER CENTAR FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

**IZVJEŠTAJ O PROVEDBI
ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI
ZA FEDERACIJU BOSNE I HERCEGOVINE
U 2008. GODINI**

Sarajevo, maj 2009.g.

S A D R Ž A J

I - UVODNE NAPOMENE	5
II AKTIVNOSTI INSTITUCIONALNIH GENDER MEHANIZAMA I OSTALIH AKTERA/PARTNERA NA PROVEDBI ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI	13
<i>1. Aktivnosti Gender Centra na provedbi Zakona</i>	13
1.1. Praćenje usklađenosti federalnih propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i međunarodnim dokumentima kojim se tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova u pojedinim oblastima društvenog života	14
1.2. Postupanje prema Poslovniku o postupku i mjerama Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine u vezi s povredama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini	15
1.3. Aktivnosti na provedbi Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine	15
1.4. Aktivnosti na uvođenju gender senzitivnih/odgovornih budžeta	16
1.5. Aktivnosti u oblasti javnog života	17
1.6. Aktivnosti na uvođenju gender perspektive kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini	19
1.7. Aktivnosti na uvođenju gender statistike	20
1.8. Suradnja sa ostalim gender institucionalnim mehanizmima svih nivoa	21
1.8.1. Suradnja sa komisijama za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine	21
1.8.2. Suradnja sa Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i Gender centrom Vlade Republike Srpske	22
1.8.3. Suradnja sa ostalim gender institucionalnim mehanizmima zakonodavne i izvršne vlasti nižih nivoa organiziranja	23
1.9. Suradnja sa ostalim organizacijama i organima na provedbi Zakona	23
1.10. Nastavak suradnje s civilnim sektorom i međunarodnim organizacijama	24
1.11. Transparentnost i vidljivost u radu Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine u provedbi Zakona i odnosi sa javnošću	25
<i>2. Aktivnosti Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine</i>	26
<i>3. Aktivnosti kantonalnih skupština</i>	27
<i>4. Aktivnosti općinskih vijeća</i>	28
4.1. Izveštaji o radu komisija za ravnopravnost spolova pri općinskim vijećima za 2008. godinu	30
<i>5. Organi državne uprave i upravne organizacije</i>	32
5.1 Federalni nivo	32
5.2 Kantonalni nivo	38
5.3 Općinski nivo	41
<i>6. Aktivnosti zavoda za zdravstvo, zdravstveno osiguranje i zapošljavanje</i>	42
6.1. Zavodi za javno zdravstvo na federalnom i kantonalnom nivou	42
6.2. Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije Bosne i Hercegovine i kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja	42

6.3. Federalni zavod i kantonalne službe za zapošljavanje	44
7. Aktivnosti nadležnih organa vlasti i nevladinog sektora u oblasti nasilja	45
8. Aktivnosti medija	49
9. Aktivnosti udruženja	49
9.1. Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine	49
9.2. Granski sindikati Bosne i Hercegovine	50
9.3. Sportski savezi	51
9.4. Fondacije	51
III GENDER STATISTIKA ZA IZVJEŠTAJNI PERIOD	53
1. Vitalna statistika	53
1.1. Živorodeni prema vitalitetu i živorodeni prema spolu, mjestu i bračnosti	53
1.2. Umrli prema starosti i spolu	53
1.3. Umrli dojenčad prema starosti i spolu	53
1.4. Nasilne smrti	54
1.5. Prirodno kretanje stanovništva	54
1.6. Razvedeni brakovi prema starosti muža i žene i trajanju braka	54
1.7. Razvedeni brakovi po broju izdržavane djece iz ovog braka prema kome su dodijeljena (ukupno)	54
2. Obrazovanje	55
3. Rad i zapošljavanje	58
4. Gender statistika zaposlenih u organima državne službe u Federaciji Bosne i Hercegovine	68
5. Saziv komisija za ravnopravnost spolova poslije Općinskih izbora 2008. u Bosni i Hercegovini	70
6. Gender statistika programa „Podsticaj za poljoprivredu”, u okviru mjera za ruralni razvoj..	71
DODATAK I	95

I - UVODNE NAPOMENE

Ravnopravnost spolova jedna je od osnovnih vrijednosti ljudskog društva, kao i jedno od osnovnih ljudskih prava koje predstavlja okosnicu svih drugih odnosa u demokratskom društvu.

Država Bosna i Hercegovina je potpisnica mnogih međunarodnih dokumenata kojim se regulira oblast ljudskih prava i osnovnih sloboda. Odredbe Ustava Bosne i Hercegovine, ustava entiteta i kantona i Statuta Distrikta Brčko uključuju osnovne odredbe za osiguranje ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, u dijelu II Ljudska prava i slobode, u članu 2. navodi da će Federacija Bosne i Hercegovine osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u aktima navedenim u Aneksu Ustava, za sve osobe na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, između ostalog uključujući jednakost pred zakonom kao i zabranu svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, spolu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkom ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu. Polazeći od činjenice da je u Ustavu Bosne i Hercegovine i entitetskim ustavima ravnopravnost spolova navedena kao jedna od odrednica ljudskih prava, usvojen je i Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 16/03), koji uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova, te garantira jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi života. Zakonom se garantira puna ravnopravnost spolova u svim sferama društva, a naročito u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života, nasilja i medija.

Zakon daje definiciju diskriminacije, direktne i indirektna, te dozvoljava uspostavljanje specijalnih mjera u cilju promoviranja jednakosti i ravnopravnosti spolova i eliminacije postojeće neravnopravnosti.

U cilju ostvarivanja principa ravnopravnosti spolova u praksi Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je u svom dokumentu «Politika djelovanja i osnovne strategije Vlade Federacije BiH u mandatnom periodu 2007.-2010. godina» istakla svoje opredjeljenje za dosljednom implementacijom Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu Gender Centar) je, na osnovu navedenih činjenica, a u skladu sa svojim djelokrugom rada i obavezama koje proističu iz Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini,¹ sačinio Izvještaj o provedbi Zakona za teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine za 2008. godinu.

Izvještaj uključuje, prije svega, podatke o aktivnostima Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine na provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, ali i o aktivnostima svih drugih aktera u Federaciji Bosne i Hercegovine, a pokriva sljedeće oblasti: obrazovanje, zapošljavanje, rad i pristup svim oblicima resursa, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, sport, kulturu, javni život i medije, zabranu nasilja, statističke evidencije, sudsku zaštitu.

Radi izrade što potpunijeg izvještaja, Gender Centar je primijenio metod upitnika sa svim pitanjima otvorenog tipa, koji je prilagođen djelokrugu rada ciljanih grupa. Upitnik je većinom

---

¹ Član 24. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini navodi:

«Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar RS, također, prate i nadgledaju provođenje zakona i najmanje jednom godišnje o tome izvještavaju Ministarstvo.

Pri izradi izvještaja iz stava 2. ovog člana, dužni su sarađivati i konsultirati se sa nevladinim sektorom, naročito organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava.

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske starat će se da se na svim nivoima vlasti vodi izbalansirana politika jednakosti spolova, te će u vezi s tim pitanjem sarađivati sa nevladinim organizacijama i sindikatima.

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske mogu u bilo koje vrijeme prezentirati posebne izvještaje Ministarstvu.

Svi izvještaji Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centra RS bit će objavljeni u javnosti.»

sadržavao pitanja koja su se odnosila na sljedeće: izradu programa za promoviranje ravnopravnosti spolova, gender senzitivne budžete, prikupljanje i objavljivanje gender senzitivnih podataka, diskriminaciju na osnovu spola, suradnju sa vladinim ili nevladinim sektorom (ovisno o djelokrugu rada), strukturu razvrstanu po spolu, obuku iz oblasti ravnopravnosti spolova, razmatranje specifičnih pitanja iz oblasti ravnopravnosti spolova, te prijedloge za suradnju sa Gender Centrom, a za institucionalne gender mehanizme u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti traženi su i izvještaji o radu. Upitnici su dostavljani faksom, poštom i direktno, a ukupno je distribuirano 417 upitnika² ciljanim grupama, na što je pristiglo ukupno 235 odgovora.

---

² Upitnik dostavljen svim općinskim vijećima, uključujući i komisije za ravnopravnost spolova općinskih vijeća, općinskim načelnicima, skupštinama kantona, uključujući i komisije za ravnopravnost spolova skupština, kantonalnim ministarstvima i drugim kantonalnim institucijama, nadležnim tijelima Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, federalnim organima državne uprave, sindikatima, jednom broju nevladinih organizacija koje se bave pitanjima nasilja u porodici i jednom broju udruženja koja djeluju u oblastima utvrđenim u Zakonu o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, medijima, Privrednoj komori Federacije Bosne i Hercegovine, parlamentarnim političkim strankama i općinskim i kantonalnim sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine.

SAŽETAK

Uvođenje principa ravnopravnosti žena i muškaraca (rodna-gender ravnopravnost) u sve oblasti društvenog života i rada ne predstavlja samo ispunjenje jednog od osnovnih standarda ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, niti se može svesti samo na pitanja socijalne pravde, nego se, prije svega, radi o neophodnom uvjetu za održiv društveni i ekonomski razvoj jedne zemlje, sa posebnim naglaskom na smanjenje siromaštva i poboljšanje kvaliteta života svih njenih žitelja.

Uvođenje ovih principa u pravne, institucionalne i političke okvire u Bosni i Hercegovini, u svim fazama i na svim nivoima vlasti, zasnovano je na obavezama koje proizilaze iz međunarodnih dokumenata, članstvu u međunarodnim savezima i tijelima, kao i u principima zaštite osnovnih ljudskih prava sadržanih u Ustavu Bosne i Hercegovine, Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine i kantonalnim ustavima. U posljednjih deset godina se radilo na razvijanju domaćeg pravnog, institucionalnog i političkog okvira za primjenu principa ravnopravnosti spolova, koji se naslanjao na već postojeće međunarodne principe i dobre prakse iz okruženja, pri čemu se naročito vodilo računa o specifičnostima naše zemlje, posebno u smislu njenog teritorijalnog ustroja, zatečenog stanja po pitanju ravnopravnosti spolova, trenutne ekonomsko-političke situacije i već prepoznatih prioriteta za djelovanje u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti i provođenja reformi u okviru procesa pridruživanja Evropskoj uniji. Uspostavljanjem institucionalnih mehanizama za gender i donošenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini znatno je unaprijeđen ambijent za ostvarivanje principa gender ravnopravnosti.

Integriranje principa ravnopravnosti žena i muškaraca, kroz provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, nije isključiva obaveza gender institucionalnih mehanizama, nego i svih drugih državnih institucija, civilnog sektora, kao i svake pojedinke/pojedinca našeg društva. Iz tog razloga je veoma bitno pratiti napredak u njegovoj implementaciji, što Gender Centar i čini izradom Izvještaja o provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na području Federacije Bosne i Hercegovine, na godišnjem nivou.

Za izradu ovog izvještaja Gender Centar je uložio veliki napor kako bi analiza dostupnih informacija dala što približniju sliku o stepenu i kvalitetu provođenja Zakona, šest godina nakon njegovog stupanja na snagu. Također, analizom se željelo istaći šta je praksa pokazala kao nedostatak samog Zakona i gdje su nužne izmjene i dopune radi njegovog prilagođavanja krajnjem cilju - postizanje ravnopravnosti spolova u svim sferama bosanskohercegovačkog društva, smanjivanja diskriminacije na osnovu spola na najmanju moguću mjeru, a sve radi zaštite osnovnih ljudskih prava i adekvatnog uključivanja i iskorištavanja najvažnijeg razvojnog resursa- ljudskog resursa.

Nesporno je da su učinjeni veliki pomaci u ostvarivanju principa ravnopravnosti žena i muškaraca, što je rezultat aktivnosti svih subjekata zaduženih za provedbu Zakona. Gender Centar, u skladu sa mandatom, postavio je ključne ciljeve za ostvarivanje pune ravnopravnosti spolova sa potpunim eliminiranjem i adekvatnom prevencijom diskriminacije i nasilja na osnovu spola. Za ispunjenje ovog cilja treba i vrijeme i adekvatni resursi. Zapravo se radi o procesu koji nikada neće izgubiti na važnosti, budući da se vremenom mijenjaju uloge žena i muškaraca u društvu, javljaju se novi oblici diskriminacije na koje adekvatno treba reagirati i prevenirati.

Međutim, Gender Centar ističe da izvještaj nije u potpunosti ispunio sva očekivanja. Razlog tome je višestruk, uzrokovan između ostalog neodgovornim odnosom prema obavezi dostavljanja informacija od nadležnih organa Gender Centru, pa i nevladinog sektora, što se može vidjeti u uvodnom dijelu izvještaja. Može se reći da većim dijelom i odgovori anketiranih nemaju dovoljno informacija za izradu kvalitetnog izvještaja, što opet govori ili o

neodgovornom pristupu ili o nedovoljnom poznavanju važnosti ove problematike, uključujući i izostavljanje pojedinih informacija o postignutom napretku u pojedinim oblastima za koje se od ranije znalo da postoje.

Premda su postignuti značajni rezultati u brojnim sektorskim politikama, nije bilo moguće sačiniti djelotvornu analizu stanja ravnopravnosti spolova u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja bi odražavala realitete sa aspekta učinka provedenih aktivnosti od strane gender institucionalnih mehanizama i ostalih aktera koji su obavezni provoditi Zakon, i to uglavnom zbog nedostatka adekvatne gender statistike, kvalitativnih istraživanja i redovne proizvodnje istih na način kako je to propisano Zakonom.

U izradi izvještaja su se koristili samo raspoloživi podaci iz pojedinih sektoralnih statistika, koje prikuplja, obrađuje i objavljuje Federalni zavod za statistiku, kao redovnu publikaciju koja se objavljuje jednom u dvije godine.³ Važno je istaći i to da izvještaj u dovoljnoj mjeri ne pokazuje gender statistiku koju su državni organi, tijela i institucije trebali prikazati po spolu, u skladu sa njihovom obavezom propisanom Zakonom. Svjesni ovih činjenica Gender Centar će i dalje nastojati da suradnju sa statističkim institucijama, kao i drugim subjektima, podigne na viši nivo kako bi se poboljšale postojeće metodologije za provođenje redovnih statističkih istraživanja uključivanjem gender komponente.

U cilju ostvarivanja principa ravnopravnosti spolova u praksi, te kao rezultat dotadašnjih aktivnosti Gender Centra sa mjerljivim i prepoznatim pozitivnim rezultatima, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je u svom dokumentu **«Politika djelovanja i osnovne strategije Vlade Federacije BiH u mandatnom periodu 2007.-2010. godina»** istakla svoje opredjeljenje za dosljednom implementacijom Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Ova činjenica se pokazala ključnom za postizanje napretka u provedbi Zakona, a naročito za prihvatanje svih inicijativa s kojima je Gender Centar išao prema Vladi Federacije Bosne i Hercegovine⁴.

Međutim, i pored navedenih pozitivnih pomaka i dalje ostaje neriješeno pitanje usklađivanja propisa i drugih akata koje razmatra i usvaja Vlada Federacije Bosne i Hercegovine sa međunarodnim i domaćim pravnim okvirom za gender.⁵

Ovaj problem se pokušao premostiti razvijanjem adekvatne suradnje i nuđenja stručne pomoći resornim ministarstvima koja se ogledala, između ostalog, u preuzimanju izrade gender analiza⁶, pribavljanju donatorskih sredstava za određene aktivnosti, obavljanju javnih rasprava i sl.

Do sada je razvijena kontinuirana suradnja sa samo jednim federalnim ministarstvom, koje sve materijale još u radnoj verziji dostavlja na mišljenje Gender Centru. Ostali propisi, strategije i informacije, za koje se ocijenilo da su u prioritetu za gender intervenciju, dostavljani su od parlamentarnih komisija za ravnopravnost spolova. Sa komisijama se razvila zavidna suradnja, na način da je Gender Centar za komisije pripremao stručna mišljenja na nacrtu/prijedloge zakona, drugih propisa i akata, strategijske dokumente i sl., koja su sadržavala gender analize i potrebne gender intervencije sa obrazloženjima.

Prilikom izrade mišljenja, Gender Centar se nerijetko našao u situaciji da u određenim sektorskim politikama uopće nije bilo pravnog osnova za intervenciju, ili kada je intervenirano rukovodeći se iskustvenim znanjima a ne pozivajući se na konkretan član Zakona, često te intervencije nisu bile prihvaćene zato što važeći Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i

³ Raspoloživa gender statistika, koja se prikuplja i obrađuje u Federalnom zavodu za statistiku, prema utvrđenom Programu, objavljuje se jednom u dvije godine, te će sistematizirani podaci za 2008.g. biti dostupni tek krajem 2009.g., štampanjem publikacije „Žene i muškarci u Federaciji Bosne i Hercegovine“. Trenutno smo se mogli koristiti samo pojedinim «sektoralnim» statistikama, koje je Federalni zavod za statistiku objavio u formi javnih saopćenja.

⁴ U 2008.g.- aktivnosti na uvođenju gender senzitivnih budžeta i inicijativa za izradu Akcionog plana za gender senzitivne budžete u pilot oblastima, aktivnosti na novom Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici, naši budžetski zahtjevi za finansiranje konkretnih aktivnosti/programa –primjer finansijske pomoći „Sigurnim kućama“ i sl.

⁵ Naime, još uvijek nisu izmijenjeni nadležni propisi, čije bi izmjene predvidjele obavezu pribavljanja pozitivnog mišljenja sa gender aspekta, prije nego se materijal uključujući u dnevni red Vlade, kao ni nadležno tijelo/organ koje bi vršilo gender analizu i izdavalo tražena mišljenja.

⁶ **Gender analiza i planiranje** identificiraju razlike i neravnopravan položaj između muškaraca i žena i to su sredstva za identificiranje različitih uloga i potreba žena i muškaraca koja se koriste pri izradi i implementaciji konkretnih mjera za promoviranje jednakih mogućnosti i prava i za muškarce i za žene, što je i osnovni preduvjet za njihovu uspješnost.

Hercegovini zabranjuje i govori o oblicima diskriminacije u samo osam oblasti društvenog života i rada. Iskustvo Gender Centra daje dovoljno razloga da se pokrene inicijativa za izmjene i dopune Zakona u ovom smislu, barem u nivou obrađivanja svih onih oblasti koje su prepoznate kao ključne u međunarodnim dokumentima koji su na snazi u Bosni i Hercegovini, za koje već postoje međunarodne gender politike i razvijeni gender indikatori. Ovo, naravno, ne isključuje i potrebu daljnjeg poboljšanja teksta i u oblastima koje je Zakon već obradio. Često gender intervencije nisu prihvaćene sa obrazloženjem da bi takva vrsta intervencije zahtijevala određena finansijska sredstva, koja u tom momentu nije moguće osigurati.

Aktivnosti Gender Centra, u smislu usaglašavanja politika sa gender pravnim okvirom, u pravilu su se odnosile na federalni nivo. U skladu sa svojim ograničenim kapacitetima, stručna pomoć nižim nivoima vlasti pružana je samo u pojedinim slučajevima, na njihov zahtjev.

Kao što se vidi i iz samog izvještaja, veliki je problem na kantonalnom i općinskom nivou, budući da ne postoji zakonom uređena obaveza osnivanja gender institucionalnih mehanizama na tim nivoima. Osim toga, postoji hroničan nedostatak gender znanja kao i nepostojanja redovne prakse gender analize, planiranja i usaglašavanja sa gender pravnim okvirom (kantonalni i općinski nivo). Imajući u vidu način na koji su Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine podijeljene nadležnosti različitih nivoa vlasti, od suštinske je važnosti uključivanje gender analize i planiranja, kao obavezujuće redovne prakse, upravo na kantonalnom i lokalnom nivou. Dok je Gender Centar aktivno radio na uspostavi i stručnim obukama tih tijela i većinu svojih kapaciteta usmjeravao na njih, tijela za ravnopravnost spolova ovih nivoa vlasti provodila su konkretne aktivnosti usklađene sa programskim ciljevima Gender Centra. Uspostavljena ad hoc tijela na kantonalnom nivou, od kojih se očekivalo uspostavljanje redovne prakse gender analize i planiranja, u međuvremenu su potpuno prestala sa radom u devet kantona, tako da uopće nije moguće u ovom momentu bilo šta reći o nivou usaglašenosti kantonalnih propisa sa Zakonom. Pojedini dijelovi izvještaja imaju određene informacije koje su dobivene obradom odgovora na upitnike, međutim, njihova ocjena da su propisi usaglašeni sa Zakonom ostaje veliko pitanje, kada većim dijelom ne daju obrazloženja kojim propisima i u kojim dijelovima i na koji način je izvršena gender intervencija. Ista je stvar i sa općinskim nivoom, zanemarljivo mali broj općina uopće pridaje važnost ovoj problematici, a vidljiv je i nedostatak znanja i vještina iz oblasti gendera. Sve ovo ukazuje također na potrebu dopune postojećeg Zakona, kojom bi se jasno definirali oblici i mandati gender mehanizama na kantonalnom i općinskom nivou, na način na koji je to već urađeno za Agenciju za ravnopravnost spolova u BiH i entitetske gender centre.

Analizom odgovora, bez obzira na nivo vlasti, mogu se generalno izvući sljedeće činjenice⁷:

-Nisu doneseni programi mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti.⁸ Razloga za ovo je više: nedovoljno znanja o gender konceptu, neodgovoran odnos prema zakonskim obavezama, nedostatak finansijskih i drugih resursa, nedovoljna senzibilnost za ovu problematiku kroz preovladavanje stereotipa i sl. Stoga Gender Centar predlaže da se Zakon dopuni i da precizira osnovne elemente programa, vrste mjera koje će doprinijeti poboljšanju gender ravnopravnosti i eliminaciji diskriminacije na osnovu spola, kao i način njihovog uvezivanja sa već usvojenim drugim strategijskim dokumentima koji bi trebali sadržavati ili sadržavaju gender komponentu.

⁷ gender mehanizmi, organi državne uprave, udruženja, zavodi i sl.

⁸ Član 21. Zakona glasi: «Nadležni organi vlasti će na svim nivoima preduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim zakonom po oblastima, uključujući, ali ne ograničavajući se na: donošenje programa mjera radi postizanja jednakosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti; donošenje novih, ili izmjenu postojećih zakona radi usklađivanja s odredbama ovog zakona; osigurati sudsku zaštitu kako građansku, tako i krivičnu, u svim slučajevima povrede odredbi ovog zakona; osigurati vođenje statističkih podataka razvrstanih po spolu u svim privrednim subjektima, privatnim i državnim preduzećima, državnim i javnim organizacijama i institucijama kao i pristup ovim informacijama

- Nepoštivanje člana 18. Zakona⁹, zbog čega i dalje imamo hroničan nedostatak sektorskih gender statistika, bez kojih nije ni moguće raditi gender analizu i gender planiranje, izradu izvještaja o stanju ravnopravnosti spolova, definiranje gender razvojnih indikatora i njihovo praćenje i sl. Iz tog razloga Gender Centar predlaže da se svi nadležni propisi usklade sa članom 18. Zakona, u dijelu kojim se reguliraju pitanja prikupljanja i obrade administrativnih podataka, vođenja baza podataka, registara i sl. Time bi se znatno obogatio i sadržaj zvanične gender statistike koju prikuplja, obrađuje i objavljuje Federalni zavod za statistiku.

- Veliki je nedostatak znanja o gender konceptu, međunarodnom i domaćem pravnom okviru za gender. Tim više treba sistemski prići ovom problemu i nerealno je očekivati od Gender Centra da sa svojim ograničenim kapacitetima odgovori na ove potrebe za cijelu Federaciju BiH. Budući da su svi anketirani tražili od Gender Centra upravo različite vidove obuka za nova neophodna znanja iz ove oblasti, Gender Centar ponovno aktuelizira inicijativu da se ove vrste obuka trebaju provoditi u okviru Agencije za državnu službu Federacije BiH, da se planiraju u njihovim programima obuka, te osiguraju i potrebna sredstva za provođenje tih programa obuke. Gender Centar je spreman pružiti stručnu pomoć kod kreiranja modula za obuku i odabira adekvatnog trenerskog osoblja. Ove obuke bi morale biti kontinuirane, dostupne i obavezne za sve državne službenike na svim nivoima vlasti u Federaciji BiH. Isto tako, kod upošljavanja novih državnih službenika, u nadležne propise treba ugraditi osnovni domaći i međunarodni pravni okvir za gender kao i osnove gender koncepta, kako bi se ova tematika uvrstila u postojeće procedure obavljanja ispita općeg znanja i stručnog ispita, za što je također Gender Centar spreman pružiti potrebnu stručnu pomoć

- U dijelu izvještaja posebna pažnja je posvećena provođenju člana 15. Zakona¹⁰. Da se zaključiti da još uvijek postoji diskriminacija i neravnopravno učešće žena na mjestima odlučivanja svih nivoa vlasti i svih oblika organiziranja. Stoga Gender Centar prepoznaje potrebu jasnijeg definiranja ovog specifičnog oblika diskriminacije na osnovu spola, te predlaže jasnije definiranje odredbe člana 15. Zakona. Radi dosljedne implementacije ovog principa da se zaključiti da su nužne i izmjene Izbornog zakona u Bosni i Hercegovini u ovom smislu, te i drugih propisa kojima će se uvesti obaveze poštivanja ovih principa unutar organiziranja i djelovanja političkih stranaka na način uvođenja stimulativnih finansijskih i drugih mjera za stranke koji u potpunosti primjenjuju gender standarde za manje zastupljeni spol. Radi dosljedne primjene člana 15. Zakona Gender Centar sugerira da je potrebno izmijeniti i dopuniti nadležne propise koji reguliraju postupak vladinih i drugih imenovanja, od entitetskog do općinskog nivoa.

- Evidentan je nedostatak primjene gender koncepta u budžetskom sistemu Federacije Bosne i Hercegovine. Veoma mali broj državnih organa razumije koncept gender odgovornog budžetiranja, te se u tom smislu ne poduzimaju bilo kakvi koraci. Iako je Gender Centar pokrenuo inicijativu za izradu Akcionog plana za uvođenje gender odgovornih budžeta u Federaciji Bosne i Hercegovine, za koje su pribavljena mišljenja od nadležnih ministarstava, ukazuje se potreba za dogradnjom postojećeg Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini uvođenjem novog poglavlja koje će razraditi gender ravnopravnost u oblasti javnih finansija.

---

⁹ Član 18. Zakona glasi: »Svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima moraju biti prikazani po spolu. Statistički podaci i informacije, koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju, u skladu sa stavom 1. ovog člana, moraju biti sastavni dio statističke evidencije i dostupni javnosti.

¹⁰ Član 15. Zakona glasi: «Državna tijela i tijela lokalne samouprave, upravljačka tijela kompanija, političke stranke i ostale neprofitne organizacije osigurati će i promovirati ravnopravnu zastupljenost po osnovi spola u upravljanju i procesu odlučivanja. Radi postizanja cilja iz stava 1. ovog člana, nadležne vlasti sačinjavati će posebne programe i planove koji će biti korišteni radi poboljšanja spolne zastupljenosti u organima vlasti na svim nivoima, uključujući sudsku, zakonodavnu i izvršnu vlast, kao i sve ostale javne službe, komisije i odbore, uključujući i učešće u tijelima koja predstavljaju državu na međunarodnom nivou, u pravilu će odražavati ravnopravnu zastupljenost spolova.

- I na kraju, može se konstatirati da i ovaj izvještaj bilježi određeni napredak u provedbi Zakona. To se naročito može vidjeti iz dijela izvještaja koji govori o aktivnostima Gender Centra, kao vodećeg mehanizma za primjenu principa ravnopravnosti spolova u Federaciji Bosne i Hercegovine. Kako bi taj napredak u što skorije vrijeme dostigao planirane efekte, kao posebno bitno je istaći potrebu usaglašavanja nadležnih propisa koji reguliraju mandate organa i tijela državne uprave sa Zakonom, na način da se propiše obaveza ministarstava, uprava i ustanova svih nivoa vlasti da osiguraju i promoviraju ravnopravnu zastupljenost spolova u svome radu na način da će: donositi programe mjera radi postizanja gender ravnopravnosti u svim područjima koja su im u djelokrugu rada, predložiti nove ili inicirati usaglašavanje postojećih propisa iz njihove nadležnosti, radi usaglašavanja sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i međunarodnim gender standardima na osnovu međunarodnih dokumenata koji su sastavni dio Ustava i koji su ratificirani od nadležnih institucija u BiH, osigurati da svi statistički podaci i informacije koje prikupljaju, evidentiraju i obrađuju budu razvrstani po spolu, te da na osnovu njihove analize uključe gender analizu i planiranje u sve faze izrade i predlaganja politika, strategija, programa i mjera iz svog djelokruga.

II AKTIVNOSTI INSTITUCIONALNIH GENDER MEHANIZAMA I OSTALIH AKTERA/PARTNERA NA PROVEDBI ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Institucionalni gender mainstreaming mehanizmi (IGMM) uspostavljeni su kao dio ukupnog nastojanja ostvarenja poboljšanja stanja ravnopravnosti žena i muškaraca u Bosni i Hercegovini. Ta aktivnost realizirana je u vrijeme kada pitanja ostvarenja ravnopravnosti spolova nisu smatrana razvojnim prioritetom.

IGMM danas se sastoji od zakonodavnih i izvršnih, trajnih i *ad hoc* radnih tijela. Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini uspostavlja se Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i potvrđuju institucionalni gender mainstreaming mehanizmi-entitetski gender centri i komisije na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti države Bosne i Hercegovine. Oni danas uključuju:

- Komisiju za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine,
- Komisiju za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i Komisiju za ravnopravnost spolova Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine;
- Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske,
- Agenciju za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine,
- Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine;
- Gender centar Republike Srpske;
- Komisije/odbore za ravnopravnost spolova kantonalnih skupština i kantonalnih vlada¹¹;
- Komisije za ravnopravnost spolova općinskih vijeća/skupština općina i ureda načelnika općina¹²,
- Komisije za ravnopravnost spolova Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.
- Nominirane osobe za gender pitanja u organima državne uprave¹³

1. Aktivnosti Gender Centra na provedbi Zakona

Shodno Uredbi o osnivanju Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 58/00 i 64/05), i članu 25. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 16/03), Gender Centar je obavljao poslove i zadatke na provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, a koji proizilaze iz:

- djelatnosti Gender Centra;

¹¹ Gender Centar je tokom 2005.g. poduzeo niz aktivnosti da se u okviru kantonalnih vlada uspostave gender odbori, kao stalna radna tijela vlada sastavljena od po dva predstavnika svih ministarstava. Ova inicijativa je djelimično prihvaćena, tako da su sve kantonalne vlade donijele rješenja o uspostavi tih odbora, ali kao privremenih radnih tijela. Rezultat toga je da trenutno djeluje i vrlo je aktivan jedino Koordinacioni odbor Unsko-sanskog kantona.

¹² Na području Federacije Bosne i Hercegovine su uspostavljene pri svim općinskim vijećima komisije koje u svome mandatu imaju gender problematiku, u većini slučajeva se u svom nazivu i mandatu odnose samo na ravnopravnost spolova, a u nekoliko slučajeva je mandat proširen sa ljudskim pravima, pitanjima mladih i sl. Nakon posljednjih provedenih lokalnih izbora došlo je do promjene njihovih sastava, te je u većini komisija već imenovano novo članstvo. Praksa uspostavljanja tijela pri uredu načelnika općina još uvijek nije dovoljno zaživjela, tako da možemo govoriti o samo nekoliko općina.

¹³ Od samog osnivanja Gender Centra, krenulo se sa praksom suradnje sa federalnim ministarstvima putem nominiranih državnih službenika za gender pitanja od strane ministara (1M i 1Ž). S vremenom se desilo da je veći broj nominiranih osoba iz raznih razloga napustio radna mjesta unutar tih ministarstava, tako da Gender Centar upravo radi na nominiranju novih osoba, što već daje dobre rezultate, iz mjeseca u mjesec se povećava broj ministarstava koja pružaju podršku aktivnostima Gender Centra i kroz imenovanje osoba za gender pitanja.

- ovlaštenja na osnovu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini;
- «Politika djelovanja i osnovne strategije Vlade Federacije BiH u mandatnom periodu 2007.-2010. godina»;
- Operativnog plana rada Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za 2008.godinu;
- Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2007 - 2012;
- međunarodnih obaveza na osnovu članstva u međunarodnim organizacijama i potpisanih međunarodnih dokumenata po kojima se treba postupati i izvještavati.

Radi praćenja i nadgledanja provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i poštivanja obaveza po međunarodnim dokumentima, Gender Centar je poduzeo sljedeće aktivnosti:

1.1. Praćenje usklađenosti federalnih propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i međunarodnim dokumentima kojim se tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova u pojedinim oblastima društvenog života

- analiza Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i izrada stručnog mišljenja radnoj grupi formiranoj na državnom nivou radi izmjena i dopuna ovog zakona, u čijem sastavu je i direktorica Gender Centra;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na radnu verziju Zakona o izmjeni i dopuni Zakona o radu te učešće u radu Radne grupe za izradu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu koju je imenovao federalni ministar rada i socijalne politike;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Prijedlog zakona o zdravstvenoj zaštiti;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Nacrt zakona o sigurnosti i zdravlju na radu;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Nacrt zakona o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima;
- analiza Zakona o turističkoj djelatnosti i Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Prednacrt zakona o uzimanju i presađivanju ljudskih organa i tkiva u svrhu liječenja;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u Federaciji Bosne i Hercegovine 2006.-2016. godine;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Strateški plan razvoja zdravstva u Federaciji Bosne i Hercegovine u periodu od 2008. do 2018. godine;
- analiza odredaba Uredbe o pravilima disciplinskog postupka za disciplinsku odgovornost državnih službenika u organima državne službe u Federaciji Bosne i Hercegovine, te traženje mišljenja od nadležnog ministarstva o provedbi pojedinih odredaba koje su se pokazale kao ograničavajuće u primjeni na konkretnim slučajevima;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na statute Općine Zenica i Općine Zavidovići
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Prijedlog odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Prijedlog odluke o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava;
- inicijativa za izmjene i dopune Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, u smislu da se žrtva nasilja u porodici i žrtva trgovine ljudima definira kao korisnik socijalne zaštite;
- inicijativa za usaglašavanje Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dohodak Federalnom ministarstvu finansija i Poreskoj upravi Federacije Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na sadržaj obrazaca, sa članom 18. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Nakon izvršene analize, izrade stručnih mišljenja i inicijativa Gender Centra radi izmjene i usklađivanja propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini,

ustanovljeno je da u nekim propisima uopće nema potrebe za konkretnom gender intervencijom, dok su u svim ostalim slučajevima izrađena stručna mišljenja i dati konkretni prijedlozi za izmjenu i dopunu zakona i podzakonskih akata, koji su u postupku usvajanja u potpunosti prihvaćeni (npr. svi propisi iz oblasti zdravstva), dok se propisi iz drugih oblasti u kojim je urađena gender intervencija još uvijek nalaze u parlamentarnoj proceduri.

1.2. Postupanje prema Poslovniku o postupku i mjerama Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine u vezi s povredama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

U skladu sa čl.25. st.5. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Gender Centar je donio Poslovnik o postupku i mjerama Gender Centra u vezi sa povredama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini («Službene novine Federacije BiH», broj: 73/06).

U svim predmetima pokrenutim po zahtjevima stranaka za ispitivanje kršenja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini poduzete su potrebne radnje predviđene Poslovníkom o postupku i mjerama Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine u vezi sa povredama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Postupano je u sljedećim predmetima:

- postupanje u predmetu po zahtjevu stranke radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u pitanjima iz oblasti porodičnih odnosa;
- postupanje u tri predmeta po zahtjevu stranaka radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u postupku konkursne procedure Agencije za državnu službu Federacije Bosne i Hercegovine;
- postupanje u predmetu po zahtjevu stranke radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u pitanjima iz oblasti radnih odnosa – mobbing;
- postupanje u predmetu po zahtjevu stranke radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u pitanjima iz oblasti porodičnih odnosa - psihičko nasilje u porodici;
- postupanje u predmetu po zahtjevu stranke radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u pitanjima iz oblasti radnih odnosa – nezakonit otkaz i psihičko zlostavljanje na radnom mjestu – mobbing.

U navedenim slučajevima u tri predmeta donesen je zaključak kojim je postupak ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini okončan, dok u preostala tri predmeta Gender Centar se oglasio nenadležnim i cjelokupan predmet prosljedio nadležnim organima na postupanje.

1.3. Aktivnosti na provedbi Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu GAP BiH), kao petogodišnju strategiju za gender mainstreaming u Bosni i Hercegovini, usvojilo je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, 14. septembra 2006. godine.

Glavni cilj GAP-a BiH je da: „definira strategije i realizira programske zadatke u cilju ostvarenja ravnopravnosti žena i muškaraca u Bosni i Hercegovini“, sa sljedećim zajedničkim strateškim ciljevima u svim oblastima rada, definiranim u dokumentu GAP-a:

- usklađivanje zakonodavstva u svakoj oblasti sa domaćim i međunarodnim pravnim standardima za jednakost i ravnopravnost spolova;

- unapređenje baza podataka, istraživanja i socio-ekonomske analize stanja ravnopravnosti spolova u svakoj oblasti;
- edukacija i podizanje svijesti javnosti o potrebi uvođenja ravnopravnosti spolova u sve oblasti života i rada;
- izgradnja kapaciteta i poticanje aktivne suradnje i participatornog pristupa svih institucionalnih i vaninstitucionalnih aktera u Bosni i Hercegovini.“

Gender akcioni plan sadrži 15 oblasti u kojima su precizirane mjere i aktivnosti za poboljšanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Gender Centar je u skladu sa dinamičkim planom projekta “Jačanje kapaciteta gender mainstreaming mehanizama u Bosni i Hercegovini za uspostavu Fonda za implementaciju GAP-a BiH (FIGAP)”¹⁴ učestvovao u svim aktivnostima provedbe projekta, formiran je Operativni tim od tri službenika/ice koji je uz redovne aktivnosti Gender Centra učestvovao i u sljedećim aktivnostima:

- razvijanje očekivanih rezultata,
- izrada logičke matrice FIGAP-a,
- učestvovanje na obukama u vezi sa razvijanjem vještina za projektno i programsko upravljanje,
- učestvovanje na obuci za pripremu projektnih prijedloga za IPA fondove,
- razvijanje strategija i analiza aktera,
- definiranje zadataka za prvu godinu implementacije,
- izrada indikatora i definiranje izvora verifikacije,
- definiranje rizika i pretpostavki,
- definiranje aktivnosti i način njihove implementacije,
- učešće u izradi Sporazuma o zajedničkom finansiranju i prisustvo sastancima s donatorima gdje su prezentirani dostignuti rezultati.

Kraj godine je uključivao i učešće u izradi projektnih zadataka za 2009. godinu, nakon čega se očekuje potpisivanje Sporazuma i dostupnost donatorskih sredstava u 2009. godini, radi konkretne implementacije FIGAP programa, prema godišnjim planovima rada koje će podnijeti institucionalni gender mehanizmi upravljačkim tijelima FIGAP-a na odobrenje. Projektnim dokumentom su predviđene aktivnosti na provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na području Federacije Bosne i Hercegovine.

1.4. Aktivnosti na uvođenju gender senzitivnih/odgovornih budžeta

Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Zaključak, koji je u formi izvještaja podnesen Zastupničkom domu Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, kako glasi:

«Izvršiti analizu Zakona o budžetima, Zakona o budžetskom sistemu i Zakona o izvršenju budžeta u Federaciji Bosne i Hercegovine sa gender aspekta, te inicirati izmjene i dopune ovih zakona, kako bi se precizno propisala procedura pripreme budžeta, uvodeći obavezu gender planiranja i analize, a što je u skladu sa preporukama UN CEDAW Komiteta”¹⁵.

¹⁴ Švedski institut za javnu administraciju (SIPU International), u suradnji sa IBHI BiH, odabran je na tenderu koji je raspisala SIDA za realizaciju projekta pod nazivom „Jačanje kapaciteta gender mainstreaming mehanizama u Bosni i Hercegovini za uspostavu Fonda za implementaciju Gender akcionog plana u Bosni i Hercegovini (FIGAP), projekta Agencije za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini koji provodi u partnerstvu sa entitetskim gender centrima. Projekat se implementira u periodu maj 2008. - maj 2009. godine.

¹⁵ Bosna i Hercegovina je tek na početku kreiranja svoje prakse, modela i specifičnog puta ka gender osjetljivim budžetima, prilagođenog trenutnoj situaciji. Gender Centar je već pokrenuo niz aktivnosti, prikupljajući međunarodna i iskustva iz regiona, te dokumente Vijeća Evrope i Evropske unije na temu kreiranja javnih budžeta sa gender perspektivom. Nakon provedenih prvih obuka i formiranja radnih grupa, urađen je i priručnik „Gender osjetljivi budžeti/proračuni - mogućnosti za smanjenje siromaštva u Bosni i Hercegovini”. U suradnji sa NVO sektorom radilo se na obukama lokalnih struktura i data je stručna pomoć pri izradi priručnika „Preporuke i smjernice za uvođenje rodne perspektive u

Na osnovu ovog zaključka, Gender Centar je oformio ekspertnu radnu grupu za identifikaciju i gender analizu propisa koji reguliraju budžetski proces na entitetskom i lokalnom nivou, s ciljem njihovog usaglašavanja sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i principima jednakosti i ravnopravnosti spolova u sferi javnih finansija, kako su tretirani međunarodnim dokumentima i usvojenom praksom Vijeća Evrope. Radna grupa je dobila zadatak da do kraja kalendarske 2008.godine:

- identificira i prikupi sve zakonske i podzakonske akte (uključujući i interne procedure, instrukcije, obrasce i tome slično) koji reguliraju budžetski proces na nivou Federacije Bosne i Hercegovine
- analizira zakonske i podzakonske akte (uključujući i interne procedure, instrukcije, obrasce i tome slično) koji se koriste u pripremi i planiranju, predlaganju, usvajanju, realiziranju, monitoringu, transparentnosti i reviziji budžeta Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, grada i općina, s ciljem uvođenja gender analize i gender planiranja
- identificira ključne aktere budžetskog procesa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, grada i općina i izvrši gender analizu propisa koji reguliraju njihov djelokrug rada i ulogu u tom procesu, s ciljem uvođenja gender osjetljivih/odgovornih budžeta
- da sačini prijedloge, nakon izvršene analize, za poduzimanje narednih aktivnosti s ciljem uvođenja gender osjetljivih/odgovornih budžeta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, grada i općina.

Gender Centar je u toku rada komisija održao sastanke sa uredima DFID-a¹⁶ i UNIFEM-a¹⁷ u Sarajevu, na kojima su razmijenjene informacije o poduzetim aktivnostima na uvođenju gender senzitivnog budžetiranja (u daljem tekstu GSB) i okvirno dogovorena suradnja na narednim aktivnostima.

Radna grupa je izvršila analizu propisa koji reguliraju budžetski proces u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i set propisa koji reguliraju mandate aktera budžetskog procesa, te na osnovu njih izradila preporuke.

Izveštaj o radu komisije sa preporukama je u formi informacije sa prijedlogom zaključaka upućen na Vladu Federacije Bosne i Hercegovine radi usvajanja.

1.5. Aktivnosti u oblasti javnog života

Prema članu 15. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, značajnu ulogu u stvaranju uvjeta za ravnopravno sudjelovanje oba spola u procesu odlučivanja imaju i političke stranke¹⁸. Prvi i najvažniji korak je promoviranje značaja principa ravnopravnosti spolova u svim fazama odlučivanja, što uključuje i obavezu osiguravanja ravnopravne zastupljenosti oba spola u tom procesu. Prema podacima kojima raspolaže Gender Centar parlamentarne stranke u Federaciji Bosne i Hercegovine su ovom pitanju pristupile različito. Jedan broj političkih stranaka je u svojim aktima definirao svoje obaveze u cilju postizanja jednakosti i ravnopravnosti spolova u praksi (procenat sudjelovanja žena i muškaraca u stranačkim tijelima i dr.), dok u okviru nekih političkih stranaka djeluje forum žena, kao interesno organiziranje žena u okviru političkog djelovanja te stranke. U okviru priprema za

---

lokalne budžete/proračune u Bosni i Hercegovini" koji je realizirala "VESTA" Tuzla uz podršku UNIFEM-a, te je u GAP BiH (usvojen od Vijeća ministara na sjednici 14.09.2006.godine) posvećeno posebno poglavlje IV "Gender senzitivni budžeti" sa prijedlogom mjera i aktivnostima čiji je osnovni cilj donošenje gender senzitivnih procedura pripremanja, predlaganja, usvajanja i izvršavanja budžeta na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini.

¹⁶ UK Department of International Development

¹⁷ United Nations Development Fund for Women

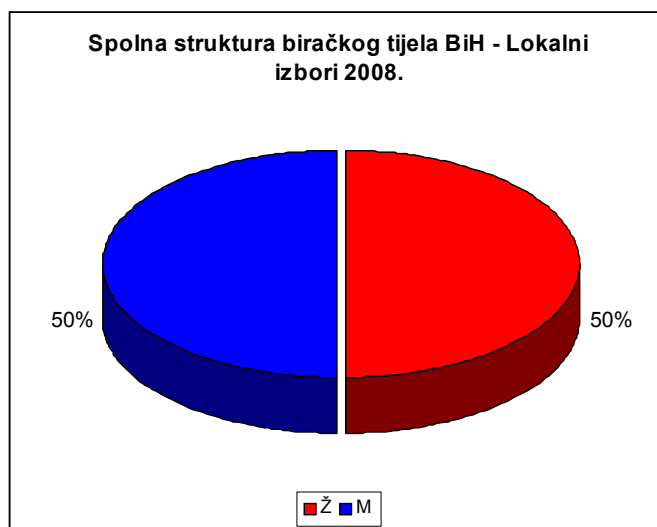
¹⁸ Upitnik dostavljen: Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine, Stranka demokratske akcije, Stranka za Bosnu i Hercegovinu, Narodna stranka Radom za boljitak, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Hrvatska demokratska zajednica 1990, HSS-NHI, BPS, BOSS, HSP – Đapić dr. Jurišić, Demokratska narodna zajednica, Hrvatska narodna zajednica i Hrvatska kršćanska demokratska unija, a odgovorili su Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, HSS-NHI i Stranka za Bosnu i Hercegovinu.

oktobarske izbore, Gender Centar je izradio prigodne spotove koji su upućeni svim političkim strankama kao i sredstvima informiranja sa osnovnom porukom da ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca u procesu odlučivanja brže integrira Bosnu i Hercegovinu u Evropsku uniju. Jedan broj nevladinih organizacija koje djeluju na području čitave Bosne i Hercegovine je također u predizbornim aktivnostima lobirao, bolje reći ukazivao široj bosanskohercegovačkoj javnosti na prednosti uključivanja većeg broja žena u proces donošenja odluka na lokalnom nivou. Međutim, sve te aktivnosti ne dovode do povećanja broja žena u zakonodavnim i izvršnim tijelima vlasti. Ilustrativan primjer su i rezultati lokalnih izbora održanih u oktobru 2008. godine¹⁹.

Lokalni izbori – 2008. godine²⁰

Tabela 1 - Spolna struktura biračkog tijela²¹

Spolna struktura biračkog tijela		
Žene	Muškarci	ukupno
1.513.836 (50,05%)	1.510.291 (49,95%)	3.024.127

Podaci o spolnoj strukturi biračkog tijela Bosne i Hercegovine pokazuju da su žene brojnije, odnosno da je 3.545 više žena, nego muškaraca u biračkom tijelu.

Tabela 2 – Ovjereni i izabrani kandidati za lokalne organe u Bosni i Hercegovini – novembar 2008.²²

Red. br.	Ovjereni kandidati za lokalne organe vlasti									Izabrani kandidati za lokalne organe							
	Broj ovjerenih kandidata za lokalne organe vlasti			Starosna struktura kandidata za lokalne organe vlasti						vijeća/skupštine			načelnici				
1				do 30 godina			preko 30 godina			ukupno		žene		ukupno		žene	
2	ukupno	žene		ukupno	žene		ukupno	žene		ukupno	žene		ukupno	žene			
3	Broj	%	broj		%	broj		%	broj		%	broj		%	broj	%	
	29.043	10.245	35,28	7.049	3.920	55,61	21.994	6.325	28,75	3.182	477	15	140	4	2,85		

¹⁹ Izvor podataka: Centralna izborna komisija

²⁰ Lokalni izbori 2008. godine obuhvataju izbore za: općinska vijeća/skupštine općina, Gradsko vijeće Grada Mostara i Skupštinu Grada Banja Luka, načelnike u svim općinama i gradonačelnika Grada Banja Luka.

²¹ Izvor podataka: Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine.

²² Izvor podataka: Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine.

Iz podataka o spolnoj strukturi ovjerenih kandidata za lokalne izbore vidljivo je da je 35,28% žena kandidatkinja, te da je među kandidatima do 30 godina starosti veći broj žena (55,61%) u odnosu na broj muškaraca (44,39%).

Spolna struktura biračkog tijela u Bosni i Hercegovini (3.545 više žena), na prvi pogled, odnosno bolje reći osobe koje ne poznaju stanje u Bosni i Hercegovini upućivalo bi na zaključak da će u lokalne organe vlasti biti izabran broj žena na osnovu kojeg bi se moglo reći da je primijenjen evropski standard (najmanje 40% jednog spola) u sastavu općinskih organa vlasti. Međutim, rezultati izbora pokazuju da je na lokalnom nivou izabrano oko 15%, što nije ni približno evropskom standardu, a čak je smanjen i postotak u odnosu na izbore 2004. godine.

Na ovim izborima političke stranke u Federaciji Bosne i Hercegovine kandidirale su žene za načelnice samo u 19 općina, i to ukupno 21 kandidatkinja, što je 6% u odnosu na ukupan broj kandidata - muškaraca. Rezultati izbora su još porazniji, jer je izabrana samo jedna načelnica (Općina Drvar). Od ukupno 113 političkih stranaka i koalicija koje su sudjelovale u ovim izborima, samo njih 11 je u 18 općina na svojim listama predložilo veći broj žena kandidatkinja nego muškaraca – kandidata. Rezultati izbora za lokalne organe vlasti, kao i obaveze utvrđene Državnim planom akcije za provedbu Pekinške deklaracije sa Platformom za akciju podstaklo je Gender Centar da u 2008. godini pokrene aktivnosti u cilju animiranja žena u političkim partijama u procesu dosljednije primjene principa ravnopravnosti spolova u praksi.

Još jedno pitanje vezano za učešće žena u javnom i političkom životu postaje iz dana u dan sve aktuelnije, a odnosi se na primjenu Zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/03). Naime, ovim zakonom propisan je postupak imenovanja organa i tijela koje imenuju nadležni organi u Federaciji Bosne i Hercegovine (od lokalnog do federalnog nivoa) uključujući i odgovarajuće upravne i nadzorne odbore. Ovim zakonom nije propisana obavezna zastupljenost oba spola u organima i tijelima čija imenovanja se vrše po postupku propisanom ovim zakonom, što znači da ovaj zakon nije usklađen sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i sa međunarodnim standardima kojim je utvrđen najmanji procenat učešća jednog spola u organu donošenja odluke (najmanje 40% jednog spola).

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine je dostavljao u više navrata nadležnom federalnom ministarstvu inicijativu za izmjenama i dopunama ovog zakona.

1.6. Aktivnosti na uvođenju gender perspektive kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini

Gender Centar je pokrenuo provedbu Projekta “Zajedno do ravnopravnosti spolova, politika jednakih mogućnosti kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini”²³, jer je ravnopravnost spolova osnovno ljudsko pravo i osnov svih drugih odnosa privatnog i društvenog života. Postojeće ustavne odredbe ne sadrže eksplicitne odredbe kojima bi se garantirala ravnopravnost spolova u oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta i kulture, javnog života i medija. Također, međunarodni dokumenti koji su sastavni dio ustava sadrže obavezu svih nivoa vlasti države Bosne i Hercegovine da osiguraju ravnopravan položaj žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života. Oni bi

²³ Gender Centar se krajem 2007. godine obratio UNIFEM-u s projektnom idejom i zahtjevom za njenim finansiranjem. Nakon razrade projektnog dokumenta, Gender Centar je potpisao Ugovor o projektnoj suradnji s Razvojnim fondom za žene Ujedinjenih naroda, na osnovu kojeg je odobren projekat pod nazivom „Zajedno do ravnopravnosti spolova, politika jednakih mogućnosti kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini“. Projekat je finansirao UNIFEM, a ukupna vrijednost iznosila je 30.000 \$.

se trebali direktno i prioritarno primjenjivati u praksi rada organa vlasti, što, nažalost, nije slučaj, a naročito u radu pravosudnih organa.

Svrha Projekta je iniciranje integriranja principa ravnopravnosti spolova u ustave u Bosni i Hercegovini, kako bi se osigurala zaštita principa ravnopravnosti spolova, kao i prava svih osjetljivih i socijalno isključenih grupa.

U okviru Projekta održana su četiri seminar za komisije parlamenata na državnom i entitetskom nivou, kojima su, također, prisustvovali i predstavnici/e kantonalnih komisija za ravnopravnost spolova, kao i predstavnici/e civilnog sektora. Učesnici/e ovog seminara bili su članovi/ce komisija za ravnopravnost spolova u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, predstavnici/e kantonalnih komisija za ravnopravnost spolova.

Rezultati seminara su sumirani i objavljeni kao publikacija, koja je prezentirana javnosti na promociji koja je održana u Sarajevu.

1.7. Aktivnosti na uvođenju gender statistike

Odredbom člana 18. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini utvrđena je obaveza po kojoj svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, u javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim poduzećima i ostalim subjektima moraju biti prikazani prema spolu.

Prikupljanje, obrada i publikovanje gender razvrstanih statističkih podataka je od ključne važnosti za sve institucionalne mehanizme za gender pitanja, u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti svih nivoa organiziranja, kao i za udruženja civilnog društva koja se bave ovom problematikom. Ispunjavanje preuzetih obaveza po međunarodnim dokumentima, čiji smo potpisnici, iz oblasti ravnopravnosti spolova, podrazumijeva i redovno objavljivanje gender razvrstanih pokazatelja.

Dobra suradnja između Gender Centra i Federalnog zavoda za statistiku je rezultirala i prijedlogom da Program provođenja statističkih istraživanja od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine za period 2006.-2009. godina sadrži i modul: Gender statistika, sredstvo kojim će se doći do neophodnih varijabli za gender statistiku. Na njihovo traženje, Gender Centar je dao mišljenje na Program statističkih istraživanja od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine za 2008. godinu.

Gender Centar je u vezi sa uvođenjem gender statistike u 2008. godini učestvovao na:

- Konferenciji za prezentaciju rezultata Ankete o potrošnji domaćinstava u Bosni i Hercegovini za 2007.godinu;
- seminaru o temi "Nacionalne gender statistike", koji je posvećen sadržaju Ankete o radnoj snazi i prezentirao dosadašnja iskustva u izradi gender statistike;
- drugom sastanku proizvođača zvanične statistike u Bosni i Hercegovini, koji je imao za cilj nastavak suradnje i efikasniju koordinaciju u implementaciji statističkih standarda, metodologija i aktivnosti u prikupljanju podataka, kao i ostalih aktivnosti i implementaciji osnovnih principa zvanične statistike, u kojem je Gender Centar imao aktivnu ulogu, u smislu nastavka aktivnosti na razvoju gender statistike.

1.8. Suradnja sa ostalim gender institucionalnim mehanizmima svih nivoa organiziranja u Bosni i Hercegovini na provedbi Zakona

Suradnja sa ostalim gender institucionalnim mehanizmima uključivala je suradnju s komisijama za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centrom Vlade Republike Srpske i ostalim gender institucionalnim mehanizmima zakonodavne i izvršne vlasti nižih nivoa organiziranja.

1.8.1. Suradnja sa komisijama za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine

I tokom ove godine Gender Centar je nastavio uspješnu suradnju s komisijama za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine. Suradnja se ogledala u sljedećem:

- pozivanje na sjednice komisija pripremljenih po agendi predstojećeg sazivanja sjednica domova Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine. Gender Centar je pripremao mišljenja na dostavljane materijale i prezentirao ih komisijama;
- prisustvovanje tematskim sjednicama po pozivu komisija, te obrazlaganje stavova i mišljenja Gender Centra za pojedina pitanja;
- dato mišljenje na Akcioni plan prevencije i suzbijanja maloljetničke delinkvencije u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- analizirani dokumenti sa aspekta usklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i to „Informacija o inspekcijskom nadzoru privatnih visokoškolskih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine sa prijedlogom zaključaka“ i „Informacija o provedbi Bolonjskog procesa u Federaciji Bosne i Hercegovine sa zaključcima Vlade Federacije Bosne i Hercegovine“;
- analiza i izrada stručnog mišljenja na Prijedlog programa rada Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine za 2008. godinu sa Listom prioriternih propisa u koje treba ugraditi gender komponentu;
- suradnja sa komisijama za ravnopravnost spolova na provedbi Projekta Zajedno do ravnopravnosti spolova kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini;
- dostavljena i obrazložena stručna mišljenja Komisiji za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Federacije Bosne i Hercegovine na Nacrt zakona o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima i Strateški plan razvoja zdravstva u Federaciji Bosne i Hercegovine u periodu 2008.-2018. godina;
- dostavljena i obrazložena stručna mišljenja na V sjednici Komisije za ravnopravnost spolova Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine na Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zapošljavanju stranaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i Nacrt zakona o sigurnosti i zdravlju na radu u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- dostavljena i obrazložena stručna mišljenja na XIII sjednici Komisije za ravnopravnost spolova Doma naroda na Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o poticajima u razvoju male privrede i Zakon o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima;
- dostavljena i obrazložena stručna mišljenja na XII sjednici Komisije za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije na Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom;
- sastavljen detaljan izvještaj o aktivnostima Gender Centra u predmetu po zahtjevu za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, te je on dostavljen Komisiji za ravnopravnost spolova i Komisiji za zaštitu ljudskih prava Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, na njihovo traženje;

- izrada stručnog mišljenja na Prijedlog zakona o obrtu i obrtu sličnim djelatnostima;
  - analiza i izrada stručnog mišljenja na Prijedlog zakona o zdravstvenoj zaštiti;
  - analiza i izrada stručnog mišljenja na Prijedlog odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava;
  - analiza i izrada stručnog mišljenja na Prijedlog odluke o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava;
  - izrađena komparacija odredaba koje se tiču potpunog usvojenja iz Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, zakona Republike Hrvatske i Republike Srbije.
- Nakon detaljne analize svih usvojenih propisa objavljenih u Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine utvrđeno je da su uvažena stručna mišljenja i prijedlozi za izmjene propisa sa gender aspekta u svim propisima iz oblasti zdravstva. Međutim, propisi iz drugih oblasti u kojima je izvršena gender intervencija još uvijek se nalaze u parlamentarnoj proceduri usvajanja, pa se ne može utvrditi da li su prijedlozi usvojeni ili ne, dok u nekim oblastima (npr. turizam i ugostiteljstvo) uopće nije bilo potrebe za gender intervencijom.

1.8.2. Suradnja sa Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i Gender centrom Vlade Republike Srpske

U okviru redovnog izvještavanja o stanju ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, direktorica Gender Centra je na press konferenciji predstavila „Izvještaj o stanju spolova u 2007. godini za područje Federacije Bosne i Hercegovine“.

U svrhu razvoja procesa integriranja gender koncepta kao strategije i utvrđivanja tehnika i instrumenata za gender jednakost u bosanskohercegovačkom kontekstu, gender institucionalni mehanizmi državnog i entitetskog nivoa izvršne vlasti koordiniraju i sinhroniziraju svoj rad kroz djelovanje Koordinacionog tijela. Koordinaciono tijelo čine direktorice Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centra Republike Srpske i Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Koordinaciono tijelo se sastajalo u pravilu jednom mjesečno, a agenda se utvrđivala prema prioritnim aktivnostima zajedničkih aktivnosti aktuelnim za taj period, odnosno, međusobno se izvještavalo o poduzetim aktivnostima unutar triju gender institucionalnih mehanizama.

Osim već navedenih zajedničkih aktivnosti na provedbi GAP-a BiH, projekta „Zajedno do ravnopravnosti spolova kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini“, projekta „Rodno osjetljivi budžeti – dosadašnja iskustva i mogućnosti primjene“, te redovnih sastanaka međusobnog informiranja i koordinacije aktivnosti, suradnja se razvijala i u sljedećim aktivnostima:

- U okviru izrade Državne strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za Bosnu i Hercegovinu za period 2008.-2010. godina, direktorica Gender Centra je, na osnovu odluke Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, imenovana u radnu grupu formiranu na državnom nivou, za pripremu Nacrta državne strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za Bosnu i Hercegovinu za period 2008.-2010. S tim u vezi, predstavnici Gender Centra su učestvovali i u radu seminara pod nazivom „Savjetovanje sa predstavnicima komisija Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u vezi sa Strategijom za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za Bosnu i Hercegovinu za period 2008.-2010. godina“, u organizaciji Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, kao i na javnoj raspravi organiziranoj u Mostaru i Sarajevu na kojoj se raspravljalo o rješenjima predloženim u Nacrtu državne strategije.
- Direktorica Gender Centra je i članica radne grupe za izmjene i dopune Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. U vezi s radom ove radne grupe Agencija za ravnopravnost spolova Bosni i Hercegovini je organizirala Konferenciju „Zakon o

ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, dosadašnja praksa i budući koraci“, kojoj su prisustvovali i predstavnici Gender Centra.

- Učešće na promociji publikacije „Gender jaz u bosanskohercegovačkim prihodima“, u organizaciji Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.
- U toku 2008. godine održana su dva sastanka pravnik Gender Centra sa pravicima Gender centra Republike Srpske i pravicima Agencije za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini, u vezi sa dosadašnjom praksom u ispitivanju slučajeva kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i harmonizacijom propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

1.8.3. Suradnja sa ostalim gender institucionalnim mehanizmima zakonodavne i izvršne vlasti nižih nivoa organiziranja

Ova suradnja uključuje različite oblike pružanja stručne pomoći, kako slijedi:

- suradnja sa Komisijom za ravnopravnost spolova Općinskog vijeća Srebrenik, učešće u radionici na kojoj je razmatran način izrade i sadržaj programa iz člana 21. stav 1. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, čiji će Nacrt ova komisija predložiti Općinskom vijeću;
- suradnja i pružanje stručne pomoći pojedinim općinskim komisijama, komisijama Gradskog vijeća Grada Mostara u realizaciji aktivnosti iz njihovog programa rada, te prezentacija gender koncepta i pravnog okvira Komisiji za ravnopravnost spolova Gradskog vijeća Grada Mostara u okviru tematske sjednice “Ravnopravnost spolova – značaj za održivi razvoj društva”;
- održana jednodnevna obuka za sve državne službenike Općine Centar Sarajevo o domaćem i međunarodnom pravnom okviru za gender i njihovoj primjeni - u organima lokalne uprave i samouprave, na poziv sekretara Općine Centar.

1.9. Suradnja sa ostalim organizacijama i organima na provedbi Zakona

- suradnja sa Direkcijom za ekonomsko planiranje (DEP) na izradi periodičnih i finalnog izvještaja stepena implementacije SRS-a (Srednjoročna razvojna strategija Bosne i Hercegovine 2004-2007) i završnog Izvještaja o implementaciji mjera SRS-a u dijelu koji se odnosi na provedbu Zakona i uvođenja principa jednakosti i ravnopravnosti spolova;
- učešće na seminaru u organizaciji Centra za edukaciju sudija i tužilaca na temu ravnopravnost spolova koji je održan u Gračanici. Na seminaru su bile prisutne sudije i tužioc, kao i predstavnici centara za socijalni rad sa područja Tuzlanskog kantona;
- učešće na konsultacijama o tranzicijskoj pravdi pod nazivom „Suočiti se s prošlošću i otvoriti vrata budućnosti“ u organizaciji Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i UNDP-a;
- učešće na sjednicama Savjetodavne grupe za socijalnu politiku (SPAG) Federacije Bosne i Hercegovine;
- učešće na Konferenciji “Rod i nauka” u organizaciji ACIPS-a²⁴ Sarajevo ;
- učešće na Nacionalnoj tripartitnoj konferenciji u vezi s pregledom politika zapošljavanja (CREP) u organizaciji Ministarstva civilnih poslova i Međunarodne organizacije rada (ILO) na kojoj je predstavljen Pregled politika zapošljavanja i stanja na tržištu rada Bosne i Hercegovine;
- učešće na radionicama za izradu Nacionalne razvojne strategije u organizaciji Direkcije za ekonomsko planiranje iz oblasti rada i zapošljavanja, ekonomskog razvoja i socijalne politike, te održivog razvoja;

²⁴ Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije (direktorica Gender Centra je članica Upravnog odbora magistarskog programa ACIPS “Gender rodne studije”).

- učešće na radionici „Status žena na tržištu rada u Bosni i Hercegovini“ za inspektor/ice rada, sudije, tužioce, predstavnike/ce gender mehanizama i nevladinih organizacija, organizirana u cilju prikupljanja materijala za izradu Priručnika za edukaciju inspektora, sudija i tužilaca,“ s ciljem smanjenja neusklađenosti između zakonodavstva i stvarne situacije u oblasti ravnopravnosti spolova i rada;
- učešće na Konferenciji „Seksualno i reproduktivno zdravlje“, u organizaciji UNFPA;
- izrađeno mišljenje na Nacrt državne strategije nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini.

1.10. Nastavak suradnje s civilnim sektorom i međunarodnim organizacijama

Gender Centar je nastavio dobru suradnju s međunarodnim organizacijama koje podržavaju projekte na uvođenju gender komponente u sve oblasti života i rada u Bosni i Hercegovini i provedbu Zakona. Ostvarena je dobra suradnja sa međunarodnim organizacijama OSCE i UNFP koje su pružile finansijsku i drugu podršku za izradu Prednacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici kao i za izradu Nacrta strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici sa Akcionim planom za Federaciju Bosne i Hercegovine za period 2009.-2010. godina. U okviru redovne godišnje konferencije o statusu projekata koje finansira UNFPA, predstavnici/e Gender Centra su aktivno učestvovali/e u radu Konferencije koja je održana 5. decembra 2008. godine. Povodom ove konferencije direktorica Gender Centra je učestvovala i na press konferenciji. Također, predstavnici/e OSCE-a su prisustvovali/e skoro svim raspravama o Nacrtu strategije za prevenciju nasilja u porodici koje su održane u svih deset kantona.

Direktorica Gender Centra je učestvovala na 52. sjednici Komisije o statusu žena u New Yorku, na kojoj su obrađene teme: finansiranje gender jednakosti i osnaživanje žena, indikatori mjerenja nasilja nad ženama, gender perspektive klimatskih promjena, izgradnja kapaciteta za gender mainstreaming u pravcu finansiranja istog, jednako dijeljenje odgovornosti između žena i muškaraca, uključujući brigu oko HIV/AIDS.

Predstavnica Gender Centra je učestvovala na Regionalnoj konferenciji „Žene na tržištu rada/Rodna perspektiva Zakona o radu“, održanoj u Cetinju, Republika Crna Gora, na kojoj je prezentirano stanje u Bosni i Hercegovini, kao i Inicijativa Gender Centra za izmjene i dopune Zakona o radu u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Pripremljen je prijedlog aktivnosti koje bi radili u narednom periodu i dostavili ih UNDP i UNFP te su oni aplicirali za sredstva u UN Trust fondu. Taj projekat je načelno odobren i ove organizacije trebaju razviti prijedlog projekta u kojem bi jedan od nositelja bio i Gender Centar.

Gender Centar je po pozivu učestvovao na sjednicama UN gender grupe, na kojima su međusobno razmjenjivane informacije i pronalazeni načini za zajednički rad u budućnosti. Posebna suradnja je ostvarena sa UNIFEM-om DFID-om po pitanju uvođenja gender odgovornog budžetiranja u budžetski proces Federacije Bosne i Hercegovine, međusobno su razmijenjeni operativni planovi za 2009.g. i načelno dogovorena suradnja i zajednički rad u 2009.g.

Nastavljena je i uspješna suradnja sa nevladinim organizacijama koje se bave gender problematikom, te rezultati njihovog rada čine i sastavni dio Izvještaja o provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na području Federacije Bosne i Hercegovine za 2008. godinu, a suradnja je ostvarena i sa nevladinim organizacijama iz Bosne i Hercegovine oko uvođenja jedinstvenog SOS telefona za žrtve nasilja u porodici za nivo Federacije Bosne i Hercegovine, kao i po pitanjima drugih aktivnosti koje se tiču nasilja u porodici i ravnopravnosti spolova.

Također, ostvarena je suradnja i sa Fondacijom lokalne demokratije kroz djelovanje u Upravnom odboru te organizacije.

U okviru suradnje sa međunarodnim organima i organizacijama, kao i sa civilnim sektorom provedene su i druge aktivnosti.²⁵

1.11. Transparentnost i vidljivost u radu Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine u provedbi Zakona i odnosi sa javnošću

U cilju postizanja transparentnosti rada, Gender Centar je otvorio web-stranicu www.fgenderc.com.ba, koja se kontinuirano ažurira, tako da predstavlja stalni izvor aktuelnih informacija o aktivnostima Gender Centra, kao i dokumenata u vezi s djelokrugom rada. Osim stalnih linkova i podlinkova koji su punjeni novim podacima, uspostavljena su i dva nova linka. Na jednom od novih linkova postavljene su informacije u vezi sa aktivnostima Gender Centra u okviru lokalnih izbora u 2008.godini, te link na kojem su postavljene informacije u vezi s projektom izrade Strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju Bosne i Hercegovine 2009. -2010. U okviru ovog linka, u periodu od juna do augusta mjeseca 2008. godine, postavljen je i modul putem kojega su se mogli davati prijedlozi i sugestije na tekst Nacrta strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici. Također, na web-stranicu je postavljen i „pop - up“ prozor, na kojem su postavljeni najaktuelniji projekti Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine.

U oblasti medija, predstavnici Gender Centra su učestvovali u tri emisije na TV Alfa u vezi sa ravnopravnosti spolova i predstavljanjem Gender Centra, te u vezi s nasiljem u porodici i uvođenjem jedinstvenog SOS telefona. Također, reagirano je i na novinarski tekst koji je objavljen u AURI, a koji se odnosi na negativno pisanje o žrtvi nasilja u porodici.

U okviru obilježavanja „16 dana aktivizma“ borbe protiv nasilja nad ženama, a u sklopu najave događanja 24. decembra, predstavnici Gender Centra, zajedno sa Fondacijom lokalne demokratije Sarajevo i Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, učestvovali

²⁵ Prisustvo svečanom obilježavanju Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, u prostorijama rezidencije ambasadora, po pozivu zamjenice šefa misije Abasade USA u Bosni i Hercegovini, gdje su prezentirani dosadašnji rezultati rada Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine po ovom pitanju; učešće na sastanku sa UN Gender grupom s ciljem razmjene informacija po pitanju politika i strategija, ključnih tekućih aktivnosti i projekata i ideja o budućoj suradnji i eventualnim ad hoc akcijama; učešće na Prvoj godišnjoj konferenciji za učesnike u projektima koje je finansirala CIDA u Bosni i Hercegovini; učešće na okruglom stolu u organizaciji Agencije za lokalne razvojne inicijative, podržane od Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, prezentacija istraživanja «Ko krši naša prava» - Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u poštivanju i razvoju ekonomskih i socijalnih prava u 2007. g. u okviru procesa EU integracija sa preporukama; učešće na seminaru Socijalna inkluzija – Politika invalidnosti; učešće na „Ženskoj konferenciji o liderstvu“ u Londonu u organizaciji Nacionalne škole 27. i 28.2. 2008.godine; učešće na seminaru „Modernizacija upravljanja socijalnom politikom u Bosni i Hercegovini“ - London School of Economics (LSE) – Support for Preparation, Monitoring, and Evaluation of BiH Development Documents and Analysis of Social Inclusion; učešće na Prvoj konferenciji žena koja je održana u Jajcu u organizaciji NVO „Viktorija 99“; učešće, u svojstvu predavačica, na seminaru „Rodna ravnopravnost“ koji je održan u Šijama u organizaciji Udruženja „Žena ženi“; učešće sa prezentacijom na okruglom stolu o temi „Prezentacija projektnih aktivnosti NVO Žena BiH Mostar“; učešće na Regionalnom okruglom stolu o temi „Žene u izbornom procesu i izornoj kampanji – iskustva i primjeri dobre prakse“, održanom u Banjoj Luci; učešće sa prezentacijom na Regionalnoj konferenciji „Rodna ravnopravnost i pridruživanje EU“, u Sarajevu; učešće u radu sekcije za ravnopravno učešće oba spola u donošenju odluka CRANS MONTANA FORUMA, održanom u Sarajevu; učešće na Okruglom stolu „Civilno društvo i Izbori 2008.“ u organizaciji ACIPS-a Sarajevo; učešće na seminaru „Način dobijanja bespovratnih sredstava iz fondova EU“ održanom u Sarajevu; učešće na seminaru „Iskustva Strategije razvoja“, održanom u Sarajevu; učešće na seminaru „Medijski sadržaji o maloljetničkoj delinkvenciji“ u organizaciji Fondacije lokalne demokratije, održanom u Sarajevu; učešće na seminaru „Oracle u javnom sektoru“ u Sarajevu u organizaciji Oraclea; učešće na IV Kongresu dijaspore Bosne i Hercegovine u Sarajevu; učešće na promociji Zbornika radova: Istraživanje stanja u oblasti invalidnosti (POI - IBHI); učešće na Javnoj debati „Poštivanje ekonomskih i socijalnih prava u Bosni i Hercegovini“ u prostorijama ACIPSA UN SA (Alumni asocijacija centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije; učešće na javnoj raspravi „Osnovni paket zdravstvene zaštite“, u organizaciji Centra za žene „Žar“; učešće i prezentiranje iskustava iz Bosne i Hercegovine na regionalnoj konferenciji „Afirmacija gender principa na osnovu tačaka ROADMAP-a, prezentacija iskustava iz EU, zemalja izvan EU, kao i prenošenje iskustava iz Mađarske“, oktobar 2008.g. u Beogradu, u organizaciji Ministarstva za rad i socijalnu politiku R Mađarske i Fondacije PERITUS iz Mađarske; suradnja sa Centrom za pravnu pomoć ženama iz Zenice koji zajedno sa Centrom za slobodan pristup informacijama iz Sarajeva provode projekat „Status žena na tržištu rada u Bosni i Hercegovini“, razmjena iskustava i broja slučajeva koji su se obratili Gender Centru za zaštitu svojih prava u smislu kršenja odredbi ZORS-a u oblasti rada i zapošljavanja, sa posebnim osvrtom na slučajeve diskriminacije po osnovi spola; suradnja sa Udruženjem za istraživanje i organizacioni razvoj (Research and Organizational Development Association - RODA) u vezi sa „Programom cjeloživotnog učenja“, koji ima za cilj osposobljavanje nezaposlenih, socijalno isključenih kategorija za njihovo aktivno uključivanje na tržište rada; suradnja sa portalom BoljiPosao.com u vezi sa projektom obuke nezaposlenih žena i učešćem na Sajmu zapošljavanja, u organizaciji BoljiPosao.ba.; suradnja sa „Vesta“ Tuzla i pružanje stručne pomoći u provedbi projekta „Uvođenje rodne perspektive u lokalne budžete u Bosni i Hercegovini“, finansiranog od UNIFEM-a, održane dvije obuke i učešće u izradi priručnika „Preporuke i smjernice za uvođenje rodne perspektive u lokalne budžete u Bosni i Hercegovini“; provedba obuka na temu „Gender i HIV/AIDS kod adolescenata“, u suradnji sa Gender centrom Vlade RS, Viktorijom i UNICEF-om;

su na press konferenciji. Gender Centar je u sklopu obilježavanja „16 dana aktivizma“ organizirao medijsku promociju Strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju Bosne i Hercegovine za period 2009.-2010. godine i SOS telefona za žrtve nasilja u porodici, te pripremio štampani materijal (letke, plakate, spotove i sl.). Tim povodom data je i izjava koju je prenijela većina tv. stanica (BHTV1, FTV, HAYAT, TVSA, VOGOŠĆA, ALFA, KISS) kao i štampanih medija („Dnevni avaz“, „Dnevni list“, „Oslobođenje“, „Fena“, „Sarajevo.x.com“ i sl.).

U 2008. godini potpisan je i ugovor sa Media centrom, vezano za projekat „Digitalni arhiv“. Kontinuirano, na zahtjev medija, direktorica Gender Centra je prezentirala određene projekte i aktivnosti u toku 2008.godine.

2. Aktivnosti Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine

Na osnovu dostavljenih podataka od jednog broja radnih tijela oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine²⁶ vidljivo je da su zastupnici/ce u Parlamentu, kao i radna tijela koja se bave problematikom zaštite ljudskih prava i ravnopravnosti spolova pokretali vrlo značajna pitanja čije rješavanje ima direktan utjecaj na provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. To su u prvom redu davanje konkretnih primjedbi i mišljenja na nacрте propisa, strategija, drugih dokumenata, uključujući i podnošenje amandmana na prijedloge jednog broja propisa u cilju usklađivanja sa međunarodnim standardima u oblasti zaštite ljudskih prava, s posebnim akcentom na ravnopravnosti spolova²⁷. Posebna pažnja posvećena je rješavanju pitanja žrtava nasilja, uključujući i žrtve porodičnog nasilja. Nemjerljiv je doprinos članova/ca navedenih radnih tijela na finansijskoj podršci rada sigurnih kuća u Federaciji Bosne i Hercegovine koje pružaju stručnu pomoć žrtvama nasilja u porodici. Ističemo i donošenje posebne Rezolucije o sprečavanju maloljetničke delinkvencije i postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladim od strane Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine.

S tim u vezi Parlament je razmatrao i Akcioni plan o prevenciji i suzbijanju maloljetničke delinkvencije, a sve u cilju preventivnog djelovanja i osiguranja uvjeta za otklanjanje uzroka koji podstiču maloljetničku delinkvenciju.

Aktivnosti članica radnih tijela za ravnopravnost spolova i zaštitu ljudskih prava na samim sjednicama domova Parlamenta doprinijelo je unapređenju javne svijesti o potrebi učešća žena u politici, o jačanju prava žena na ekonomskom, društvenom i političkom planu²⁸.

²⁶ Podatke su dostavili: Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Komisija za zaštitu ljudskih prava Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i Komisija za ljudska prava i slobode Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine.

²⁷ Nacrt strategije reforme penzijskog sistema Federacije Bosne i Hercegovine (održana javna rasprava o koordinaciji sa Odborom za rad i socijalnu politiku, i to dana 14.07.2008. godine); Nacrt zakona o sigurnosti i zdravlju na radu; Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom; Nacrt zakona o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja; Nacrt zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine; Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju (Komisija bila predlagač Zakona); Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima demobiliziranih boraca i članova njihovih porodica; Prijedlog zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine; Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom; Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša; Prijedlog zakona o izmjeni i dopuni Zakona o kaznenom postupku; Radna verzija i prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o PIO (Komisija inicirala po hitnom postupku izradu izmjena Zakona); Prijedlog zakona o pomilovanju (predlagač Klub zastupnika HDZ – hrvatska koalicija – HDZ – HSP i Klub zastupnika hrvatsko zajedništvo u Zastupničkom domu Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine); Inicijativa za izmjene i dopune Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom; Zakon o izmjeni i dopunama zakona o radu; Inicijativa za izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici; Prijedlog odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava; Prijedlog odluke o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paletu zdravstvenih prava; Prijedlog odluke o listi esencijalnih lijekova neophodnih za osiguranje zdravstvene zaštite u okviru standarda obaveznog zdravstvenog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine; Informacije o inspekcijском nadzoru privatnih visokoškolskih ustanova Federacije Bosne i Hercegovine; Informacije o provedbi Bolonjskog procesa; Izvještaj o stanju u penzijsko-invalidskom osiguranju; Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2007. godinu, Izvještaj o stanju u kazneno-popravnim zavodima Federacije Bosne i Hercegovine; Izvještaj Helsinškog komiteta za ljudska prava u Bosni i Hercegovini o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini u 2007. godini; Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodice pod rizikom od razdvajanja u Federaciji Bosne i Hercegovine 2006-2016; Predmet građana koji se odnose na deložaciju porodice Merđanić, zaprimljen iz Kabineta predsjedavajućeg Zastupničkog doma; Prijedlog programa rada Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine; Sigurnosna situacija u Bosni i Hercegovini.

²⁸ Izvještaj Komisije za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine.

Članovi/ce oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, u prvom redu radnih tijela za jednakopravnost spolova i zaštite ljudskih prava, aktivno su učestvovali u realizaciji projekta Gender Centra „Zajedno do ravnopravnosti spolova, politike jednakih mogućnosti – kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini“ čiji su rezultati objavljeni u posebnoj brošuri i dostavljeni svim institucijama u Federaciji Bosne i Hercegovine koje će učestvovati u radu na ustavnim promjenama.

3. Aktivnosti kantonalnih skupština

Na osnovu dostavljenih podataka²⁹ može se konstatirati sljedeće:

- Niti jedna kantonalna skupština nije donijela posebne programe mjera u cilju provedbe člana 21. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Tako jedan broj komisija, odnosno odbora za ravnopravnost spolova kantonalnih skupština će, prema dostavljenim podacima, pokrenuti aktivnost da se donese u 2009. godini navedeni program³⁰.

- Dostavljeni podaci ukazuju da ni poslovnici o radu skupština nisu usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, a u nekim slučajevima smatraju da su oba spola ravnopravna u pogledu odlučivanja i da nema diskriminacije po ovom pitanju. Interesantan je primjer u Skupštini Tuzlanskog kantona koja nije prihvatila zaključak Komisije za ravnopravnost spolova da se pokrene postupak usaglašavanja Poslovnika sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

- Što se tiče usklađenosti kantonalnih propisa (član 30. stav 2. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini) može se, na osnovu raspoloživih podataka, zaključiti da nisu postignuti neki značajni rezultati, izuzev u Kantonu Sarajevo i u Tuzlanskom kantonu. Različiti su razlozi što u pojedinim oblastima nisu pokrenute inicijative za usaglašavanje kantonalnih propisa sa Zakonom. Tako, u skoro svim kantonima cijene, kada su u pitanju propisi iz oblasti poljoprivrede, šumarstva, privrede, građenja i prostornog uređenja, da nema potrebe za usaglašavanjem istih sa Zakonom, jer se ovim propisima ne reguliraju pitanja jednakosti i ravnopravnosti spolova. U oblastima zdravstva i boračke zaštite se navodi da se direktno primjenjuju federalni propisi.

- Prema dostavljenim podacima vidljivo je da nisu registrirani slučajevi diskriminacije na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i nasilja na osnovu spola, odnosno da takvim podacima ne raspolažu skupštine kantona.

- Sve kantonalne skupštine koje su dostavile podatke kroz stručne službe ostvaruju kontakte sa nevladinim organizacijama. Skupština Zapadnohercegovačkog kantona sa Centrom civilnih inicijativa, Skupština Zeničko-dobojskog kantona sa Omladinskom informativnom agencijom, Sportskim savezom Zeničko-dobojskog kantona, UG „Naša djeca“ i dr., a nevladine organizacije učestvuju i u radu Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona. Skupština Tuzlanskog kantona ostvaruje suradnju sa Centrom civilnih inicijativa, Referentnom grupom, Biroom za ljudska prava, „Vive Žene“, a nevladin sektor učestvuje i u kreiranju Budžeta Tuzlanskog kantona.

- Na osnovu raspoloživih podataka vidljivo je i da su komisije odnosno odbori za ravnopravnost spolova ostvarivali određene vidove suradnje sa nevladinim sektorom. Odbor za pravdu, upravu, ljudska prava, slobode i ravnopravnost spolova Zapadnohercegovačkog kantona ostvaruje suradnju sa Centrom civilnih Inicijativa, dok je Komisija za ravnopravnost spolova, ljudska prava i građanske slobode Zeničko-dobojskog kantona ostvarila suradnju sa Misijom OSCE-a u Bosni i Hercegovini i organizacijom „Medica“ Zenica. Odbor za ravnopravnost spolova Kantona 10 ostvaruje suradnju sa nekoliko nevladinih organizacija, a

²⁹ Podatke dostavili: Skupština Zapadnohercegovačkog kantona, Skupština Zeničko-dobojskog kantona, Skupština Unsko-sanskog kantona, Skupština Hercegovačko-neretvanskog kantona i Skupština Tuzlanskog kantona, kao i Odbor za ravnopravnost spolova Kantona 10, Komisija za ravnopravnost spolova, ljudska prava i građanske slobode Zeničko-dobojskog kantona, Odbor za pravdu, upravu, ljudska prava, slobode i ravnopravnost spolova Zapadnohercegovačkog kantona, Komisija za ravnopravnost spolova Kantona Sarajevo i Komisija za pravdu i građanske slobode, ravnopravnost spolova i predstavke Bosansko-podrinjskog kantona.

³⁰ Naprimjer: Odbor za pravdu, upravu, ljudska prava, slobode i ravnopravnost spolova Zapadnohercegovačkog kantona je na svojim sjednicama razmatrao ravnopravnost spolova, te donosio zaključke i preporuke o zakonima koje je Skupština najčešće i prihvatila.

posebno sa Udruženjem žena oboljelih od karcinoma dojke, Centrom za građansku suradnju, Centrom mladih u Livnu itd. Članovi Odbora često i u medijima tumače zakone i objašnjavaju problematiku rada Odbora. Komisija za ravnopravnost spolova Bosansko-podrinjskog kantona nije ostvarivala suradnju sa nevladinim sektorom.

- Na osnovu dostavljenih podataka može se zaključiti da nije postignuta ravnopravna zastupljenost spolova u procesu odlučivanja u kantonalnoj skupštini, a kao opravdanje navodi se da u skupštinama nema dovoljan broj izabраних žena³¹.

- Odgovori dostavljeni iz kantonalnih skupština i komisija odnosno odbora za ravnopravnost spolova upućuju na zaključak da uposlenici u stručnim službama skupština, kao ni članovi i članice komisija odnosno odbora nisu prošli širu obuku iz oblasti ravnopravnosti i jednakosti spolova pa u tom smislu i predlažu potrebu organiziranja takve obuke.

4. Aktivnosti općinskih vijeća

Na osnovu dostavljenih podataka, može se konstatirati sljedeće³²:

Samo je jedno općinsko/gradsko vijeće donijelo poseban program za unapređivanje ravnopravnosti spolova. Kada je u pitanju usklađivanje propisa i općih akata iz samoupravnog djelokruga općine sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, 27 općina je odgovorilo da su usklađeni propisi, a 11 da nisu. Na osnovu dostavljenih podataka može se zaključiti da je ostvaren veliki pomak u ovoj oblasti, premda pitanje dosljedne suštinske usklađenosti u provedbi ostaje otvoreno.

Ukupno je 15 općinskih vijeća izjavilo da pri donošenju budžeta vodi računa o principima ravnopravnosti spolova, ali nisu dostavljeni podaci o tome na koji način se integrira gender perspektiva. Općinsko vijeće Općine Gračanica je navelo da je planirana finansijska podrška za mlade bračne parove i porodilje u iznosu od 20 000KM, grantovi pojedincima 110 000KM, sredstva za mlade 40 000 KM. Općinsko vijeće Općine Bihać je navelo da su planirana sredstva za održavanje nevladinih organizacija, posebno za projekat održavanja Kuće spasa, koji vodi nevladina organizacija Žene sa Une. Općinsko vijeće Općine Lukavac je navelo da se izdvajaju sredstva za rad Komisije za ravnopravnost spolova (5000KM).

Razmatranje problematike iz oblasti ravnopravnosti spolova na sjednicama općinskih vijeća nije baš česta pojava, mali broj općinskih vijeća je posvetio pažnju ovim pitanjima. U tom pogledu ističu se sljedeća općinska vijeća: Općinsko vijeće Općine Novi Grad Sarajevo³³, Općinsko vijeće Općine Novo Sarajevo³⁴, Općinsko vijeće Općine Tuzla³⁵, Općinsko vijeće Općine Visoko³⁶. S obzirom da komisije imaju ključnu ulogu u ovom zadatku, međutim, ili još

³¹ Pri imenovanjima koje vrši Skupština Zapadnohercegovačkog kantona, od 55 imenovanih 40 je muškaraca, a 13 žena. Skupština Hercegovačko-neretvanskog kantona ima 11 redovnih komisija, a pošto su samo 3 zastupnice, one su angažirane u nekoliko komisija. Pri imenovanjima koje vrši Skupština Zeničko-dobojskog kantona vodi se računa o ravnopravnoj zastupljenosti što se vidi iz Odluke o izboru stalnih radnih tijela, tako da u svakom radnom tijelu mora biti imenovana najmanje jedna žena, od kojih su neke predsjedavajuće ili zamjenice predsjedavajućih. Pripadnice ženskog spola ravnomjerno učestvuju u radu radnih tijela koje imenuje Skupština Unsko-sanskog kantona, pri čemu je u Skupštini birano ukupno 6 žena, od kojih je jedna zamjenica predsjedavajućeg Skupštine, a jedna na čelu skupštinske komisije. Skupština Tuzlanskog kantona vodi računa o zastupljenosti spolova pri određenim imenovanjima, ali ne u dovoljnoj mjeri, jer su samo četiri zastupnice u Skupštini, ali to nije nadoknađeno imenovanjem vanskupštinskih članova, na što je Komisija također skrenula pažnju svojim zaključcima.

³² Odgovore dostavili: Ključ, Bihać, Odžak, Orašje, Banovići, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj, Lukavac, Sapna, Teočak, Živinice, Tuzla, Doboј-Istok, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Vogošća, Glamoč, Drvar, Visoko, Usora, Doboј-Jug, Vareš, Tešanj, Donji Vakuf, Busovača, Bugojno, Fojnica, Jajce, Kiseljak, Kreševo, Novi Travnik, Grad Mostar, Prozor-Rama, Jablanica, Široki Brijeg, Posušje

³³ u više navrata razmatrana provedba Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, oblast zapošljavanja i stanje zapošljavanja u privredi, pitanja mladih, uključivanje žena i mladih u aktivnosti mjesnih zajednica;

³⁴ uglavnom pitanja ravnopravnosti spolova razmatrana u okviru rada Komisije za ravnopravnost spolova koja je posebnu pažnju posvetila članu 15. Zakona, te Nacrtu zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine sa aspekta mladih i ravnopravnosti spolova, u okviru treće tematske sjednice obrada teme Rodna/spolna ravnopravnost i politika – napredak i prepreke u ostvarivanju paritetne demokratije, razmatrani zaključni komentari i preporuke UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena

³⁵ U okviru rada gender komisije razmatrana problematika maloljetničke delinkvencije, trgovine ljudima i nasilja u porodici.

³⁶ U okviru rada gender komisije razmatrane preporuke Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena UN-a, Rezolucija o postizanju ravnopravne zastupljenosti spolova, te Deklaracija o sprečavanju trgovine ljudima.

uvijek nisu dovoljno ažurne u ovom segmentu ili im se ne pripisuje odgovarajući značaj, neophodno je izraditi okvir osnaživanja za ova tijela.

Kada je u pitanju obuka članova/ica komisija iz oblasti ravnopravnosti spolova, s obzirom da se radi o novoformiranim komisijama, malo je onih koje su prošle obuku. Da li je i koliko članova/ica radnih tijela općinskog/gradskog vijeća prošlo neki vid obuke iz oblasti ravnopravnosti spolova - odgovor slijedi u footnote za Gradsko vijeće Grada Mostar³⁷, Općinsko vijeće Općine Drvar³⁸, Općinsko vijeće Općine Donji Vakuf³⁹, Općinsko vijeće Općine Banovići⁴⁰.

U ovoj godini je zabilježen i porast broja općinskih vijeća koja razvijaju suradnju sa NVO sektorom po pitanju provedbe Zakona.⁴¹

Jedno od naših pitanja je bilo posvećeno i spolnoj strukturi svih komisija/radnih tijela formiranih od strane općinskih i gradskih vijeća. Naš cilj je bio na jednom mjestu sistematizirati podatke o učešću žena i muškaraca u radu tih tijela, njihovoj ulozi i poštivanju principa jednakih mogućnosti u sferi kreiranja, odlučivanja, praćenja i kontrole politika na lokalnom nivou. Nažalost, zbog činjenice da veći dio anketiranih uopće nije dao odgovor na ovo pitanje, te da ni od pristiglih odgovora nije bilo moguće napraviti barem djelomičnu sliku stanja u obliku tabele, dijagrama i sl., trenutno možemo dati samo kratki komentar koji je vidljiv iz dostavljenih podataka. Naime, od pristiglih odgovora⁴² da se zaključiti da se od ukupnog broja formiranih komisija tijela na lokalnom nivou u gradskim i općinskim vijećima procenat žena kreće u prosjeku 10-20%, dok je procenat žena na mjestima predsjedavajućih tih tijela zanemarljiv. Ako se promatraju pojedinačno komisije/tijela, onda se u najvećem broju slučajeva može govoriti o ravnopravnom učešću oba spola «u pravilu» u tijelima koja razmatraju pitanja ljudskih prava, pitanja mladih i sl., dok je redovna praksa da sastav komisija u čijem je mandatu pitanje ravnopravnosti spolova u najvećem dijelu čine žene, te su najčešće i predsjedavajuće tih tijela. Indikativno je da su kao opravdanje za ovakvo stanje pojedina općinska vijeća navela činjenicu da je veoma mali broj žena izabran na lokalnim izborima u sastav općinskih vijeća.

³⁷ Svi članovi/ice Komisije za ravnopravnost spolova. Predsjednica komisije učestvovala na seminaru «Gender standardi i mehanizmi u Bosni i Hercegovini – implementacija na lokalnom nivou».

³⁸ Članovi/ce komisije prisustvali okruglom stolu u Drvaru, o temi: Da li znate da ste ravnopravni i seminar u Neumu – radionica Rodna ravnopravnost – imamo je ili ne

³⁹ Dva člana iz ranijeg saziva komisije prošla obuku pod nazivom «Uloga općinskih komisija u čijem je djelokrugu ravnopravnost spolova u radu općinskih organa»

⁴⁰ Dva člana komisije prošla obuku u organizaciji Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine – sljedeće teme:

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, nasilje u porodici, rodno osjetljivo budžetiranje

⁴¹ Gradsko vijeće Grada Mostara - ostvorena suradnja s vjerskim zajednicama i nevladinim organizacijama – Forma F, Zbor studenata, Unija studenata, Vijeće mladih, Žene BiH, La Strada, Odjel za ljudska prava OSCE-a; Općinsko vijeće Općine Ilidža - Etička komisija i Komisija za planiranje općinskog razvoja moraju imati predstavnike/ce iz nevladinog sektora, Općinsko vijeće Općine Novo Sarajevo i predstavnike/ce građanstva; Općinsko vijeće Općine Bugojno - ostvorena suradnja sa nevladinim sektorom u obavljanju redovnih djelatnosti na više projekata i izradi strateških dokumenata; Općinsko vijeće Općine Donji Vakuf - ostvorena suradnja sa nevladinim sektorom pri izradi Strategije razvoja Općine, Statuta Općine, Programa izgradnje komunalne infrastrukture; Općinsko vijeće Općine Kalesija - ostvorena suradnja sa nevladinom organizacijom Osmijeh nade i OSCE-om; Općinsko vijeće Općine Lukavac - ostvorena suradnja sa nevladinom organizacijom Centar civilnih inicijativa i OSCE-om; Općinsko vijeće Općine Tuzla - ostvorena suradnja s nevladinim organizacijama Horizonti, Fenix; Vesta, Odjelom za demokratizaciju OSCE, itd.; Općinsko vijeće Općine Visoko predstavnice/i nevladinog tijela direktno uključeni u rad radnih tijela Općinskog vijeća; Općinsko vijeće Općine Posušje - ostvorena suradnja sa nevladinim organizacijama – Planinarsko društvo Pločno, Udruga poljoprivrednih proizvođača Posušje; Općinsko vijeće Općine Široki Brijeg - ostvorena suradnja pri izradi Statuta Općine i donošenja Budžeta.

⁴² Odgovore dostavili jedno gradsko i 38 općinskih vijeća, od kojih je veoma mnogo kratkih odgovora, u smislu da se jeste/nije vodilo računa o ravnopravnoj zastupljenosti spolova, bez dodatnih informacija/pokazatelja.

4.1. Izvještaji o radu komisija za ravnopravnost spolova pri općinskim vijećima za 2008. godinu

Kratak pregled koji slijedi je sačinjen na osnovu dostavljenih izvještaja, koji su, u pravilu, bili veoma kratki, sa veoma malo informacija o aktivnostima i gender problematici na području njihove općine.

Izvještaj Komisije za ravnopravnost spolova Gradskog vijeća Grada Mostar

Održano 12 sastanaka. U suradnji sa OSCE-om održan okrugli sto o temi: Značaj koncepta ravnopravnosti spolova na lokalnom nivou.

Izvještaj Komisije za ljudska prava, boračka i socijalna pitanja i predstavke građana

Komisija nije održala ni jednu sjednicu, niti je zaprimila nijednu predstavku, tako da nije poduzimala mjere u vidu donošenja zaključaka, odluka, akata i dr.

Izvještaj o radu gender komisije – Općinsko vijeće Drvar

Ostvarena suradnja s nevladinom organizacijom Lasta kroz realizaciju projekta «Ravnopravno u budućnost» koji je imao za cilj upoznavanje sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i preporukama UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena. U tom cilju, održano je niz javnih tribina. Uz podršku nevladine organizacije Lasta, članice općinske komisije učestvovala u projektu nabavke opreme za osnovnu školu u Drvaru. Ostvarena suradnja sa gender komisijama iz Glamoča i Bosanskog Grahova, te pokrenuta zajednička aktivnost - okrugli sto o temi: Da li znate da ste ravnopravni? Isto tako, učestvovali su u radu radionice Rodna ravnopravnost u Bosni i Hercegovini 'Imamo li je ili ne', održanoj u Neumu.

Izvještaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova -Općinsko vijeće- Općina Novi Grad Sarajevo

Aktivnosti su uključivale učešće u razmatranju različitih tema, prilikom diskusija uvažavane su preporuke Komisije, a radilo se o sljedećim temama: Izvještaji o stipendiranju učenika/ca i studenata/ica, izvršenju Budžeta Općine i Programa rada Općinskog vijeća, provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Informacija o poslovanju privrede i stanju zapošljavanja u privredi u Općini, kulturno-sportska manifestacija «novogradski dani», pitanja mladih sa osvrtom na probleme, dodjela javnih priznanja, uključivanje žena i mladih u aktivnosti mjesnih zajednica, lokalnih izbora i sl.

Izvještaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova - Općinsko vijeće- Općina Novo Sarajevo

Pripremljen Prijedlog programa rada, dato mišljenje u vezi sa provedbom člana 15. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, prilikom izbora članova radnih tijela i rukovodećih mjesta u radnim tijelima Općinskog vijeća Novo Sarajevo, razmatran Nacrt zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine, upoznavanje sa novim Zakonom o budžetima u Federaciji Bosne i Hercegovine, razmatrana pitanja izdavanja sredstava iz Budžeta Općine za potrebe mladih, sačinjen šestomjesečni izvještaj o radu Komisije i dostavljen Općinskom vijeću, pokrenuta inicijativa da se održi tematska sjednica Općinskog vijeća po zaključcima Izvještaja o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, kako bi se u skladu sa nadležnostima općine ugradile u buduće planove, razmatrani različiti izvještaji, informacije, Deklaracija o sprečavanju trgovine ljudima u cilju uključivanja lokalne zajednice u navedene aktivnosti, Nacrt programa rada Općinskog vijeća. Razvijena suradnja sa ostalim radnim tijelima Općinskog vijeća i nevladinim organizacijama, sačinjen drugi izvještaj o radu komisije, razmatran Prijedlog budžeta Općine Novo Sarajevo, posebna pažnja

posvećena budžetskim linijama «Grant za pomoć u ekonomskom osamostaljivanju žena žrtava nasilja» i «Grant za javne skupove u organizaciji Komisije za pitanja mladih i ravnopravnost spolova», razmatran Prijedlog odluke o kriterijima, načinu i postupku raspodjele sredstava iz granta «Udruženje za mlade». Priprema treće tematske sjednice o temi: Rodna ravnopravnost i politika- napredovanje u ostvarivanju paritetne demokratije» itd.

Komisija za ravnopravnost spolova i pitanja mladih Općinskog Vijeća Općine Vogošća
Održano šest sastanaka u periodu 01.01 – 30.06. 2008. godine i obrađeno 19 tačaka. U izvještajnom periodu rad Komisije se odnosio na održavanje seminara o temi „Uloga mladih u lokalnoj samoupravi“, kao i na pripremu Prijedloga odluke o osnivanju vijeća mladih. Razmatrane su sljedeće oblasti: problematika maloljetničke delinkvencije, Prijedlog za izmjenu Poslovnika o radu Općinskog vijeća, Disciplinski centar za maloljetnike, Strategija mladih Općine Vogošća za period 2008.-2010.

Izvještaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova -Općinsko vijeće- Općina Donji Vakuf

Razmatrana zastupljenost žena u upravnim odborima, zapošljavanje, pojava nasilja na području Općine i preduzete konkretne mjere na rješavanju kadrovske i materijalne opremljenosti Centra za socijalni rad. Komisija aktivno prati rad Općinskog vijeća i upozorava na primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Izvještaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova - Općinsko vijeće - Općina Tuzla

Sastanci održavani jedanput mjesečno, a po potrebi i više puta, održana su ukupno 22 sastanka. Ostvarena suradnja s kantonalnom komisijom za ravnopravnost spolova, te drugim komisijama Općinskog vijeća Tuzla. Sve članice upoznate s primjenom Izbornog zakona, shodno tome donesen je Zaključak da se pripremi izvještaj o učešću žena u izborima. Upućena preporuka političkim partijama koje participiraju u vlasti da vode računa o ravnomjernoj zastupljenosti oba spola. Upućen akt Komisiji za odlikovanja Općinskog vijeća Tuzla da vodi računa o spolnoj strukturi kada se daju prijedlozi. Učešće u radioemisiji o temi Učešće žena u lokalnoj vlasti. Učešće u različitim tematskim okruglim stolovima – Gender standardi i gender mehanizmi, Diskriminacija zbog bolesti kroz institucije sistema, Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u teoriji i praksi, Diskriminacija na osnovu spola, suradnja i način implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, sagledavanje rezultata rada političarki u postizbornom periodu, učešće na strateškoj listi podrške za Žene Srebrenice i Žene u crnom, upućena inicijativa da se jednoj od ulica da naziv Žena – heroj rata.

Učešće u realizaciji projekata Horizonti (Podrška promociji i implementaciji Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Žene to mogu, Unapređenje zdravlja žene, Prevencija profesionalnog sagorijevanja). Učešće na seminaru u organizaciji udruženja Vesta o gender senzitivnom budžetiranju, te na seminaru u organizaciji OSCE-a Ravnopravnost spolova u romskoj populaciji.

Izvještaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova - Općinsko vijeće - Općina Živinice

Održano 7 sastanaka, pripremljen program rada, izvršena analiza spolne strukture Općinskog vijeća, radnih tijela, rukovodećeg kadra, savjeta, radnih tijela u mjesnim zajednicama na području općine Živinice, organizirana radionica, u suradnji sa općinskim načelnikom i OSCE-om - Povećanje stepena učešća žena u javnom životu.

Izvještaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova, pravdu, ljudska prava i građanske slobode - Općinsko vijeće - Općina Doboj Istok

Održana dva sastanka, razmatran Zaključak Komisije za ravnopravnost spolova Skupštine TK i zaključci sa sastanka održanog o temi »Implementacija Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini«, upućen dopis Centru za socijalni rad Općine Doboj Istok da dostave podatke o slučajevima nasilja u porodici na području općine Doboj.

Izveštaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova - Općinsko vijeće - Općina Bihać

Provedena analiza spolne zastupljenosti u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, učešće na okruglim stolovima na poziv nevladinih organizacija. Komisija pratila rad Općinskog vijeća i poduzimala mjere u okviru svog djelokruga rada na dosljednom provođenju Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini na području općine.

Izveštaj o radu Komisije za ravnopravnost spolova - Općinsko vijeće - Općina Ključ

Ostvarila punu suradnju sa nevladinim sektorom, Centrom za socijalni rad, policijskom upravom i domom zdravlja u Ključu, intervenirano da pravne norme osiguravaju da organi i tijela organa uprave i Općinskog vijeća moraju odražavati ravnomjernu zastupljenost oba spola.

5. Organi državne uprave i upravne organizacije

5.1 Federalni nivo

Od ukupno 16 federalnih ministarstava, devet federalnih ministarstava⁴³ je dostavilo odgovore na upitnik, te jedna federalna uprava, na osnovu kojih dajemo kratak pregled aktivnosti na provođenju Zakona.

Šest ministarstava je odgovorilo da nije donijelo direktno posebne programe, mjere i planove za promoviranje i postizanje ravnopravnosti spolova. Međutim, iz odgovora je evidentno da u obavljanju redovne djelatnosti polaze od principa zaštite ljudskih prava, uključujući i princip ravnopravnosti spolova. Pozitivni primjeri su Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i Federalno ministarstvo zdravstva.

Od devet federalnih ministarstava, pet je odgovorilo da se podaci koji se prikupljaju i obrađuju u okviru njihove nadležnosti razvrstavaju po spolu, iako još uvijek ima oblasti za koje su nadležne druge institucije (zavodi) gdje nedostaju podaci razvrstani po spolu, a tri ministarstva su odgovorila kako to nije slučaj, te jedno ministarstvo uopće nije dalo odgovor.

Sva federalna ministarstva su navela da se pri određenim imenovanjima, odnosno predlaganju članova i članica povjerenstava i drugih radnih tijela za koje je zaduženo Ministarstvo vodi računa i o ravnopravnoj zastupljenosti spolova u sastavu tih tijela.

---

⁴³ Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva,
Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta,
Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova/Federalno ministarstvo unutarnjih poslova
Federalno ministarstvo prometa i komunikacija
Federalno ministarstvo kulture i sporta/Federalno ministarstvo kulture i športa
Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije
Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Federalno ministarstvo zdravstva
Federalno ministarstvo prostornog uređenja

Nijedno federalno ministarstvo nije evidentiralo slučajeve diskriminacije na osnovu spola, nasilja na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja u oblasti koju pokriva, iako Federalno ministarstvo rada i socijalne politike ističe da su otklonjene uočene nepravilnosti i diskriminacija korisnika u provođenju Zakona o osnovama socijalne zaštite, civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u Unsko-sanskom kantonu, tačnije u općinama Velika Kladuša i Bihać, gdje su isplaćivani manji iznosi od onih koji su zakonom predviđeni, na štetu nositelja prava. Također, u ovom kantonu pokrenut je postupak za uvođenje u pravo korisnika/ca po propisima o civilnim žrtvama rata – pripadnika/ca vojske «AP Zapadna Bosna» i članova/ica njihove porodice. Po ocjeni ministarstva ovaj proces teče sporo.

Od ukupno devet federalnih ministarstava koja su dostavila svoje odgovore, šest je odgovorilo da su barem dvije osobe prošle gender obuku iz oblasti ravnopravnosti spolova, dok su dva istakla da su uposlenici upoznati kroz individualno usavršavanje, ali da nije bilo organizirane obuke⁴⁴. Federalno ministarstvo zdravstva istaklo je da nije bilo organizirane obuke, ali da su stekli saznanja kroz zajedničke aktivnosti sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine.

Pet ministarstava je izjavilo da su uposlenici upoznati sa međunarodnim standardima i pravnim okvirom za gender, a četiri da nisu u potpunosti ili da je to prepušteno individualnom usavršavanju.

Od ukupno devet federalnih ministarstava koja su dostavila odgovore, samo Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova nije specificiralo potrebe za suradnjom sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine u cilju bržeg integriranja principa ravnopravnosti i jednakosti spolova, dok je ostalih sedam predložilo organiziranje obuke za rukovodeće i državne službenike, održavanje zajedničkih sastanaka radi razmjene iskustava i međusobnog informiranja, davanje stručnog mišljenja u procesu izrade propisa, strateških i drugih dokumenata.

Pet ministarstava je izjavilo da ostvaruje suradnju sa nevladinim sektorom u okviru obavljanja redovnih aktivnosti, a tri da nisu uspostavila nikakav oblik suradnje sa nevladinim sektorom.

Tri su ministarstva odgovorila da vode računa o poštivanju principa ravnopravnosti spolova pri izradi budžeta ministarstva i da u tom pogledu izdvajaju manja sredstva za specifične potrebe. Federalno ministarstvo zdravstva u svom odgovoru na ovo pitanje izdvojilo sumu koja se izdvaja u svrhu prevencije i ranog otkrivanja raka dojke (1 000 000 KM), Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta istaklo je da je jedan od strateških ciljeva Ministarstva razvoj malog i srednjeg poduzetništva u okviru kojeg je akcenat stavljen na poduzetništvo žena, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je navelo da prilikom izrade budžeta Ministarstva vodi računa o principima ravnopravnosti spolova.

Četiri ministarstva navela su da učestvuju u realizaciji aktivnosti iz svih 15 poglavlja Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine⁴⁵, a to su Federalno ministarstvo zdravstva, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta.

Po pitanju usaglašenosti federalnih propisa u oblastima za koje su nadležna federalna ministarstva sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, sva ministarstva su se izjasnila da uglavnom vode računa da prijedlozi zakona iz njihove nadležnosti uvažavaju

⁴⁴ Federalno ministarstvo kulture i sporta, Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije

⁴⁵ Gender Centar je odmah nakon usvajanja Gender akcionog plana tekst dostavio Ministarstvu.

principe ravnopravnosti spolova u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

U nastavku dajemo pregled nekih specifičnih aktivnosti, koje su sama ministarstva u svojim odgovorima naglasila.

Federalno ministarstvo zdravstva

Federalno ministarstvo zdravstva je uspostavilo organizaciju službi zdravstvene zaštite koja na svim nivoima uvažava ravnopravnost spolova u dostupnosti uslugama zdravstvene zaštite. U skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj 29/97), Zakonom o zdravstvenom osiguranju („Službene novine Federacije BiH“, br.30/97, 7/02 i 70/08), Federalno ministarstvo zdravstva je kao dio primarne zdravstvene zaštite uspostavilo organizaciju službi za brigu o zdravlju žena za vrijeme trudnoće, porođaja, nakon porođaja i drugim zdravstvenim potrebama žena. Ženama su dostupne i usluge višeg nivoa - sekundarnog i tercijarnog. Odlukom o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava, koja je usvojena od Zastupničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine u 2008. godini, neosiguranim ženama osigurava se zdravstvena zaštita u toku trudnoće i poroda, te puerperijuma i postnatalnih komplikacija do šest mjeseci.

Ministarstvo je navelo da se u okviru reforme zdravstvenog sektora posebna pažnja posvećuje ravnopravnom pristupu zdravstvenim uslugama, te smanjivanju smrtnosti majki putem provedbe sljedećih mjera:

- Strateškog plana za reformu zdravstvene zaštite;
- usvojena Politika zdravlja mladih i sačinjen Nacrt strateškog plana
- izrađena strategija o suzbijanju narkomanije (na državnom nivou – predstavnici Ministarstva učestvovali u izradi)
- usvojena Strategija borbe protiv nasilja u porodici (predstavnici Ministarstva učestvovali u izradi).

U posljednje dvije godine doneseni dokumenti i protokoli koji se odnose na postupanje sa žrtvama trgovine ljudima ili svjedocima trgovine ljudima, posebno kada su u pitanju djeca, a Federalno ministarstvo zdravstva je izdvojilo sredstva i podržalo izradu postupaka zdravstvenih radnika uključenih u zdravstvenu zaštitu žrtava trgovine i svjedoka trgovine ljudima.

Ministarstvo je učestvovalo u izradi politike iz oblasti invalidnosti, te kroz program koji se odvija na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine «Koordinirani državni odgovor na HIV/AIDS i tuberkolozu u ratom pogođenim i visoko stigmatiziranim sredinama» provodi metode edukacije u školama, edukacije vanškolske omladine, romske populacije i posebno osjetljivih populacija. Obavljaju se i pripreme za početak izrade Strategije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. U Federaciji Bosne i Hercegovine se provodi i Projekat «Sigurna hrana» u okviru Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

U cilju usaglašavanja propisa iz oblasti radnih odnosa sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini je u Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu, koji je u postupku izrade, ugradilo i nove odredbe koje detaljnije uređuju zabranu diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja, zabranu uznemiravanja ili seksualnog uznemiravanja, nasilje na osnovu spola, kao i sistemsko uznemiravanje na radu i u vezi s

radom, uključujući mobing kao specifičan oblik sistemskog uznemiravanja. Uvodi se i mogućnost sudskog procesuiranja slučajeva diskriminacije, gdje je teret dokazivanja na poslodavcu, te pravo na naknadu štete u slučaju osnovanosti tužbe.

U cilju usaglašavanja propisa iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja (u suradnji sa Federalnim zavodom za penzijsko i invalidsko osiguranje i Federalnim ministarstvom finansija), sačinjen je Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju koji je usvojen od oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, vodilo se računa i o usklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. U oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice i djece, odredbe Zakona o osnovama socijalne zaštite, civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/99) usklađene su sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

U oblasti usaglašavanja propisa iz oblasti zaštite osoba sa invaliditetom i zaštite civilnih žrtava rata posebno je značajno sa stanovišta unapređenja ravnopravnosti spolova ostvarivanje prava prema izmjenama i dopunama propisa o zaštiti civilnih žrtava rata i članova njihovih porodica, žrtava seksualnog zlostavljanja i silovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U 2008. godini pravo po ovoj osnovi ostvarile su 493 osobe, uglavnom žene i to u sedam kantona ⁴⁶Federacije Bosne i Hercegovine. To je puno manji broj od najavljivanog u udruženjima logoraša i udruženjima koja se bave pružanjem pomoći ovoj kategoriji ratnih stradalnika.

U pogledu aktivnosti Sektora za rad i zapošljavanje, a u vezi sa Poglavljem GAP-a Zapošljavanje i tržište rada, u okviru Projekta Evropske unije «Reforma politike zapošljavanja i uspostava informatičkog sistema tržišta rada u Bosni i Hercegovini», izrađena Strategija zapošljavanja Federacije Bosne i Hercegovine, koja posebno ima za cilj smanjenje nezaposlenosti žena.

U pogledu Sektora za socijalnu zaštitu i zaštitu porodice i djece, kada je u pitanju nasilje u porodici, predstavnici Ministarstva su učestvovali u izradi Strategije za prevenciju nasilja za Federaciju Bosne i Hercegovine za period 2009.-2010.

Također, Ministarstvo učestvuje u projektu UNICEF-a koji ima za cilj jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije u Bosni i Hercegovini:

Ministarstvo zajedno sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite RS, u okviru Projekta Podrška razvoju politike u oblasti invalidnosti, koju je usvojilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, priprema prijedloge Strategije i Akcionog plana u oblasti invalidnosti, koja će uključivati i sva gender pitanja i važeće kriterije.

Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije

Ministarstvo je vodilo računa da se minimizira direktno ili indirektno razlikovanje, privilegiranje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na spolu iz dometa rada i nadležnosti ovog ministarstva. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je usvojio četiri zakona: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rudarstvu („Službene novine Federacije BiH“, broj 6/08), Zakon o finansijskoj konsolidaciji rudnika uglja u Federaciji Bosne i Hercegovine prema obračunatim neuplaćenim javnim prihodima u periodu 2009. do 2015. godine („Službene novine Federacije BiH“, broj 81/08), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o javnim preduzećima u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 81/08), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim društvima („Službene novine

---

⁴⁶ (Sarajevski kanton 316, Tuzlanski 50, Unsko-sanski 23, Bosansko-podrinjski 18, Hercegovačko-neretvanski 44, Srednjobosanski 5 i Zeničko-dobojski kanton 37 osoba)

Federacije BiH“, broj 84/08), a u parlamentarnoj proceduri donošenja je još sedam zakonskih rješenja.

Federalno ministarstvo kulture i sporta

Ministarstvo je u sve propise prilikom donošenja ugradilo zabranu svih vrsta diskriminacije, pa tako i na osnovu spola. U 2008. godini donesen je Zakon o sportu u Bosni i Hercegovini, u čijoj je izradi učestvovalo i Ministarstvo i u taj Zakon su ugrađene odredbe o zabrani diskriminacije. U odgovoru je naglašeno da Ministarstvo nema neposredne nadležnosti u oblasti koju pokriva, te da stoga nije u mogućnosti da osigura usaglašavanje sa citiranim članovima Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini u upitniku koji se odnose na: ravnopravnu zastupljenost oba spola u javnom životu, osiguranje i promoviranje mjera iz oblasti ravnopravnosti spolova, donošenje mjera za usaglašavanje propisa u oblastima koje Ministarstvo pokriva.

Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova

Ministarstvo navodi da propisi iz oblasti koju pokriva, a to su Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o policijskim službenicima Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o državljanstvu Federacije Bosne i Hercegovine i Zakon o agencijama i unutrašnjim službama za zaštitu ljudi i imovine nisu u suprotnosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Federalno ministarstvo prometa i komunikacija

Ministarstvo navodi da su materijalni propisi iz nadležnosti Ministarstva tehničko-tehnološke prirode iz oblasti avijacije, cestovne, željezničke, pomorske i telekomunikacione infrastrukture i prometa ljudi i roba i da ne sadrže elemente diskriminacije na osnovu spola.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Ministarstvo je u okviru Programa «Podsticaj za poljoprivredu» iz Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u 2007. i 2008. godini, u okviru mjera za ruralni razvoj, u dijelu kojim se definiraju kriteriji za ostvarivanje novčane podrške, pored ostalih uvjeta, uvelo i kriterij „Prioriteti“, čime se osiguralo da prilikom razmatranja zahtjeva prioritet imaju programi koji osnažuju spolnu, dobnu i obrazovnu zastupljenost poljoprivrednika.⁴⁷

Ovo ministarstvo je, također, u mjeri Dopunske aktivnosti, među ostalim, stavilo akcenat na podršku programima koji se odnose na ruralne aktivnosti žena, omladine i osoba sa invaliditetom. Program i Uputstvo za ostvarivanje novčanih podrški objavljuje se svake godine u Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine (34/07, 45/07, 13/08 i 22/08), što je u potpunosti u skladu sa članom 3. stav 5. koji se odnosi na uspostavljanje specijalnih mjera s ciljem promoviranja jednakosti i ravnopravnosti spolova, eliminiranja postojeće neravnopravnosti i zaštite spolova na osnovu biološkog određenja.

Ministarstvo ističe da većina propisa koje primjenjuje ovo ministarstvo jeste usaglašena sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

⁴⁷ Detalji sa gender statistikom dati u poglavlju III ovog izvještaja

Ministarstvo je, u skladu sa Poglavljem XIV GAP-a, pripremlilo i Zakon o organskoj poljoprivredi koji je trenutno u proceduri donošenja. Predmetni zakon predviđa donošenje 15 podzakonskih akata kojima se reguliraju određena pitanja od značaja za organsku proizvodnju.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

Ministarstvo navodi da je novi Zakon o obrtu i srodnim djelatnostima u potpunosti usaglašen sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Ovo ministarstvo ističe da će se pri donošenju novih propisa iz nadležnosti Ministarstva poštovati sva prava i obaveze koje proističu iz Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Ministarstvo radi na uspostavljanju projekta informacijskog sistema malih i srednjih preduzeća, koji bi osigurao adekvatan monitoring stanja sektora malih i srednjih preduzeća, čime će biti omogućena elektronička registracija fizičkih osoba koje se bave djelatnostima definiranim Zakonom o obrtu i srodnim djelatnostima. Na taj način bit će omogućen ravnopravan pristup informacijama svim zainteresiranim pravnim i fizičkim osobama, bit će otvorena mogućnost praćenja statističkih pokazatelja koja se odnose, među ostalim, i na poduzetništvo žena, s posebnim akcentom na privredne subjekte u kojima su žene direktori i/ili većinske vlasnice.

U okviru budžeta Ministarstva, od 2003.g. se planiraju i sredstva za poticaj razvoja poduzetništva i obrta (izdvojeno oko 35.141.000 KM), a od 2005. g. u okviru ovih sredstava uvodi se i posebna linija za razvoj ženskog poduzetništva (oko 1.700.000 KM).

U periodu 2005.-2008.g. od ukupno odobrenih 517 projekata/programa, 264 su dobile žene (51%). Taj procenat je po godinama bio različit, ali je u pravilu odražavao gender pravičnost (2005.g.-56%; 2006.g.-59%, 2007.g.- 59%, 2008.g.- 41%)

Federalno ministarstvo prostornog uređenja nije se specifičnije odredilo po ovom pitanju, ali je istaklo da je provedba Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini stalan proces.

Federalna uprava za inspekcijske poslove

Na osnovu dostavljenih odgovora može se konstatirati sljedeće:

- Federalna uprava nije donijela poseban program, planove i mjere radi postizanja jednakosti spolova, premda ističu da posvećuju dužnu pažnju ovim pitanjima.
- U svom odgovoru navode kako je sve federalne propise iz oblasti za koju je Uprava nadležna donio Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, a na prijedlog resornih ministarstava, samim tim smatraju da Uprava nema utjecaja na sadržaj i usaglašenost tih propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.
- Uprava ne vodi statističke podatke razvrstane po spolu, te ne navode nikakav razlog nevođenja ovakve statistike.
- Prilikom imenovanja – postavljenja državnih službenika i namještenika na pojedina radna mjesta, te pri određenim imenovanjima, odnosno, predlaganjima članova i članica komisija i

drugih radnih tijela za koje je zadužena služba, ističu da se, u okviru utvrđenih kriterija, vodi računa o ravnopravnoj zastupljenosti spolova.

- Uprava je dostavila odgovor da u radu ove institucije nisu evidentirani slučajevi diskriminacije po osnovi spola, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i nasilja na osnovu spola.

- Nemaju podatke da li je neko od zaposlenih prošao neki vid gender obuke.

- U svom odgovoru izjasnili su se da nemaju sređene podatke o pitanju koje se odnosi na informiranje zaposlenih o obavezama po domaćim i međunarodnim dokumentima kojim se tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova, ali smatraju da su, po logici stvari, inspektori kao državni službenici sa posebnim ovlaštenjima, naročito inspektori rada, upoznati sa propisima i po službenoj dužnosti prate primjenu propisa koji tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova.

- Uprava se izjasnila da su otvoreni za sve vidove suradnje sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine u cilju bržeg integriranja principa ravnopravnosti i jednakosti spolova u oblasti za koju su nadležni.

- Nisu se posebno izjasnili na pitanje da li se prilikom izrade budžeta vodi računa o principima ravnopravnosti spolova, ali su istakli da u ovu svrhu nisu izdvajana posebna sredstva.

5.2 Kantonalni nivo

Od ukupno 94 kantonalna ministarstva kojima je upućen upitnik o provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, njih 73 je dostavilo podatke⁴⁸.

Niti jedno kantonalno ministarstvo nije donijelo posebne programe, mjere i planove u cilju provedbe člana 21. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Jedan broj ministarstava ističe da, iako nisu donijeli posebne programe mjera za postizanje jednakosti spolova, u obavljanju redovne djelatnosti polaze od principa zaštite ljudskih prava, uključujući i princip jednakosti spolova⁴⁹. Pozitivan primjer je Kantonalno ministarstvo finansija Unsko-sanskog kantona, koje je pokrenulo aktivnosti na izradi programa mjera iz člana 21. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Jedan broj ministarstava za unutrašnje poslove je donio posebne mjere za suzbijanje nasilja u porodici, uključujući izradu statističkih podataka o žrtvama nasilja, kao i o nasilnim osobama.

Prema podacima, najznačajniji rezultati postignuti su u Kantonu Sarajevo.

Potrebno je posebno istaći (što može biti veliki problem u odnosu na krajnjeg korisnika) da kantonalni propisi koji reguliraju oblast socijalne zaštite nisu usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Kao primjer dobre prakse navodimo rad Ministarstva pravde i uprave Kantona Sarajevo koje u okviru Zakonom utvrđenih nadležnosti u postupku pripreme svih kantonalnih propisa daje mišljenje i sa stanovišta povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda. S tim u vezi ovo ministarstvo je ukazivalo svim kantonalnim ministarstvima na potrebu usaglašavanja tih propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Ovo ministarstvo je uočilo da kantonalni propisi ne prave razliku u određivanju prava i obaveza po osnovi spola, odnosno diskriminirajuće odredbe. U novom Zakonu o organizaciji i djelokrugu organa uprave

⁴⁸ Podatke nisu dostavili: Ministarstvo prosvjete, kulture i športa Posavskog kantona; Ministarstvo prometa, veza, trgovine i poduzetništva Posavskog kantona; Ministarstvo finansija Posavskog kantona; Ministarstvo pravosuđa i uprave Posavskog kantona; Ministarstvo za obnovu, razvoj i povratak Tuzlanskog kantona; Ministarstvo finansija Zeničko-dobojskog kantona; Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona; Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi Hercegovačko-neretvanskog kantona; Ministarstvo finansija Hercegovačko-neretvanskog kantona; Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša Hercegovačko-neretvanskog kantona; Ministarstvo prometa i veza Hercegovačko-neretvanskog kantona; Ministarstvo za pitanja branitelja Hercegovačko-neretvanskog kantona; Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo; Ministarstvo saobraćaja Kantona Sarajevo; Ministarstvo nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10; Ministarstvo pravosuđa i uprave Kantona 10; Ministarstvo finansija Kantona 10 i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Kantona 10

⁴⁹ Naprimjer: Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona; Ministarstvo privrede/gospodarstva Hercegovačko-neretvanskog kantona; Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo i dr.

i upravnih organizacija Kantona Sarajeva, Zakonu o radno-pravnom statusu članova Vlade Kantona Sarajeva i Zakonu o izvršenju sankcija u Kantonu Sarajeva regulirano je da gramatička terminologija korištenja muškog roda u ovim zakonima podrazumijeva uključivanje oba roda, čime je propis prema mišljenju Ministarstva pravde i uprave Kantona Sarajeva usaglašen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Prema dostavljenim podacima, vidljivo je da nisu registrirani slučajevi diskriminacije na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i nasilja na osnovu spola, odnosno da sa takvim podacima ne raspolažu kantonalna ministarstva.⁵⁰ Jedino je Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona primilo tri prijave za seksualno uznemiravanje učenica u tri škole⁵¹ (gimnazija i dvije osnovne škole) sa područja Kantona. U jednom slučaju je pokrenut sudski postupak, a u drugom je izrečena u disciplinskom postupku javna sankcija. S obzirom da se u trećem slučaju radi o maloljetnoj osobi, uključen je i organ socijalnog starateljstva i pokrenut krivični postupak.

Kada je u pitanju primjena člana 18. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koji se odnosi na razvrstavanje statističkih podataka po spolu koje vodi ministarstvo, može se zaključiti da najveći broj kantonalnih ministarstava statističke podatke koje, u okviru svojih nadležnosti, vodi o osobama razvrstava po spolu⁵², dok određena ministarstva čine napore za uspostavljanje efikasnijeg sistema vođenja statističkih podataka po spolu⁵³. Ministarstvo za pravosuđe, upravu i radne odnose Bosansko-podrinjskog kantona je navelo da podatke razvrstava samo po zahtjevu. Za Ministarstvo zdravstva Tuzlanskog kantona i Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajeva, statističke evidencije vode kantonalni zavodi za javno zdravstvo, a za Ministarstvo privrede Zeničko-dobojskog kantona to radi Zavod za statistiku.

Iz dostavljenih podataka vidljivo je da su uspostavljeni različiti vidovi suradnje između kantonalnih ministarstava i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima iz nadležnosti pojedinih ministarstava. Najčešći oblici suradnje su zajednička realizacija konkretnih projekata, osiguranje sredstava iz kantonalnih budžeta za finansiranje određenih aktivnosti nevladinih organizacija. Tako je, naprimjer, u 2008. godini iz budžeta Zapadno-hercegovačkog kantona izdvojeno ukupno 102.700,00 KM za podršku radu nevladinih organizacija⁵⁴, a iz budžeta Srednjobosanskog kantona u 2008. godini je izdvojeno ukupno 130.000,00 KM za nevladin sektor⁵⁵. Suradnja je prvenstveno ostvarena u oblastima zaštite žrtve nasilja⁵⁶, zdravstvene zaštite⁵⁷, zaštite okoliša, sporta i kulture⁵⁸ i dr.

⁵⁰ Naprimjer: Ministarstvo unutrašnjih poslova Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona 10, Ministarstvo zdravstva Tuzlanskog kantona, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Posavskog kantona, Ministarstvo pravde Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo pravosuđa i uprave Srednjobosanskog kantona, Ministarstvo privrede Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajeva i dr.

⁵¹ Jedna prijava se odnosi na seksualno uznemiravanje učenice od profesora tjelesnog odgoja, druga od bibliotekara škole, a treća od učenika iste škole.

⁵² Naprimjer: Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajeva, Ministarstvo unutarnjih poslova Kantona 10, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstvo finansija Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo Bosansko-podrinjskog kantona i dr.

⁵³ Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Unsko-sanskog kantona i Ministarstvo privrede Hercegovačko-neretvanskog kantona.

⁵⁴ Ministarstvo finansija Zapadnohercegovačkog kantona predviđa posebna sredstva namijenjena promoviranju rodne ravnopravnosti kao što je podrška porodiljama, nezaposlenim porodiljama te jednokratka pomoć za opremu novorođenog djeteta.

⁵⁵ Npr. Udruženje žena "Viktorija 99"- Jajce.

⁵⁶ Suradnja Ministarstva zdravstva i socijalne politike Unsko-sanskog kantona u vidu sufinansiranja troškova smještaja u „kuću spasa“ koju vodi NVO „Žene sa Une“-Bihać. Suradnja Ministarstva pravde i uprave i Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajeva sa nevladinom organizacijom „Fondacija lokalne demokratije“ u oblasti prevencije, zaštite i borbe protiv nasilja u porodici. Ministarstvo unutarnjih poslova Kantona 10 ostvaruje aktivnu suradnju sa nevladinim organizacijama „Li Women“-Livno, „Žene BiH“- Mostar, „LaStrada“-Mostar i „Medica“-Zenica, a vezano za zaštitu žrtava nasilja u porodici. Ministarstvo unutrašnjih poslova Bosansko-podrinjskog kantona je ostvarilo suradnju sa nevladinom organizacijom „Seka“ na projektu „Dosta je bilo opravdanja za nasilje u porodici“.

⁵⁷ Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona - Ministarstvo ostvaruje kontinuiranu suradnju sa nevladinim sektorom u oblastima socijalne politike i zdravstva kroz podršku u implementaciji raznih projekata među kojima su i projekti koji uključuje gender mainstreaming, kao što su Udruženje oboljelih od karcinoma dojke i drugih malignih oboljenja „Biser“ i Udruženje žena „Seka“. Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajeva ostvaruje suradnju kroz sufinansiranje preventivnih projekata, od kojih su neki namijenjeni isključivo ženskoj populaciji, kao, naprimjer, projekat Udruženja Renesansa „Edukacija zdrava dojka“ ili sufinansiranje promoviranja ženskih ljudskih prava Udruženja „Centar za žene Žar“.

Većina kantonalnih ministarstava⁵⁹ vodi računa o ravnopravnoj zastupljenosti spolova pri imenovanjima odnosno predlaganjima članova i članica komisija i drugih radnih tijela za koje je zaduženo ministarstvo, međutim, četiri kantonalna ministarstva⁶⁰ navode da o tome ne vode računa. Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne zaštite Zapadnohercegovačkog kantona naglasak stavlja na stručnost, a ne na spol, dok se kod tri ministarstva⁶¹ o tome vodi računa onoliko koliko to mogućnosti dozvoljavaju.

Uposlenici ministarstava⁶² su uglavnom upoznati sa obavezama po međunarodnim dokumentima kojima se tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova, dok su četiri ministarstava⁶³ navela da su njihovi uposlenici samo djelomično upoznati sa navedenim dokumentima. U Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona i Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona nije bilo službenih upoznavanja sa navedenim dokumentima, ali su se uposlenici mogli upoznati individualno. Iskazana je potreba za dodatnom edukacijom zaposlenih, u prvom redu državnih službenika, sa domaćim i međunarodnim pravnim okvirom koji se odnosi na pitanja jednakosti i ravnopravnosti spolova. U 22 kantonalna ministarstva⁶⁴ je navedeno da su njihovi službenici prošli neki vid gender obuke, čime su obuhvaćena ukupno 34 službenika. U 25 kantonalnih ministarstava⁶⁵ službenici nisu prošli nikakav vid gender obuke, dok Ministarstvo privrede Kantona 10 smatra da bi ovakav vid obuke trebala ponuditi Agencija za državnu službu Federacije Bosne i Hercegovine.

Ovdje je potrebno posebno naglasiti da kantonalni koordinacioni odbori koji su prethodnih godina formirani kao ad hoc radna tijela kantonalnih vlada nisu zaživjeli u praksi izuzev u Unsko-sanskom kantonu. Osnovni razlog je nepostojanje pravne osnove da se, u okviru kantonalnih vlada, uspostavi ovakvo jedno stalno radno tijelo.

Veći broj kantonalnih ministarstava ne vodi računa o principima ravnopravnosti spolova pri izradi budžeta ministarstva i ne izdvaja posebna sredstva u tu svrhu, dok se u šest kantonalnih ministarstava⁶⁶ o tome vodi računa, ali se ne izdvajaju posebna sredstva u tu svrhu. Ministarstvo kulture i sporta i Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo vode računa o navedenim principima i izdvajaju sredstava za razliku plata koje primaju porodilje za vrijeme porodiljskog odsustva. Interesantno je istaći praksu Ministarstva kulture i sporta

---

⁵⁸ Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo ostvaruje suradnju kroz javni poziv za sufinansiranje projekata kulture i sporta, u okviru prikupljanja matičnih evidencija organizacija u sportu, te kroz nadzor nad zakonitošću rada organizacija u sportu i inspekcijski nadzor.

⁵⁹ Naprimjer: Ministarstvo za građenje, prostorno uređenje i zaštitu okoline Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo privrede i prostornog uređenja Posavskog kantona, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo i raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo za pravosuđe i upravu Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona, Ministarstvo privrede, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo graditeljstva, obnove, prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona 10 i dr.

⁶⁰ Kantonalno ministarstvo zdravstva i socijalne politike Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo prosvjete, nauke i sporta Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo i Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo.

⁶¹ Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo, Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne zaštite i prognanih Kantona 10 i Ministarstvo pravosuđa i uprave Tuzlanskog kantona.

⁶² Naprimjer: Ministarstvo unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona, Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne zaštite i prognanih Kantona 10, Ministarstvo kulture i sporta, Kantona Sarajevo, Ministarstvo prostornog uređenja, resursa i zaštite okoliša Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo prostornog uređenja, obnove i povratka Srednjobosanskog kantona, Ministarstvo za pravosuđe, upravu i radne odnose Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo zdravstva Tuzlanskog kantona, Ministarstvo privrede i prostornog uređenja Posavskog kantona, Ministarstvo pravde Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo i dr.

⁶³ Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona, Ministarstvo za privredu Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice Bosansko-podrinjskog kantona.

⁶⁴ Naprimjer: Ministarstvo privrede Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstvo finansija Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo zdravstva Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo šumarstva, poljoprivrede i vodoprivrede Srednjobosanskog kantona, Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo i dr.

⁶⁵ Ministarstvo pravde Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne zaštite Zapadnohercegovačkog kantona, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za privredu Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo za boračka pitanja Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo građenja i prostornog uređenja Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne zaštite i prognanih Kantona 10 i dr.

⁶⁶ Ministarstvo za privredu Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo za boračka pitanja Bosansko-podrinjskog kantona, Ministarstvo finansija Tuzlanskog kantona, Ministarstvo unutrašnjih poslova Srednjobosanskog kantona i Ministarstvo za prostorno uređenje, promet i komunikacije i zaštitu okoline Zeničko-dobojskog kantona.

Kantona Sarajevo koje prilikom dodjele sredstava sportskim i kulturno-umjetničkim udruženjima vodi računa o proporcionalnoj zastupljenosti oba spola u tim udruženjima. Također, Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo izdvaja posebna sredstva u cilju zaštite i unapređenja zdravlja žena.

5.3 Općinski nivo

Kao posebnu ciljanu grupu za ocjenu načina i stepena provođenja Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Gender Centar je označio lokalni nivo vlasti, te su se upitnici prilagodili njihovom mandatu i poslani svim gradonačelnicima i načelnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine. Odgovor smo dobili od samo od 18 načelnika i jedne gradonačelnice.⁶⁷

Jedino je Općina Jablanica dala pozitivan odgovor u kojem se navodi da je Odjeljenje za normativne poslove pripremlilo program mjera radi postizanja jednakosti i ravnopravnosti spolova, na nivou lokalne zajednice, u svim oblastima u Općini Jablanica.

Općina Zenica i Općina Visoko su ugradile obavezu donošenja programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u oblastima iz samoupravnog djelokruga u Statut Općine, ali iz odgovora nije moguće zaključiti da li su navedeni programi doneseni.

Od ukupno 19 odgovora, u 16 je navedeno da su propisi koji se pripremaju i donose u okviru lokalnog izvršnog organa vlasti usaglašeni sa odredbama Zakona, a u 18 odgovora je navedeno da se pri izradi općinskih razvojnih planova vodi računa o principima ravnopravnosti spolova i da se ostvaruje suradnja sa nevladinim sektorom, te u samo jednom je navedeno da se podaci razvrstavaju po spolu u oblasti personalnih poslova.

Principi ravnopravnosti spolova uzimaju se u obzir pri izradi budžeta u 7 općina i 1 gradskoj upravi. Općina Pale-Prača navela je da se predviđaju sredstva za rad Komisije za ravnopravnost spolova, dok su Općina Stolac, Općina Bosansko Grahovo, Grad Sarajevo, Općina Ilijaš, Općina Čelić, Općina Doboj-Istok, Općina Bosanski Petrovac u odgovoru naveli da se poštuju principi ravnopravnosti spolova, ali nisu specificirali na koji način.

Svi načelnici i gradonačelnica se slažu u jednom, a to je da se vodi računa o principima ravnopravnosti spolova pri izboru radnih tijela koja su u njihovoj nadležnosti. Isto tako, u najvećem broju slučajeva navedeno je da uposlenici/e nisu prošli/e nikakvu obuku iz oblasti ravnopravnosti spolova.⁶⁸

---

⁶⁷ Bosanska Krupa, Cazin, Bosanski Petrovac, Sanski Most, Čelić, Doboj-Istok, Grad Sarajevo, Ilijaš, Bosansko Grahovo, Kupres, Zenica, Visoko, Olovo, Usora, Busovača, Jablanica, Prozor-Rama, Konjic, Stolac,

⁶⁸ Općina Jablanica - 1 osoba učestvovala na seminaru u Mostaru, u organizaciji Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine, a tri su dale odgovore kako slijedi: Općina Ilijaš - 7 osoba, prošlo obuku u organizaciji Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine
Općina Čelić - Izvjestan broj prošao obuku o ljudskim pravima u okviru koje je obuhvaćena i ravnopravnost spolova u organizaciji Biroa za ljudska prava

6. Aktivnosti zavoda za zdravstvo, zdravstveno osiguranje i zapošljavanje

6.1. Zavodi za javno zdravstvo na federalnom i kantonalnom nivou.

Odgovor na upitnik dostavila su samo dva kantonalna zavoda za javno zdravstvo.⁶⁹ Na osnovu dostavljenih podataka može se konstatirati sljedeće:

- Zavodi nisu izradili programe mjera ili planove za postizanje ravnopravnosti spolova.
- Zavod za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona je naveo da su propisi iz nadležnosti Zavoda usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, dok Zavod iz Unsko-sanskog kantona nije dostavio odgovor na ovo pitanje.
- Iz dostavljenih odgovora može se zaključiti da se jedan broj podataka razvrstava po spolu, uglavnom iz individualnih obrazaca: prijave rođenja, prijave smrti, bolesnički statistički listić, prijave oboljelog-umrlog od malignih neoplazmi, izvještaji o organizacijskoj strukturi i kadrovima zaposlenim u zdravstvu i registri zdravstvenih radnika/ca.
- Zavod za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona je naveo da se vodi računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba spola prilikom imenovanja komisija i radnih tijela za koja su zaduženi zavodi, a Zavod Unsko-sanskog kantona nije se izjasnio.
- Zavodi nisu registrirali prijavljivanje diskriminacije na osnovu spola, nasilja na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja u oblasti koju pokrivaju.
- Na osnovu dostavljenih odgovora može se zaključiti da niko od uposlenih nije prošao bilo kakav vid gender obuke u oba zavoda.
- Uposlenici oba zavoda uglavnom se upoznaju sa međunarodnim standardima iz oblasti gendera putem individualnog stručnog usavršavanja.
- Predloženi oblici suradnje sa Gender Centrom Federacije Bosne i Hercegovine su sljedeći: edukacije o gender konceptu i nasilju u porodici, zajednički sastanci, edukativni programi i seminari, izrada informativnih materijala o statističkim podacima o nasilju u porodici.

6.2. Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije Bosne i Hercegovine i kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja.

Na osnovu dostavljenih podataka⁷⁰ može se konstatirati sljedeće:

- Nijedan zavod nije izradio programe mjere ili planove za postizanje ravnopravnosti spolova.
- Šest kantonalnih zavoda koji su dostavili odgovore (od ukupno 10) nema posebne programe, mjere ili planove za postizanje ravnopravnosti spolova.
- Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije Bosne i Hercegovine i kantonalni zavodi ističu da se zdravstvena zaštita osigurava svima pod jednakim uvjetima.
- Iz dostavljenih odgovora kantonalnih zavoda samo dva kantonalna zavoda razvrstavaju podatke po spolu⁷¹.
- Svi zavodi su odgovorili da se vodi računa o ravnopravnoj zastupljenosti oba spola prilikom imenovanja komisija i drugih tijela u nadležnosti zavoda.

⁶⁹ Zavod za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona i Zavod za javno zdravstvo Unsko-sanskog kantona

⁷⁰ Odgovorili su zavodi iz Tuzlanskog, Zeničko-dobojskog, Sarajevskog, Hercegovačko-neretvanskog i Zapadnohercegovačkog kantona, te Federalni zavod

⁷¹ Zavod zdravstvenog osiguranja Zeničko-dobojskog kantona i Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona.

- Zavodi nisu registrirali prijavljivanje diskriminacije na osnovu spola, nasilja na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja u oblasti koju pokrivaju.
- Samo dva zavoda su navela da su prošla neki vid obuke iz navedene oblasti, uglavnom kroz individualno stručno usavršavanje.
- Prema pristiglim odgovorima, veoma mali broj uposlenika zavoda ima potrebno znanje o međunarodnom pravnom okviru iz oblasti gendera.
- Predloženi oblici suradnje sa Gender Centrom su sljedeći: edukacije o gender konceptu i nasilju u porodici, zajednički sastanci, edukativni programi i seminari, izrada informativnih materijala o statističkim podacima o nasilju u porodici, davanje stručnih mišljenja.
- Tri zavoda su odgovorila da nisu ostvarila suradnju sa nevladinim sektorom, a tri da ostvaruju suradnju u skladu sa registriranom djelatnošću.
- Samo dva zavoda su navela da vode računa i da u svrhu gender jednakosti i ravnopravnosti izdvajaju posebna sredstva, a to su Zavod zdravstvenog osiguranja Zeničko-dobojskog kantona koji izdvaja 200 000 KM za preventivni program zaštite zdravlja žena (skrining karcinoma grlića maternice) i Zavod zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo koji ističe da su izdvajana sredstva u svrhu provedbe različitih projekata, kao što su: Projekat reproduktivno zdravlje, Projekat rano otkrivanje raka dojke, Projekat ranog dijagnosticiranja i liječenja osteoporoze kod postmenopauze žena u Kantonu Sarajevo, ispitivanje učestalosti HPV kod žena u Kantonu Sarajevo.
- Kantonalni zavodi su naveli da nisu upoznati sa Gender akcionim planom, dok je Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja naveo da učestvuje u provedbi Poglavlja X, ali nisu specificirane aktivnosti.

Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije Bosne i Hercegovine navodi da nije pripremio posebne mjere radi postizanja ravnopravnosti spolova u oblasti koju pokriva, ali da se ravnopravnost spolova u potpunosti poštuje, odnosno da se članom 4. Kodeksa poslovnog ponašanja uposlenika Zavoda, broj: 01/D-1476/05 propisuje da su «Svi uposlenici ravnopravni, bez obzira na spol, dob, nacionalnost, etničko porijeklo, religijsku pripadnost, jezik, socijalni i ekonomski status»; navodi da su propisi koje pokriva Zavod u cijelosti usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i to: Statut, Pravilnik o radu, Poslovnik o radu Upravnog odbora Zavoda, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji stručne službe Zavoda, Kodeks poslovnog ponašanja uposlenika Zavoda, te ostali propisi Zavoda; ne vodi statističke podatke razvrstane po spolu, jer, kako navodi, cijeni da je prioritet pomoći bolesnoj osobi bez obzira na spol.

Zavod zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo navodi da je u članu 3. Pravilnika o radu Zavoda zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo propisano da osoba koja traži zaposlenje i zaposlenik koji zaključuje ugovor o radu ne može biti stavljena u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih poteškoća, u pogledu angažiranja, obrazovanja, unapređenja, uvjeta i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.

6.3. Federalni zavod i kantonalne službe za zapošljavanje

Federalni zavod i kantonalne službe⁷² nisu donijeli posebne programe, mjere i planove radi postizanja jednakosti spolova. Kao osnovni razlog za to navode da propisi koji uređuju njihov djelokrug rada već sadrže odredbe o zabrani diskriminacije, između ostalog, i na osnovu spola, te da, iako nisu donijeli posebne programe mjera za postizanje jednakosti spolova, u obavljanju redovne djelatnosti polaze od principa zaštite ljudskih prava, uključujući i princip jednakosti spolova. Pozitivan primjer navodi Služba za zapošljavanje Srednjobosanskog kantona koja je u svoj Pravilnik o radu uvela odredbu o punoj ravnopravnosti spolova, gdje se garantira jednak položaj zaposlenicima, kao i osobama koje traže zaposlenje da neće biti stavljene u nepovoljniji položaj ni po kojem osnovu, pa ni zbog spola.

Zavod i najveći broj kantonalnih službi dostavili su odgovore da su Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08), kao i Pravilnik o evidencijama u oblasti zapošljavanja („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 24/06) usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini samim tim jer Zakon u članovima 2., 4.d. i 37. sadrži odredbe o zabrani diskriminacije na osnovu spola, obavezu da se prilikom imenovanja organa Zavoda i savjetodavne komisije vodi računa o ravnomjernoj spolnoj zastupljenosti, te da nezaposlena osoba ima pravo na novčanu naknadu ako se utvrdi da je dobrovoljno napustila posao ako je postojao opravdan razlog - kada s obzirom na sve okolnosti nezaposlena osoba nije imala druge mogućnosti već da prekine radni odnos, što se naročito ali ne i isključivo odnosi na seksualno ili drukčije zlostavljanje, diskriminaciju u smislu člana 5. Zakona o radu, koji govori o diskriminaciji po svim osnovama, što obuhvata i spolnu diskriminaciju, pored drugih nabrojanih opravdanih razloga.

Javna ustanova Služba za zapošljavanje Kantona 10 Livno i Javna ustanova Služba za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona Goražde na ovo pitanje usklađenosti zakona sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini izjasnile su se negativno bez davanja konkretnog obrazloženja.

Zavod i sve službe su se izjasnili da razvrstavaju statističke podatke po spolu u oblastima koje pokrivaju, te u prilogu odgovora dostavili svoje mjesečne biltene ili izvode iz biltena – statističke preglede iz kojih je vidljiva gender statistika.

Zavod, kao i kantonalne službe za zapošljavanje su dostavile podatke o ukupnom broju, te spolnoj strukturi zaposlenih, kao i spolnu strukturu zaposlenih na rukovodećim pozicijama. Javna ustanova Služba za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona Goražde naročito ističe da se na poziciji direktorice ove Službe nalazi žena.

Federalni zavod je u svom odgovoru istakao da ne postoji poseban akt kojim se preporučuje jednaka spolna zastupljenost u radnim komisijama i tijelima već se oni biraju prema stručnim znanjima, dok su sve službe istakle da se prilikom imenovanja članova i članica komisija vodi računa i o ravnopravnoj zastupljenosti spolova u sastavu tih komisija.

Zavod i sve kantonalne službe su se izjasnili da nije bilo evidentiranih slučajeva diskriminacije na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i nasilja na osnovu spola.

---

⁷² Odgovor na upitnik nije dostavila samo Kantonalna služba za zapošljavanje Unsko-sanskog kantona

Zavod i većina službi izjasnili su se da niko od zaposlenih nije, prema njihovim saznanjima, prošao bilo kakav vid gender obuke. Izuzetak je Služba za zapošljavanje Zeničko-dobojskog kantona koja navodi da je većina zaposlenih prošla neki vid gender obuke.

Zavod je dostavio odgovor da nije bilo organiziranog informiranja i edukacije zaposlenih o obavezama po domaćim i međunarodnim dokumentima kojima se tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova ali navode da je Pravilnikom o radu Zavoda i drugim općim aktima, propisana obaveza da su svi zaposleni dužni da se i samostalno kontinuirano stručno informiraju i usavršavaju.

Najveći broj službi je odgovorio da njihovi zaposleni nisu upoznati o obavezama po domaćim i međunarodnim dokumentima kojima se tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova. Nekima je odgovor bio da su „djelimično“ upoznati dok su Služba za zapošljavanje Ze-do kantona i Služba za zapošljavanje Orašje odgovorile da su njihovi zaposleni upoznati sa obavezama po međunarodnim dokumentima kojima se tretiraju pitanja ravnopravnosti spolova.

Većina je dostavila odgovore da su otvoreni za svaki vid suradnje sa Gender Centrom u cilju bržeg integriranja principa ravnopravnosti i jednakosti spolova u oblasti za koju su nadležni, izuzev Službe za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, koja ističe da zbog velikog obima posla koji je u njihovoj nadležnosti nisu u mogućnosti provoditi veće oblike suradnje. Zavod i druge službe predlažu održavanje stručnih obuka iz oblasti gendera, seminara, edukacija, stručnih obuka, razmjenu podataka, suradnju u smislu osposobljavanja nezaposlenih osoba ženskog spola u cilju bržeg uključivanja na tržište rada, te pomoć u borbi protiv spolne diskriminacije, a sve ovo u cilju bržeg integriranja principa ravnopravnosti spolova i primjene u praksi.

Pojedine službe su istakle da imaju ostvarene suradnje sa nevladinim sektorom, ali ne po pitanju gender mainstreaminga već po nekim drugim projektima.⁷³

Iz dostavljenih odgovora proizilazi da budžeti zavoda i kantonalnih službi nisu gender senzitivni.

7. Aktivnosti nadležnih organa vlasti i nevladinog sektora u oblasti nasilja

U okviru ovog dijela izvještaja obrađeni su podaci, odnosno aktivnosti, pravosudnih organa, organa unutrašnjih poslova, Gender Centra i nevladinih organizacija u oblasti nasilja nad ženama s posebnim akcentom na nasilje u obitelji.

Polazeći od člana 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, zatraženi su od općinskih i kantonalnih sudova u Federaciji Bosne i Hercegovine podaci o procesuiranim slučajevima nasilja, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja. Prema raspoloživim podacima općinskih sudova, vidljivo je da je podnesena samo jedna tužba i izrečena jedna nepravosnažna presuda za krivično djelo iz člana 4. Zakona, dok je u Kantonalnom sudu u Tuzli rješavano po žalbi na prvostepenu odluku kojom se zahtjev za ponavljanje krivičnog djela iz člana 27. stav 1., a u vezi sa članom 4. Zakona, odbija.

Gender Centar je od svih općinskih sudova zatražio i podatke o radnim sporovima pokrenutim, procesuiranim i okončanim na osnovu čl. 7.-10. iz poglavlja V-Zapošljavanje, rad

⁷³ Tako npr. Služba za zapošljavanje Zeničko-dobojskog kantona ističe dobru suradnju sa lokalnim nevladinim sektorom, naročito sa nevladinim organizacijama „Medica“, „Naš most“, Udruženje građana „Bilo“ s kojima, po potrebi, učestvuju u projektima kao što su: zapošljavanje bivših i liječenih ovisnika, edukacija žena za poslove šivenja, frizerki, tapetarstva i tome slično.

Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo u suradnji sa nevladinom organizacijom „Roda“ organizirala je edukaciju nezaposlenih i to: socijalne vještine, engleski jezik, informatička edukacija.

Služba za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona Goražde ističe da ima veoma dobru suradnju sa nevladinim sektorom (Centar civilnih inicijativa, Udruženje žena „Seka“ Goražde, Udruženje demobiliziranih boraca i dr.)

Služba za zapošljavanje Hercegovačko-neretvanskog kantona Mostar navodi da je u toku provedba Programa sufinansiranja zapošljavanja žena žrtava nasilja u suradnji sa Federalnim zavodom za zapošljavanje u okviru kojeg projekta će se uvezati sa nevladinom organizacijom „Žena BiH“ s kojom su i dosada aktivno surađivali.

i pristup svim oblicima resursa, Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. Iako je iz dostavljenih podataka vidljivo da je u 2008. godini podneseno 170 tužbi iz oblasti radnih odnosa, nije uočeno da je bilo koja tužba podnesena na osnovu Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.

Slučajevi povreda člana 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini obrađivani su u postupku ispitivanja povreda Zakona prema proceduri propisanoj Poslovnikom o ispitivanju slučajeva kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, što je već navedeno u poglavlju 1.2. ovog dokumenta.

Podaci ukazuju da se iz godine u godinu povećava i broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici.

PODACI KANTONALNIH MINISTARSTAVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA – 1-10		
	2007. godina	2008. godina
Broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici	1.093	2.272
Broj podnesenih izvještaja o počinjenom krivičnom djelu	647	889

Naime, nasilje u porodici je u Federaciji Bosne i Hercegovine regulirano Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, kao krivično djelo. Tako se u članu 222. ovog zakona propisuju kazne u rasponu od 3 mjeseca do dugotrajnog zatvora za osobu koja nasiljem, drskim ili bezobraznim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice (stav 1.) ili takvo djelo učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu (stav 2.).

Slijede podaci o broju zaprimljenih tužbi od sudova u Federaciji Bosne i Hercegovine po članu 222. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, i o broju izrečenih presuda:

PODACI OPĆINSKIH SUDOVA VEZANO ZA ČLAN 222. KRIVIČNOG ZAKONA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE		
	2007. godina*	2008. godina
Broj primljenih tužbi	399	463
Broj pravosnažno izrečenih presuda	177	228
Broj nepravosnažno izrečenih presuda	73	61

*U 2007. godini podatke nisu dostavili općinski sudovi u Tuzli i u Sarajevu, dok su u 2008. godini podatke dostavili svi općinski sudovi.

Prema dostavljenim podacima od svih deset kantonalnih sudova vidljivo je da su kod ovih sudova u 11 slučajeva u 2008. godini rješavani predmeti po žalbama za krivična djela iz člana 222. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

Imajući u vidu složenost problematike nasilja u porodici, uključujući i predugo vođenje sudskih postupaka, kao i potrebu da se žrtvi nasilja pruži brza i adekvatna pomoć, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je u 2005. godini donio Zakon o zaštiti od nasilja u porodici kojim se, pored ostalog, utvrđuje i šest zaštitnih mjera. Analiza provedbe ovog zakona od svih aktera u procesu zaštite žrtve nasilja u porodici (policija, zdravstvo i obrazovne institucije, centri za socijalni rad, sud, nevladine organizacije) ukazala je na potrebu izmjena i dopuna Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, odnosno izradu novog zakona kojim bi se propisao i poseban postupak za izricanje zaštitnih mjera. S tim u vezi u 2008. godini je izrađen i Prednacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Jedan od rezultata organiziranih rasprava o provedbi navedenog zakona je i povećan broj podnesenih zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera u 2008. godini propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, kao i broj izrečenih mjera.

BROJ ZAHTJEVA ZA IZRICANJE ZAŠTITNIH MJERA		
	2007. godina*	2008. godina
Broj zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera	78	120
Broj izrečenih zaštitnih mjera	17	53
Broj osoba koje su štice zaštitnim mjerama	31	68

*U 2007. godini podatke nisu dostavili općinski sudovi u Tuzli i u Sarajevu, dok su u 2008. godini podatke dostavili svi općinski sudovi.

Prema raspoloživim podacima, u 2008. godini podneseno je ukupno 120 zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Izrečene su 53 zaštitne mjere. Najčešće je to zaštitna mjera „Zabrana približavanja žrtvi nasilja“ odnosno „Zabrana uznemiravanja žrtve nasilja“, ali su izricane i zaštitne mjere udaljenja iz kuće, stana, psihosocijalni tretman, liječenje ovisnosti o alkoholu. U najvećem broju slučajeva žrtve nasilja koje se štite izrečenom zaštitnom mjerom su žene-supruge, iako ima slučajeva da se štiti roditelj-otac.

Rasprava o provedbi važećeg zakona u svih 10 kantona ukazala je na potrebu dodatne edukacije profesionalaca koji se bave problematikom nasilja u porodici (sudija, policajaca, službenika u centrima za socijalni rad, zdravstvenih radnika i dr.).

Jedina zaštitna mjera koja se prema važećem federalnom zakonu može izreći žrtvi nasilja u porodici je zaštitna mjera „Osiguranje zaštite osobe izložene nasilju (žrtvi nasilja)“. Ovom zaštitnom mjerom (član 13.) osigurava se žrtvi nasilja, pored ostalog, privremeni smještaj i zbrinjavanje u socijalnim ili drugim centrima (sigurnim kućama) ili kod drugih porodica, odnosno na drugim pogodnim mjestima. Iako se prema saznanjima Gender Centra nije izrekla niti jedna zaštitna mjera žrtvi nasilja u 2008. godini, u šest sigurnih kuća (Fondacija lokalne demokratije-Sarajevo, Medica-Zenica, Vive Žene-Tuzla, Žene sa Une-Bihać, Žena BiH-Mostar i Caritas-Mostar) koje djeluju na području Federacije Bosne i Hercegovine smještene su 244 žrtve nasilja, i to do tri mjeseca 194 žrtve, i preko tri mjeseca 50 žrtava nasilja u porodici⁷⁴. Osim smještaja žrtava nasilja u sigurne kuće, aktivnosti ovih nevladinih organizacija tokom 2008. godine u odnosu na žrtve nasilja bile su: savjetovanje žrtava nasilja, prevencija trgovine ljudima, ekonomsko osnaživanje žena, jačanje kapaciteta profesionalaca u institucijama, pružanje medicinskih usluga, rad sa nasilnom osobom, medijske kampanje i dr. Ukupno je u 2008. godini kroz sve navedene servise bilo obuhvaćeno 4937 direktnih korisnika, a broj indirektnih korisnika je svakako mnogo veći.

Značajno je navesti da ni jednu sigurnu kuću na području Federacije Bosne i Hercegovine nije osnovala neka vladina institucija, a da su u 2008. godini sredstva za pružanje adekvatne stručne pomoći žrtvi nasilja u pravilu osiguravana iz stranih donacija.

Zajedničkom aktivnošću predstavnika vladinog i nevladinog sektora u 2008. godini za potrebe žrtava nasilja smještenih u sigurne kuće, odnosno aktivnosti nevladinih organizacija na pružanju različitih vidova stručne pomoći žrtvama nasilja u porodici iz budžetskih sredstava na svim nivoima vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine izdvojena su i znatna sredstva u ukupnom iznosu od 668.888 KM što je vidljivo iz sljedeće tabele:

SREDSTVA U 2008. GODINI – BUDŽETI NA RAZLIČITIM NIVOIMA VLASTI⁷⁵

ORGANIZACIJA	IZVOR SREDSTAVA				
	Federacija	Kanton	Grad	Općina	Ostalo
Žene sa Une - Bihać	35.000 KM	10.000 KM		20.000 KM	
Žena BiH - Mostar	30.000 KM		6.000 KM		5.000 KM *
Caritas - Mostar	37.500 KM				
Medica - Zenica	30.000 KM	14.000 KM		24.000 KM	
Vive Žene - Tuzla	30.000 KM				
Fondacija lokalne demokratije - Sarajevo	37.500 KM	366.888 KM	20.000 KM	3.000 KM	
UKUPNO	200.000 KM	390.888 KM	26.000 KM	47.000 KM	5.000 KM

* Ministarstvo civilnih poslova

U oblasti nasilja u porodici formirana je, također, multisektoralna radna grupa za izradu Strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju Bosne i Hercegovine -

⁷⁴ U 2007. godini, u navedenim sigurnim kućama bilo je smješteno 265 žrtava nasilja u porodici.

⁷⁵ Detaljniji pregled aktivnosti nevladinog sektora se nalazi u Dodatku II Izvještaja

2009-2010, koji je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine usvojila na 77. sjednici održanoj 13. novembra 2008. godine. Ovim strateškim dokumentom utvrđeni su ciljevi kao i zadaci pojedinih organa uprave i nevladinih organizacija čija će realizacija osigurati preventivno djelovanje nadležnih subjekata u oblasti nasilja u porodici. Akcenat je stavljen na izradu jedinstvenih programa obuke za profesionalce u oblasti socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja i sigurnosti koji rade neposredno kako sa žrtvama nasilja, tako i sa nasilnim osobama. Značajno je napomenuti da su veliki doprinos u izradi konačnog teksta Strateškog plana dale nevladine organizacije koje u svom mandatu imaju problematiku nasilja u porodici, a bile su i članice radne grupe (Fondacija lokalne demokratije - Sarajevo, Medica - Zenica, Vive Žene -Tuzla i Žene ženama - Sarajevo). O Nacrtu strateškog plana obavljani su razgovori sa predstavnicima nadležnih kantonalnih ministarstava u sjedištima svih deset kantona. Vezano za ovu aktivnost Gender Centar je, također, inicirao kod nadležnih federalnih ministarstava planiranje određenih finansijskih sredstava u budžetima tih ministarstava za 2009. godinu koja su neophodna za realizaciju predviđenih aktivnosti.

Finansijsku i stručnu pomoć u izradi Nacrta strateškog plana za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju Bosne i Hercegovine – 2009-2010 pružio je United Nations Population Fund (UNFPA) (održavanje pet radnih sastanaka, štampanje publikacija i dr.), kroz projekat za izradu „Nacrta strategije za prevenciju nasilja u porodici sa Akcionim planom za Federaciju Bosne i Hercegovine“.

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini je za potrebe Gender Centra prevela određeni broj dokumenata Vijeća Evrope koji su zajedno sa Strateškim planom za prevenciju nasilja u porodici dostavljeni svim subjektima na lokalnom nivou koji se susreću sa nasiljem u porodici. Smatramo da će ovi dokumenti doprinijeti bržem donošenju prijedloga mjera za preventivno djelovanje subjekata na lokalnom nivou, odnosno primjenu međunarodnih standarda u oblasti nasilja u porodici.

Na inicijativu Gender Centra u 2008. godini potpisan je i memorandum o suradnji između nevladinih organizacija, jednog broja lokalnih organa i Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine o uspostavi i načinu funkcioniranja SOS telefona. Naime, javila se potreba da se za područje Federacije Bosne i Hercegovine uspostavi jedinstvena SOS linija koja bi bila dostupna svim žrtvama nasilja u porodici i putem koje bi se mogle dobiti informacije neophodne za pružanje prve pomoći. Jedinstveni broj ovog telefona je 1265. Sva tri telekom operatera u Bosni i Hercegovini (BH Telecom, HT Mostar i M:tel) suglasila su se da pozivi na telefon 1265 budu besplatni za pozivaoce te je u skladu s tim provedena određena procedura. Tako je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na 74. sjednici održanoj 23.10.2008. godine donijela Odku o proglašenju kratkog koda 1265 telefonskim brojem hitne službe u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 79/08). I u postupku uspostave jedinstvene SOS linije ogroman je doprinos nevladinih organizacija, a naročito NVO „Žena BiH“- Mostar koja je koordinirala čitavu aktivnost u ime nevladinih organizacija. Potpisnici memoranduma o suradnji su Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine, Centar za socijalni rad - Jajce, Fondacija lokalne demokratije - Sarajevo, Medica - Zenica, Vive Žene -Tuzla, Žena BiH - Mostar i Žene sa Une - Bihać. U okviru uspostave SOS linije aktivno je bio uključen i Caritas - Mirjam iz Mostara.

Prema podacima koje su dostavile organizacije koje podržavaju SOS liniju, za dva mjeseca (od 4. decembra 2008. godine do 31.01.2009. godine) pomoć je zatražilo 188 žrtava nasilja u porodici.

Pored navedenih aktivnosti Gender Centar je aktivno učestvovao u radu svih radionica koje je organizirala Fondacija lokalne demokratije - Sarajevo u okviru realizacije Akcionog plana za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u Kantonu Sarajevo. Gender Centar se također uključivao i u provedbu pojedinih aktivnosti drugih nevladinih organizacija, kao, naprimjer, u aktivnosti Žene ženama-Sarajevo, Žena BiH-Mostar, Medica-Zenica, Vive Žene-Tuzla, Žene sa Une-Bihać i druge, čiji je cilj pružanje adekvatne zaštite žrtvama nasilja u porodici,

smanjenje maloljetničke delinkvencije kao i obrazovanje djece za nenasilničko ponašanje. Čini nam se značajno istaći dvije publikacije koje je finansirala Evropska unija pod nazivom „Nemoj mi pomagati, nauči me da sebi pomognem“ (priručnik za odrasle), «Hajdemo zajedno» (slikovnica) i „Nasilje nije OK“ (slikovnica) koje mogu pomoći kako profesionalcima koji rade sa djecom, tako i roditeljima, te otklanjanju uzroka nasilničkog ponašanja među djecom i mladima. Publikacije su pripremljene u organizaciji Fondacije lokalne demokratije, a u okviru projekta „Jačanje kapaciteta profesionalaca za primjenu Državne strategije za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja“.

8. Aktivnosti medija

U cilju sagledavanja aktivnosti medija u Federaciji Bosne i Hercegovine na provedbi člana 10. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine se dopisom obratio Media plan institutu, Feni i Radio-televiziji Federacije Bosne i Hercegovine⁷⁶.

Na osnovu dostavljenih podataka može se zaključiti da u oblasti medija još uvijek nije posvećena dovoljna pažnja izradi programa za postizanje ravnopravnosti spolova. Međutim, ohrabruje činjenica da su svi interni propisi Media plan instituta usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, a i prilikom izrade i realizacije sadržaja se vodi računa o eliminaciji diskriminacije na osnovu spola, dok Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine o ovome nije dostavila podatke. Značajan napredak je ostvaren kod prikupljanja i obrade statističkih podataka koji se razvrstavaju po spolu.⁷⁷ Međutim, nisu dostupni podaci o broju rukovodećih kadrova, kao i o strukturi komisija i drugih radnih tijela. Kada je riječ o obuci, neophodno je kontinuirano raditi na unapređivanju znanja iz oblasti ravnopravnosti spolova i razvijanju razumijevanja o domaćim i međunarodnim standardima⁷⁸. Razumijevanje međunarodnih standarda posebno je pitanje kojem bi se morala kontinuirano posvećivati ozbiljnija pažnja, te je evidentno da postoji potreba za ostvarivanjem suradnje Gender Centra sa svim medijima u smislu održavanja stručnih obuka. Gender senzitivno budžetiranje svakako je još jedno pitanje koje nalaže posvećivanje ozbiljnije pažnje.

9. Aktivnosti udruženja

9.1. Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine

Na osnovu dostavljenih podataka može se zaključiti da Privredna komora nema usvojen Program niti bilo koji drugi dokument o posebnim mjerama radi postizanja jednakosti spolova u okviru nadležnosti Komore, a ne vodi ni statističke podatke razvrstane po spolu što pokazuje da postoji nepoznavanje ove oblasti i nerazumijevanje značaja vođenja gender statistike kao takve. Ukupan broj zaposlenih u Komori iznosi 39, od kojih je 28 žena i 11 muškaraca, dok se na rukovodećim mjestima nalazi 9 žena i 2 muškarca. U organima Komore (Upravni odbor, Nadzorni odbor i Skupština) evidentna je manja zastupljenost žena. Prilikom imenovanja na pojedina radna mjesta, spol nije od presudnog značaja za odabir kandidata, uz obrazloženje da se na te pozicije biraju referentni kadrovi iz privredne djelatnosti. Do sada nije evidentiran niti jedan slučaj diskriminacije na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i nasilja na osnovu spola. Zaposlenici i zaposlenice nisu prošli gender obuku, a kad je riječ o međunarodnim dokumentima, ističe se

⁷⁶ Odgovore dostavili Media plan institut i Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine.

⁷⁷ Prema podacima Media plan instituta od 10 zaposlenih, šest je osoba muškog, a četiri ženskog spola.

⁷⁸ Prema podacima Media plan instituta dvije osobe su prošle obuku Modul za novinare - Gender i mediji.

da po obrazovnoj strukturi 95% zaposlenih u Komori čine visoko obrazovani kadrovi kojima su dostupni svi zakonski propisi koji uređuju oblast ravnopravnosti, pa se samim tim mogu upoznati s njima. Također ne postoje ni gender senzitivni budžeti. Kada je riječ o suradnji, Komora je dostavila odgovor da svim svojim poslovnim partnerima, pa tako i Gender Centru Federacije Bosne i Hercegovine, shodno ovlaštenjima koja proizlaze iz pozitivnih zakonskih propisa koji uređuju rad Komore, mogu pružiti čitav niz aktivnosti koje bi mogle pomoći u obavljanju njegove djelatnosti, i to: inicijative kod nadležnih organa vlasti na donošenju zakonskih propisa, kao i njihovoj izmjeni i dopuni, kada se na osnovu primjene važećih akata ukaže neophodnost njihove izmjene; zastupanje interesa subjekata kako u privrednom sistemu Federacije Bosne i Hercegovine, tako i drugih pravnih osoba; promotivne aktivnosti za subjekte; animiranje, za intenzivnije zastupanje interesa poslovnih partnera od strane drugih subjekata; organiziranje simpozija, stručnih konferencija, skupova i sl., organizacija određenih oblika stručne obuke iz oblasti gendera i dr.

9.2. Granski sindikati Bosne i Hercegovine

Na osnovu dostavljenih odgovora⁷⁹ samo je Nezavisni strukovni sindikat radnika zaposlenih u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine usvojio Program djelovanja Sekcije žena u svrhu postizanja jednakosti spolova u oblasti zdravstva, a Sindikat metalaca Bosne i Hercegovine, u suradnji sa drugim domaćim kao i međunarodnim sindikatima, nastoji napraviti poseban plan o ravnopravnosti spolova. Također, kada su u pitanju posebna tijela, Nezavisni strukovni sindikat radnika zaposlenih u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine je kroz Program djelovanja formirao Sekciju žena. Sekcijom žena rukovodi Predsjedništvo Sekcije sastavljeno od devet članica – predstavnicu devet kantona. Do sada je održano pet sjednica te je uspostavljena mreža, na način da u svakoj zdravstvenoj ustanovi postoji po jedna predstavnicu⁸⁰.

Samostalni sindikat radnika komunalne privrede u Federaciji Bosne i Hercegovine je istakao da su u okviru svoje organizacije također formirali Sekciju žena sa kojom kontinuirano rade, a predsjednica Sekcije je po funkciji članica Glavnog odbora sindikata sa pravom glasa.

Samo tri sindikata su navela da vode statistike razvrstane po spolu⁸¹, kao i spolnu strukturu zaposlenih na rukovodećim mjestima. Također, svi sindikati ističu da vode računa o ravnopravnosti spolova pri imenovanjima članova/ica komisija, s tim da je zbog specifičnosti metalske struke ovo nemoguće ostvariti. Nezavisni strukovni sindikat radnika zaposlenih u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine ističe da po ovom pitanju postoji velika razlika u kantonima, pa tako sindikat Kantona Sarajevo, Kantona 10 i Tuzlanskog kantona vode računa o ravnopravnoj zastupljenosti što sa sindikatima ostalih kantona nije slučaj jer je primjetna neravnomjerna zastupljenost spolova. Svi sindikati su naveli da nije bilo evidentiranih slučajeva diskriminacije po osnovu spola, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i nasilja na osnovu spola. Jedino Nezavisni strukovni sindikat radnika zaposlenih u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine ističe da su članovi Federalnog predsjedništva sindikata (30 članova), članice Sekcije žena (9 članica), kao i članovi/ce Sekcije mladih sindikata (20 članova/ica) prošli neki vid gender obuke.⁸² Također, većina sindikata ističe da njihovi članovi i članice nisu upoznati sa domaćim i međunarodnim dokumentima kojima se uređuju pitanja ravnopravnosti spolova,⁸³ te su istakli da su otvoreni za svaki vid suradnje sa Gender

⁷⁹ Odgovore dostavilo sedam sindikata.

⁸⁰ Osim u Bosansko-podrinjskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu.

⁸¹ Samostalni sindikat državnih službenika i namještenika u organima državne službe, sudskoj vlasti i javnim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine; Samostalni sindikat radnika komunalne privrede u Federaciji Bosne i Hercegovine i Nezavisni strukovni sindikat radnika zaposlenih u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine.

⁸² Obuke na sljedeće teme: „Rodna ravnopravnost s osvrtom na ravnopravnost na radnom mjestu“, „Šta je to seksualno uznemiravanje, kako ga prepoznati i kako reagirati“, „Pravni okvir (domaći i međunarodni) koji regulira ravnopravnost spolova“.

⁸³ Izuzev Samostalnog sindikata radnika komunalne privrede u Federaciji Bosne i Hercegovine, Nezavisnog strukovnog sindikata radnika zaposlenih u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine i Sindikata metalaca Bosne i Hercegovine.

Centrom (seminari, edukacije, predavanja, sastanci i dr.) u cilju bržeg integriranja principa ravnopravnosti i jednakosti spolova. Većina sindikata se izjasnila da je ostvarena suradnja sa vladinim sektorom, prije svega sa Ekonomsko-socijalnim vijećem i resornim ministarstvima, iako smatraju da je ta suradnja tek u začetku, da je nedovoljna i da je treba dalje razvijati.

9.3. Sportski savezi

Kad su u pitanju sportski savezi,⁸⁴ u okviru Sportskog saveza Unsko-sanskog kantona, kod jednog udruženja registriran je jedan slučaj nasilja na osnovu spola. Sportski savezi vode računa o jednakosti i ravnopravnosti spolova pri planiranju razvoja sporta, organizaciji i provođenju sportskih aktivnosti, a kroz Statut Sportskog saveza Zeničko-dobojskog kantona stimulira se i veće uključivanje žena u sport. Na nivou Zeničko-dobojskog kantona bira se i najbolja sportistkinja, perspektivna sportistkinja, najbolja sportistkinja u pojedinim sportovima i dr. U jednom broju komisija u Sportskom savezu Unsko-sanskog kantona vodi se računa o zastupljenosti oba spola. U Predsjedništvu Sportskog saveza Zeničko-dobojskog kantona je od 11 članova jedna žena, predsjednica Odbora unutrašnje kontrole je žena, dok su od 16 koordinatora 3 osobe ženskog spola. Savezi raspolažu podacima o broju članova po spolu, tako je u Unsko-sanskom kantonu registrirano 6.268 muškaraca i 1.715 žena, a u Zeničko-dobojskom kantonu 9.526 muškaraca i 2.086 žena. Prilikom ostvarivanja prava na participaciju budžetskih sredstava svi imaju ista prava bez obzira na spolnu strukturu. Međutim, u Zeničko-dobojskom kantonu kriteriji u 2008. godini podeseni su tako da se neki elementi, kao, naprimjer, broj članica u udruženju, vrednuje za 50% više. Slična stimulacija predviđena je i u Pravilniku za 2009. godinu. Na prostoru Unsko-sanskog kantona u 2008. godini je bilo registrirano 257 sportskih udruženja, od toga 35 ženskih udruženja, a u 41 udruženju su 50% bile zastupljene žene. U Zeničko-dobojskom kantonu u okviru sportskog saveza djeluje 18 strukovnih saveza koji obuhvataju 200 klubova ili drugih oblika udruživanja.

9.4. Fondacije

U aktivnostima iz djelokruga Fondacije za kinematografiju u Sarajevu i Fondacije za izdavaštvo u Sarajevu nema diskriminacije, ali ni posebnih promatranja i obrade statističkih podataka po spolu. U objema fondacijama su po tri člana Upravnog odbora i svi su muškarci.

---

⁸⁴ Podatke dostavili Sportski savez Unsko-sanskog kantona i Sportski savez Zeničko-dobojskog kantona.

III GENDER STATISTIKA ZA IZVJEŠTAJNI PERIOD

Za područje Federacije Bosne i Hercegovine, kao redovna publikacija, jednom u dvije godine se objavljuje publikacija «Žene i muškarci u Federaciji Bosne i Hercegovine», čiji izdavač je Federalni zavod za statistiku. Budući da se još uvijek radi na obradi podataka, te da se objavljivanje podataka za 2008. godinu očekuje tek krajem ove kalendarske godine, u nastavku dajemo pregled gender statistike po oblastima, koja je bila dostupna u momentu izrade Izvještaja.

1. Vitalna statistika

1.1. Živorodeni prema vitalitetu i živorodeni prema spolu, mjestu i bračnosti

2008

	Rođeni			Živorodeni						
	ukupno	živorođeni	mrtvorodeni	muški	ženski	u zdravstvenoj ustanovi	na drugom mjestu		bračno	vanbračno
							sa stručnom pomoći	bez stručne pomoći		
Ukupno	23049	22920	129	11730	11190	22900	2	9	20967	1953
- u gradskim naseljima	12109	12028	81	6162	5866	12022	2	4	10858	1170
- u ostalim mjestima	10940	10892	48	5568	5324	10887	0	5	10109	783

1.2. Umrli prema starosti i spolu

2008

Spol	Ukupno	Do 1 godine																Nepoznato			
		1-4	8-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	40-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79		80-84	85+	
Ukupno	19.480	194	27	20	30	56	99	98	112	172	299	591	905	1.240	1.311	2.380	3.505	3.773	2.728	1.934	6
muški	10.070	110	12	13	16	39	76	84	73	114	194	367	614	794	857	1.337	1.885	1.776	1.092	566	6
ženski	9.410	84	10	7	14	17	23	14	39	58	105	224	291	446	454	1.003	1.620	1.997	1.636	1.368	0

1.3. Umrli dojenčad prema starosti i spolu

2008

Spol	Ukupno	Do 24 sata																					
		1 dan	2 dana	3 dana	4 dana	5 dana	6 dana	7-13 dana	14-20 dana	21-27 dana	28-29 dana	1 mjesec	2 mjeseca	3 mjeseca	4 mjeseca	5 mjeseci	6 mjeseci	7 mjeseci	8 mjeseci	9 mjeseci	10 mjeseci	11 mjeseci	
Ukupno	194	44	32	23	10	9	5	3	14	1	3	3	11	11	5	8	4	2	3	2	1	-	-
muški	110	21	19	14	9	7	3	2	10	1	-	2	7	4	1	3	2	2	1	1	1	-	-
ženski	84	23	13	9	1	2	2	1	4	-	3	1	4	7	4	5	2	-	2	1	-	-	-

1.4. Nasilne smrti

2008

UKUPNO			Nesretan slučaj			Samoubistvo			Ubistvo			Nepoznato		
ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski
605	483	122	360	296	64	199	154	45	42	30	12	4	3	1

1.5. Prirodno kretanje stanovništva

2008

	Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodni naraštaj	Umrli dojenčad		Sklopljeni brakovi	Razvedeni brakovi	
					ukupno	na 1000 živorođenih		ukupno	na 1000 sklopljenih
Ukupno Federacija Bosne i Hercegovine	2008	22.920	19480	3.440	194	8,5	14.909	938	62,9

1.6. Razvedeni brakovi prema starosti muža i žene i trajanju braka

2008

Starost	Ukupno	Do 1 god.	1	2	3	4	5-9	10-14	15-19	20-24	25+
SVEGA Federacija Bosne i Hercegovine	938	60	100	82	72	67	207	138	78	53	81
STAROST MUŽA											
20-24	65	23	21	12	7	2	0	0	0	0	0
25-29	170	13	29	25	32	24	45	2	0	0	0
30-34	180	7	22	20	16	18	63	33	1	0	0
35-39	138	4	5	6	6	8	40	48	20	1	0
40-44	123	6	6	5	4	5	24	27	27	17	2
45-49	95	1	8	4	1	2	9	16	17	22	15
50-54	66	0	3	0	4	5	8	6	7	8	25
55-59	29	0	2	1	0	0	6	2	2	3	13
60-64	31	1	0	2	2	1	6	1	2	0	16
65 i više	41	4	4	7	0	2	6	3	2	2	11
STAROST ŽENE											
15-19	15	9	5	0	1	0	0	0	0	0	0
20-24	150	21	39	35	24	15	16	0	0	0	0
25-29	186	13	24	15	25	23	74	12	0	0	0
30-34	151	5	11	8	5	11	48	60	3	0	0
35-39	128	4	7	7	6	5	22	39	35	3	0
40-44	113	3	5	5	7	5	19	11	25	26	7
45-49	77	1	4	4	3	4	8	6	8	13	26
50-54	52	1	4	4	0	1	10	4	5	7	16
55-59	33	2	1	0	0	1	5	4	0	4	16
60-64	20	1	0	1	1	2	4	1	1	0	9
65+	13	0	0	3	0	0	1	1	1	0	7

1.7. Razvedeni brakovi po broju izdržavane djece iz ovog braka prema kome su dodijeljena (ukupno)

2008

Broj izdržavane djece	UKUPNO	Nema	Mužu	Ženi	Mužu	Drugim osobama	Ustanovi	Ostale kombinacije
SVEGA Federacija Bosne i Hercegovine	938	551	69	303	13	0	2	0
nijedno	551	551	0	0	0	0	0	0
jedno	224	0	41	182	0	0	1	0
dvoje	133	0	26	99	8	0	0	0
troje	23	0	2	17	3	0	1	0
četvero	4	0	0	3	1	0	0	0
petero i više	3	0	0	2	1	0	0	0
Ukupan broj izdržavane djece	792							

2. Obrazovanje

Odredbama čl. 5. i 6. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini propisane su obaveze organa vlasti i obrazovnih institucija u procesu promoviranja jednakosti spolova u obrazovnom sistemu, osiguranja mehanizama zaštite protiv diskriminacije i seksualnog uznemiravanja u obrazovnim institucijama. Odredbe okvirnih zakona⁸⁵ o predškolskom, osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju također propisuju jednaka prava na obrazovanje, bez obzira na spol. Detaljnije odredbe o zabrani diskriminacije na osnovu spola u obrazovnom sistemu na području Federacije Bosne i Hercegovine bi trebalo da se razrađuju kantonalnim propisima iz oblasti obrazovanja. Prema podacima kojima raspolaže Gender Centar, kantonalni zakoni o predškolskom, osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju ne sadrže diskriminatorne odredbe, ali isto tako ne razrađuju detaljno slučajeve diskriminacije u obrazovanju, niti propisuju sankcije za eventualne počinioce diskriminacije.

Na upit Gender Centra kantonalnim ministarstvima obrazovanja, da li raspolažu podacima o slučajevima diskriminacije na osnovu spola, seksualnog uznemiravanja, uznemiravanja i nasilja na osnovu spola, jedino su kantonalna ministarstva obrazovanja Zeničko-dobojskog i Sarajevskog kantona odgovorila da su evidentirani slučajevi seksualnog uznemiravanja u tri škole i na fakultetu. U jednom slučaju je pokrenut sudski postupak, a u drugom je izrečena, u disciplinskom postupku, javna sankcija. S obzirom da se u trećem slučaju radi o maloljetnoj osobi, uključen je i organ socijalnog staranja i pokrenut krivični postupak.⁸⁶ Prijava seksualnog uznemiravanja na fakultetu upućena je Etičkom komitetu fakulteta i nalazi se u postupku istražnih radnji.

UN Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, između ostalog, u svojim preporukama govori o stereotipima u vezi sa ulogom i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu uopće, što se kod žena odražava u izboru obrazovanja, kao i na njihov položaj na tržištu rada. Komitet također preporučuje zemljama potpisnicama mjere uključivanja ugroženih grupa u sistem obrazovanja, te uključivanje što većeg broja djece u predškolski sistem obrazovanja, a posebno u ruralnim područjima.

Analiza stanja obrazovnog sistema u Federaciji Bosne i Hercegovine pokazuje provedbu znatnog broja međunarodnih standarda i primjenu zakona i preporuka. Međutim, dublja analiza situacije ukazuje na velike razlike u primjeni standarda i provedbi zakona u zavisnosti od dijela Federacije Bosne i Hercegovine i nivoa obrazovnog sistema koji se razmatra.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku⁸⁷, kad je riječ o predškolskom obrazovanju na području Federacije Bosne i Hercegovine, u školskoj 2007./2008. godini ukupno je bilo 125 predškolskih ustanova sa 9608 djece, a od toga 48,1% su djevojčice. Broj upisane djece u školskoj 2007./2008. godini u odnosu na prethodnu školsku godinu porastao je za 0,9% odnosno za 884 djeteta. Broj ukupno zaposlenih u predškolskim ustanovama iznosi 1311, a od toga 92% su žene.

⁸⁵ Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 88/07), Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 18/03) i Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 59/07).

⁸⁶ Jedna prijava se odnosi na seksualno uznemiravanje učenice od profesora tjelesnog odgoja, druga od bibliotekara škole, a treća od učenika iste škole.

⁸⁷ Statistički podaci preuzeti iz Saopćenja Federalnog zavoda za statistiku broj 12.4., od 13.02.2009. godine.

PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE – DJECA	
	2007/2008
ukupno	9.608
od toga djevojčica	4.621

PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE – ODGAJATELJI/CE	
	2007/2008
ukupno	1.311
od toga žena	1.206

Ovi podaci ukazuju na uključivanje djece u predškolski sistem obrazovanja u skladu sa preporukama UN CEDAW Komiteta. Međutim, broj djece koja su u predškolskom sistemu nije zadovoljavajući, a varijacije u odnosu na kantone u Federaciji Bosne i Hercegovine su velike i kreću se od 2 predškolske ustanove u Posavskom kantonu sa ukupno 123 djece i 28 predškolskih ustanova u Sarajevskom kantonu sa ukupno 1096 djece.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku,⁸⁸ na području Federacije Bosne i Hercegovine u 1086 redovnih osnovnih škola i 36 škola sa posebnim potrebama u školsku 2008/2009. godinu bilo je upisano 0,6% manje učenika/ca u odnosu na prethodnu godinu. Udio učenika je sa 48,7% ostao nepromijenjen, a udio žena u nastavnom osoblju iznosi 68,7%.

OSNOVNO OBRAZOVANJE – UČENICI/CE		
	2007/2008	2008/2009
REDOVNO OBRAZOVANJE		
ukupno	239.181	238.401
od toga učenice	116.508	116.191
ŠKOLE S POSEBNIM POTREBAMA		
ukupno	718	704
od toga učenice	267	247

OSNOVNO OBRAZOVANJE – NASTAVNICI/CE		
	2007/2008	2008/2009
REDOVNO OBRAZOVANJE		
ukupno	14.714	15.091
od toga nastavnice	10.119	10.396
ŠKOLE S POSEBNIM POTREBAMA		
ukupno	229	234
od toga nastavnice	169	178

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku⁸⁹ u 209 srednjih škola⁹⁰ u školsku 2008/2009. godinu bilo je upisano 5,3% manje učenika/ca nego u prethodnoj godini s udjelom učenika od 49,4%. Udio žena u ukupnom broju nastavnog osoblja iznosi 53%.

SREDNJE OBRAZOVANJE – UČENICI/CE		
	2007/2008	2008/2009
REDOVNO OBRAZOVANJE		
ukupno	103.173	97.727
od toga učenice	51.191	48.324

⁸⁸ Statistički podaci preuzeti iz Saopćenja Federalnog zavoda za statistiku broj 12.1., od 15.12.2008. godine.

⁸⁹ Statistički podaci preuzeti iz Saopćenja Federalnog zavoda za statistiku broj 12.2., od 20.12.2008. godine

⁹⁰ U ovaj broj je uključeno i 7 vjerskih i 12 škola za učenike sa posebnim potrebama.

SREDNJE OBRAZOVANJE – NASTAVNICI/CE		
	2007/2008	2008/2009
REDOVNO OBRAZOVANJE		
ukupno	8.065	8.160
od toga nastavnice	4.274	4.348

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku,⁹¹ na visokoškolske ustanove u 2008./2009. godini upisalo se 0,8% manje studenata u odnosu na prethodnu akademsku godinu. Udio studentica u ukupnom broju je 54,7%.

U 2008. godini na visokoškolskim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine diplomirala su 9.272 studenta, što je za 17,4% više u odnosu na prethodnu godinu. Udio studentica u ukupnom broju diplomanata je 61,0%.

Naziv magistra ili specijaliste steklo je 403 kandidata, što je za 13,8% više u odnosu na prethodnu godinu. Udio žena u ukupnom broju magistara i specijalista je 47,6%. Akademski naziv doktora nauka stekao je 121 kandidat, što je za 17,4% više u odnosu na prethodnu godinu. Udio žena u ukupnom broju doktoranata je 32,3%.

Kad je u pitanju nastavno osoblje, 31% u visokoškolskim institucijama u Federaciji Bosne i Hercegovine su žene, a po zvanjima 30% doktora nauka, te 35% magistara su žene, dok je taj procenat veći kod suradnica i vanjskih suradnica u nastavi i iznosi 40% žena.

VISOKO OBRAZOVANJE – STUDENTI/CE		
	2007/2008	2008/2009
ukupno	68.606	68.072
od toga studentice	38.522	37.236

VISOKO OBRAZOVANJE – NASTAVNICI/CE		
	2007/2008	2008/2009
ukupno	1.230	1.268
od toga žene	378	395

VISOKO OBRAZOVANJE – SURADNICI/CE		
	2007/2008	2008/2009
ukupno	3.370	3.718
od toga žene	1.166	1.490

Iz podataka Federalnog zavoda za statistiku evidentno je, također, da i dalje postoje pretežno „ženski“⁹² i pretežno „muški“⁹³ fakulteti.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku⁹⁴, prosječna netopлата u oblasti obrazovanja za Federaciju Bosne i Hercegovine u 2007. godini iznosila je 683,01 KM, a u 2008. godini 795,49 KM. Od 15 oblasti za koje se računa prosječna mjesečna plata, oblast obrazovanja je na šestom mjestu po visini primanja.

Uporedba podataka o udjelu žena u nastavnom osoblju u obrazovnim institucijama (od 31% na visokoškolskim ustanovama do 92% u predškolskim ustanovama) i prosječne netoplate u 2008. godini za oblast obrazovanja, može se sa sigurnošću konstatirati da „relativno niska

⁹¹ Statistički podaci preuzeti iz Saopćenja Federalnog zavoda za statistiku broj 12.3., od 6.02.2009. godine i publikacije „Žene i muškarci u Federaciji Bosne i Hercegovine“ – 2008, Federalnog zavoda za statistiku.

⁹² Pedagoška akademija, Farmaceutski fakultet, Stomatološki fakultet i dr.

⁹³ Fakultet informacionih tehnologija, Fakultet za metalurgiju i materijale, Elektrotehnički fakultet i dr.

⁹⁴ Statistički podaci preuzeti iz Saopćenja Federalnog zavoda za statistiku broj 8.1.1., od 12.03.2009. godine i Statističkog godišnjaka/Ijetopisa Federacije Bosne i Hercegovine – 2008, Federalnog zavoda za statistiku.

primanja“ utječu i na sam ekonomski položaj žena u ovoj oblasti, feminizaciju struke naročito na nižim nivoima obrazovnog sistema, dok najviši nivo obrazovanja, gdje je za očekivati i najveći prosjek plaća, kao i druge društvene beneficije, još uvijek ostaje pretežno „muški“ sektor.

3. Rad i zapošljavanje

PREGLED OSNOVNIH POKAZATELJA O NEZAPOSLENOSTI U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE U 2008. GODINI⁹⁵

Pokazatelji		jan	feb	mart	apr	maj	jun	jul	aug	sept	okt	nov	dec
1.	Broj zaposlenih**	381.639	394.038	396.003	396.003	397.754	401.254	407.885	408.343	409.897	413.669	419.125	0
2.	Osobe koje traže zaposlenje- ukupno	367.449	371.161	371.156	371.156	370.738	373.519	370.410	369.886	371.017	371.342	370.303	367.570
2.1.	-žene	173.944	174.970	175.245	175.245	175.991	178.302	178.457	179.229	180.315	181.029	181.293	179.962
3.	Osobe koje traže zaposlenje prvi put	196.875	196.610	195.810	195.810	193.943	194.454	191.831	199.580	199.105	199.389	197.976	194.572
4.	Stručne osobe	233.112	234.581	233.671	233.671	231.107	231.969	229.509	228.924	229.067	228.744	227.158	224.635
5.	Nestručne osobe	134.337	136.580	137.485	137.485	139.631	141.550	140.901	140.962	141.950	142.598	143.145	142.935
6.	Prijavljeni na evid. u toku mjeseca	11.375	10.493	8.412	8.412	7.381	11.297	12.029	8.891	9.788	8.906	8.269	7.240
7.	Zaposleni sa evidencije	2.948	3.459	3.957	3.957	4.809	5.373	11.403	5.061	4.552	4.327	4.358	4.225
8.	Prekinut radni odnos	1.559	1.070	988	988	926	762	1.191	1.625	1.302	1.320	1.278	1.317
9.	Brisani sa evid. u toku mjeseca	6.294	6.781	8.417	8.417	7.604	8.516	15.138	9.415	8.656	8.581	9.308	9.973
10.	Prijave o potrebama za radnicima	1.546	1.499	2.082	2.082	2.138	2.506	4.437	2.816	2.603	2.028	1.802	1.525
11.	Realizirane prijave u toku mjeseca	1.782	2.238	2.639	2.639	3.106	3.550	7.556	2.943	3.334	2.622	2.921	2.303
12.	Korisnici novčane naknade	6.010	6.488	6.689	6.689	5.905	5.681	5.665	5.262	5.495	5.425	5.740	5.521
13.	Korisnici zdravstvenog osiguranja	218.107	218.582	218.488	218.488	215.421	213.156	207.592	206.946	208.475	207.977	207.191	206.649
14.	Demobilizirani vojni obveznici	69.467	76.742	80.219	80.219	85.394	86.406	85.960	86.480	85.970	87.080	90.142	87.480

**Zaposleni u MO i MUP 8.000

Krajem maja 2008. godine provedena je Anketa o radnoj snazi u Bosni i Hercegovini na uzorku od 10.509 domaćinstava, od čega u Federaciji Bosne i Hercegovine 6.066. Intervjuirane su sve osobe u uzorkom izabranim domaćinstvima koje su prihvatile intervju.

Prikupljeni su podaci o ekonomskoj aktivnosti i ostalim karakteristikama stanovništva u Federaciji Bosne i Hercegovine za 5.378 domaćinstava. Stopa neodziva u Federaciji Bosne i Hercegovine bila je 11,3%

Prema ovim podacima, u Federaciji Bosne i Hercegovine radnu snagu (ekonomski aktivno stanovništvo) je činilo 703.405 osoba, dok je broj neaktivnih bilo 957.239 osoba. U okviru radne snage bilo je 527.550 zaposlenih i 175.855 nezaposlenih osoba. U okviru zaposlenih osoba bilo je 14.363 neplaćenih pomažućih članova porodice.

Stopa nezaposlenosti u Federaciji Bosne i Hercegovine bila je 25,0% (23,1% za muškarce i 28,3 za žene), dok je u istom periodu 2007. godine iznosila 31,1% (28,2% za muškarce i 36,4% za žene). Stopa nezaposlenosti bila je najviša među mladim osobama starosti 15 do 24 godine. To je iznosilo 51,9% (50,6% za muškarce i 54,1% za žene).

Stope aktivnosti i zaposlenosti prema podacima ARS 2008 su iznosile 42,4% i 31,8%, dok su u 2007. godini bile 42,3% i 29,2%. Stope su bile značajno više za muškarce nego za žene.

Stope aktivnosti i zaposlenosti su bile najviše u starosnoj skupini 25 do 49 godina (65,2% i 50,4%). Podaci pokazuju da u Federaciji Bosne i Hercegovine ispod polovine radno sposobnog stanovništva čine aktivne osobe, tj. one koje se na tržištu rada javljaju kao zaposlene i nezaposlene osobe.

Obrazovna struktura zaposlenih osoba pokazuje da najveći udio (65,7%) ima završenu srednju školu, slijede zaposleni s osnovnom školom ili nižim obrazovanjem (20,2%) i 14,1% visoko obrazovanih osoba.

⁹⁵ Statistički podaci Federalnog zavoda za zapošljavanje

Nezaposlene osobe imaju donekle sličnu obrazovnu strukturu: 71,2% osoba ima srednjoškolsko obrazovanje, 24,2% su osobe s osnovnim obrazovanjem ili niže, dok je 4,6% završilo višu školu, fakultet, akademiju, magisterij ili doktorat.

Istodobno, podaci iz Ankete pokazuju nižu obrazovnu strukturu neaktivnih osoba starijih od 15 godina: među njima je 63,5% osoba sa završenom osnovnom školom ili niže, 33,4% su osobe sa srednjom školom, a preostalih 3,1% su visoko obrazovane osobe.

Struktura zaposlenih osoba prema statusu u zaposlenju pokazuje da osobe u plaćenju zaposlenosti (zaposlenici) imaju najveće učešće (78,0%). Učešće samozaposlenih osoba je bilo 19,3% (od toga 28,8% žene) a neplaćenih pomažućih članova je bilo 2,7% (od toga 59,6% žene).

U izabranom uzorku 12,6% zaposlenih osoba se izjasnilo da je podzaposleno (od toga 44,5% žena).

Struktura zaposlenih osoba prema sektoru aktivnosti pokazuje da je najveće učešće u sektoru usluga 50,4%, zatim u sektoru industrije 35,9% i u sektoru poljoprivrede 13,7%.

U posmatranom periodu 11,8% nezaposlenih osoba traži posao kraće od 12 mjeseci a čak 46,7% nezaposlenih traži posao duže od pet godina, što je posljedica poslijeratnog stanja i tranzicije ekonomije u našoj zemlji.

Stopa nezaposlenosti je najviša među osobama sa završenom osnovnom školom i manje (28,5%), zatim sa srednjom školom (26,6%) a najniža sa visokom školom (9,8%).

Među neaktivnim osobama 3,7% osoba se izjasnilo da nisu tražile posao, zato što vjeruju da ne mogu naći posao (obeshrabrena populacija).

U narednim tabelama dajemo osnovne gender pokazatelje, koji su sistematizirani na osnovu rezultata Ankete o radnoj snazi za 2008.g.

1.Osnovne karatkeristike stanovništva prema djelatnosti i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
1. Ukupno stanovništvo (3+6+7)	2.043	992	1.051
2. Radno sposobno stanovništvo	1.661	796	864
3. Radna snaga (4+5)	703	449	254
4. Zaposleni	528	345	182
5. Nezaposleni	176	104	72
6. Neaktivni	957	347	610
7. Osobe mlađe od 15 godina	382	195	187
8. Osobe 15-64 godina	1.366	668	698
Stope(%)			
Stopa aktivnosti	42,4	56,4	29,4
Stopa zaposlenosti	31,8	43,3	21,1
Stopa nezaposlenosti	25,0	23,1	28,3
Učešće stanovništva ispod 15 godina	18,7	19,7	17,8
Učešće stanovništva 15-64 godina	66,8	67,3	66,4

2. Radno sposobno stanovništvo prema aktivnostima, starosnim grupama i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Radno sposobno stanovništvo 2008	Radna snaga			Neaktivne osobe 2008
		Ukupno 2008	Zaposlene osobe 2008	Nezaposlene osobe 2008	
Ukupno					
Ukupno	1.661	703	528	176	957
15-24 godine	298	98	47	51	201
25-49	719	468	362	106	250
50-64	349	128	109	19	221
65+	295	(10)	(10)	.	285
15-64	1.366	694	518	176	672
Muški					
Ukupno	796	449	345	104	347
15-24 godine	158	63	31	32	95
25-49	347	292	234	58	55
50-64	163	88	74	(14)	75
65+	129	(6)	(6)	.	122
15-64	668	443	339	104	225
Ženski					
Ukupno	864	254	182	72	610
15-24 godine	141	35	(16)	19	106
25-49	372	176	128	48	195
50-64	186	40	35	(5)	146
65+	166	((3))	((3))	---	163
15-64	698	251	179	72	447
Struktura (%)					
Ukupno					
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24 godine	18,0	13,9	8,9	28,8	21,0
25-49	43,3	66,6	68,6	60,5	26,1
50-64	21,0	18,2	20,6	10,7	23,1
65+	17,8	(1,4)	(1,8)	.	29,8
15-64	82,2	98,6	98,2	100,0	70,2
Muški					
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24 godine	19,8	13,9	9,0	30,5	27,3
25-49	43,6	65,1	67,8	55,9	15,8
50-64	20,5	19,6	21,4	13,5	21,7
65+	16,2	(1,4)	(1,8)	.	35,2
15-64	83,8	98,6	98,2	99,9	64,8
Ženski					
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24 godine	16,3	13,7	(8,8)	26,2	17,3
25-49	43,0	69,3	70,2	67,1	32,0
50-64	21,5	15,7	19,2	(6,7)	23,9
65+	19,3	((1,3))	((1,8))	---	26,8
15-64	80,7	98,7	98,2	100,0	73,2

3. Mjere aktivnosti stanovništva prema starosnim grupama i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

%

	Stopa aktivnosti 2008	Stopa zaposlenosti 2008	Stopa nezaposlenosti 2008
Ukupno			
Ukupno	42,4	31,8	25,0
15-24 godine	32,7	15,7	51,9
25-49	65,2	50,4	22,7
50-64	36,6	31,2	14,7
65+	(3,3)	(3,2)	.
15-64	50,8	37,9	25,3
Muški			
Ukupno	56,4	43,3	23,1
15-24 godine	39,7	19,6	50,6
25-49	84,2	67,5	19,9
50-64	53,9	45,3	15,9
65+	(4,9)	(4,9)	.
15-64	66,3	50,8	23,4
Ženski			
Ukupno	29,4	21,1	28,3
15-24 godine	24,8	(11,4)	54,1
25-49	47,4	34,4	27,4
50-64	21,5	18,9	(12,1)
65+	((2,0))	((2,0))	---
15-64	36,0	25,7	28,7

4. Radno sposobno stanovništvo prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	1.661	796	864
Osnovna škola i manje	757	261	497
Srednja škola	791	476	315
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	112	59	53
Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Osnovna škola i manje	45,6	32,7	57,5
Srednja škola	47,7	59,8	36,4
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	6,7	7,4	6,1

5. Radna snaga prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	703	449	254
Osnovna škola i manje	149	86	63
Srednja škola	472	322	150
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	83	41	42
Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Osnovna škola i manje	21,2	19,2	24,8
Srednja škola	67,0	71,7	58,8
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	11,7	9,1	16,4

6. Zaposleni prema statusu u zaposlenosti i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Zaposleni	528	345	182
Zaposlenici	411	267	144
Samozaposlenici	102	73	29
Neplaćeni pomažući članovi	(14)	((6))	(9)
Struktura(%)			
Zaposleni	100,0	100,0	100,0
Zaposlenici	77,9	77,3	79,2
Samozaposlenici	19,3	21,0	16,1
Neplaćeni pomažući članovi	(2,7)	((1,7))	(4,7)

7. Zaposleni prema grupama područja djelatnosti i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	528	345	182
Poljoprivredne	72	44	(28)
Nepoljoprivredne	189	154	35
Uslužne djelatnosti	266	147	119
Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Poljoprivredne	13,7	12,9	(15,3)
Nepoljoprivredne	35,9	44,6	19,3
Uslužne djelatnosti	50,4	42,5	65,4

8. Zaposleni sa punim i kraćim od punog radnog vremena prema grupama područja djelatnosti i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	528	345	182
Puno radno vrijeme	461	308	153
Kraće od punog radnog vremena	67	37	(30)
Poljoprivredne djelatnosti	72	44	(28)
Puno radno vrijeme	(34)	(26)	(7)
Kraće od punog radnog vremena	(39)	(18)	(21)
Nepoljoprivredne djelatnosti	189	154	35
Puno radno vrijeme	175	142	33
Kraće od punog radnog vremena	(14)	(12)	((2))
Uslužne djelatnosti	266	147	119
Puno radno vrijeme	253	140	113
Kraće od punog radnog vremena	(13)	(7)	(6)
Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Puno radno vrijeme	87,4	89,3	83,7
Kraće od punog radnog vremena	12,6	10,7	(16,3)
Poljoprivredne djelatnosti	100,0	100,0	100,0
Puno radno vrijeme	46,4	59,4	(25,6)
Kraće od punog radnog vremena	53,6	40,6	74,4
Nepoljoprivredne djelatnosti	100,0	100,0	100,0
Puno radno vrijeme	92,3	92,2	93,0
Kraće od punog radnog vremena	(7,7)	(7,8)	((7,0))
Uslužne djelatnosti	100,0	100,0	100,0
Puno radno vrijeme	95,0	95,2	94,6
Kraće od punog radnog vremena	(5,0)	(4,8)	(5,4)

9. Zaposleni prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	528	345	182
Osnovna škola i manje	107	61	46
Srednja škola	346	245	101
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	74	39	36
Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Osnovna škola i manje	20,2	17,7	25,0
Srednja škola	65,7	71,0	55,5
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	14,1	11,2	19,5

10. Prosjek uobičajenih sedmičnih sati rada na glavnom poslu prema grupama područja djelatnosti i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	41,4	42,7	39,0
Poljoprivredne	33,3	37,7	26,3
Nepoljoprivredne	43,6	44,1	41,3
Uslužne djelatnosti	42,1	42,7	41,3

11. Nezaposleni prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	176	104	72
Osnovna škola i manje	43	25	17
Srednja škola	125	77	48
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	(8)	((2))	(6)
Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Osnovna škola i manje	24,2	24,1	24,3
Srednja škola	71,2	74,0	67,1
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	(4,6)	((1,9))	(8,6)

12. Stope nezaposlenosti prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	25,0	23,1	28,3
Osnovna škola i manje	28,5	29,0	27,8
Srednja škola	26,6	23,9	32,3
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	(9,8)	((4,7))	(14,8)

13. Nezaposleni prema trajanju nezaposlenosti i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	176	104	72
Našli posao	((3))	.	((2))
Manje od 5 mjeseci	(9)	(6)	(3)
od 6 do 11 mjeseci	(12)	(7)	(5)
od 12 do 23 mjeseca	20	(12)	(8)
od 24 do 59 mjeseci	43	25	18
od 60 do 119 mjeseci	40	23	16
120 i više mjeseci	50	29	20

Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Našli posao	((1,5))	.	((2,2))
Manje od 5 mjeseci	(5,2)	(5,8)	(4,2)
od 6 do 11 mjeseci	(6,7)	(6,9)	(6,4)
od 12 do 23 mjeseca	11,4	11,2	(11,7)
od 24 do 59 mjeseci	24,4	24,4	24,4
od 60 do 119 mjeseci	22,5	22,3	22,8
120 i više mjeseci	28,3	28,4	28,3

14. Radno sposobno stanovništvo prema statusu na birou za zapošljavanje i prema spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Prijavljeni na birou 2008	Nisu prijavljeni na birou 2008
Ukupno			
Ukupno	1.661	357	1.304
Zaposleni	528	71	456
Nezaposleni	176	160	(16)
Neaktivni	957	126	832
Muški			
Ukupno	796	187	609
Zaposleni	345	55	290
Nezaposleni	104	94	(10)
Neaktivni	347	38	309
Ženski			
Ukupno	864	169	695
Zaposleni	182	(16)	166
Nezaposleni	72	65	(7)
Neaktivni	610	88	522
Struktura (%)			
Ukupno			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Zaposleni	31,8	20,0	35,0
Nezaposleni	10,6	44,8	(1,2)
Neaktivni	57,6	35,2	63,8
Muški			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Zaposleni	43,3	29,4	47,6
Nezaposleni	13,0	50,3	(1,6)
Neaktivni	43,6	20,3	50,8
Ženski			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Zaposleni	21,1	(9,7)	23,9
Nezaposleni	8,3	38,6	(1,0)
Neaktivni	70,6	51,7	75,2
Udio (%)			
Ukupno			
Ukupno	100,0	21,5	78,5
Zaposleni	100,0	13,5	86,5
Nezaposleni	100,0	90,8	(9,2)
Neaktivni	100,0	13,1	86,9
Muški			
Ukupno	100,0	23,5	76,5
Zaposleni	100,0	15,9	84,1
Nezaposleni	100,0	90,8	(9,2)
Neaktivni	100,0	10,9	89,1

Ženski			
Ukupno	100,0	19,6	80,4
Zaposleni	100,0	9,0	91,0
Nezaposleni	100,0	90,8	(9,2)
Neaktivni	100,0	14,3	85,7

15. Neaktivne osobe prema najvišoj završenoj školskoj spremi i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
Ukupno	957	347	610
Osnovna škola i manje	608	174	434
Srednja škola	320	155	165
	29	18	(11)
Struktura(%)			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Osnovna škola i manje	63,5	50,2	71,1
Srednja škola	33,4	44,5	27,1
Viša, visoka škola, magisterij, doktorat	3,1	5,3	(1,8)

16. Obeshrabrene neaktivne osobe po spolu

	Ukupno		Muški		Ženski	
	Neaktivni 2008	Od toga obeshrabreni 2008	Neaktivni 2008	Od toga obeshrabreni 2008	Neaktivni 2008	Od toga obeshrabreni 2008
Federacija Bosne i Hercegovine	957	36	347	(15)	610	(21)
Struktura(%)						
Federacija Bosne i Hercegovine	100,0	3,7	100,0	(4,2)	100,0	3,4

17. Radno sposobno stanovništvo prema subjektivnom radnom statusu i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

	Ukupno 2008	Muški 2008	Ženski 2008
ZAPOSLENI			
Ukupno	528	345	182
Zaposleni	443	295	148
Nezaposleni	43	34	(9)
Učenici (studenti)	.	.	.
Domaćice	(21)	.	(20)
Penzioneri	(9)	(7)	(3)
Nesposobni za rad	((2))	((2))	.
Ostali	((6))	((5))	.
NEZAPOSLENI			
Ukupno	176	104	72
Zaposleni	---	---	---
Nezaposleni	161	101	59
Učenici (studenti)	.	.	.
Domaćice	(12)	.	(12)

Penzioneri	((1))	.	.
Nesposobni za rad	.	.	---
Ostali	.	.	---
NEAKTIVNI			
Ukupno	957	347	610
Zaposleni	---	---	---
Nezaposleni	117	53	64
Učenici (studenti)	169	84	85
Domaćice	291	.	290
Penzioneri	286	174	112
Nesposobni za rad	84	29	55
Ostali	(10)	(6)	(4)

17. Radno sposobno stanovništvo prema subjektivnom radnom statusu i spolu, Federacija Bosne i Hercegovine

Struktura (%)			
ZAPOSLENI			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Zaposleni	83,9	85,4	81,2
Nezaposleni	8,2	9,9	(4,9)
Učenici (studenti)	.	.	.
Domaćice	(3,9)	.	(10,7)
Penzioneri	(1,8)	(1,9)	((1,4))
Nesposobni za rad	((0,5))	((0,4))	.
Ostali	((1,2))	((1,4))	.
NEZAPOSLENI			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Zaposleni	---	---	---
Nezaposleni	91,4	97,6	82,3
Učenici (studenti)	.	.	.
Domaćice	(6,8)	.	(16,5)
Penzioneri	((0,8))	.	.
Nesposobni za rad	.	.	---
Ostali	.	.	---
NEAKTIVNI			
Ukupno	100,0	100,0	100,0
Zaposleni	---	---	---
Nezaposleni	12,2	15,2	10,5
Učenici (studenti)	17,7	24,3	13,9
Domaćice	30,4	.	47,5
Penzioneri	29,9	50,0	18,4
Nesposobni za rad	8,8	8,4	9,0
Ostali	(1,0)	(1,6)	(0,7)

4. Gender statistika zaposlenih u organima državne službe u Federaciji Bosne i Hercegovine

Agencija za državnu službu Federacije Bosne i Hercegovine, u skladu sa svojim nadležnostima, vodi registar državnih službenika po spolu, što je prikazano u tabelama koje slijede:

Tabela1: Spolna struktura državnih službenika

NAZIV	SPOLNA STRUKTURA			
	Muški		ženski	
Osnivač općina	922	47,60%	1.015	52,40%
Osnivač grad	88	36,21%	155	63,79%
Osnivač kanton	1.097	53,77%	943	46,23%
Osnivač Federacija Bosne i Hercegovine	886	48,44%	943	51,56%
UKUPNO	2.993	49,48%	3.056	50,52%

Tabela2: Spolna struktura državnih službenika – po službenom zvanju

NAZIV	SPOLNA STRUKTURA			
	muški		ženski	
Rukovodilac samostalne uprave i samostalne ustanove	73	78,49%	20	21,51%
Sekretar organa državne službe	89	48,37%	95	51,63%
Rukovodilac uprave i ustanove koje se nalaze u sastavu ministarstva	39	72,22%	15	27,78%
Pomoćnik rukovodioca organa državne službe	439	63,62%	251	36,38%
Glavni federalni inspektor	12	75,00%	4	25,00%
Glavni kantonalni inspektor	13	65,00%	7	35,00%
Šef unutrašnje organizacijske jedinice	467	49,63%	474	50,37%
Inspektor	577	59,48%	393	40,52%
Stručni savjetnik	530	38,82%	801	60,18%
Viši stručni suradnik	331	40,86%	479	59,14%
Stručni suradnik	423	45,00%	517	55,00%
UKUPNO	2.993	49,48%	3.056	50,52%

Iz navedenih tabela može se zaključiti da su oba spola u ukupnom broju državnih službenika podjednako zastupljena. Međutim, kada se analizira zastupljenost spolova po službenom zvanju, na pozicijama rukovodioca i glavnog inspektora u većem broju su zastupljeni muškarci, dok je na poziciji stručnog savjetnika veći broj osoba ženskog spola.

Na osnovu dostavljenih odgovora na naše upitnike, u narednoj tabeli dajemo dostupne podatke o spolnoj strukturi zaposlenih državnih službenika u ministarstvima, te zaposlenih sa VSS stručnom spremom u zavodima, udruženjima, s posebnim osvrtom na rukovodeća radna mjesta.⁹⁶

⁹⁶ U ove podatke su, a osim pomoćnika rukovodioca organa uprave, ubrojana i šefovska mjesta (šef pisarnice, načelnik odjeljenja, šef odsjeka i sl).

Tabela 3: Spolna struktura zaposlenih sa akcentom na rukovodeća radna mjesta

R.br	Naziv	Uk. drž. služb./VSS			Rukovodeći kadar		
		Ukup	Ž	M	Ukup	Ž	M
1.	Federalna ministarstva						
1.1.	Federalno ministarstvo zdravstva	45	17	28	6	4	2
1.2.	Feder. minist. rada i soc. politike	86	64	22	5	2	3
1.3.	Federalno ministarstvo kulture i sporta	35	24	11	*	*	*
1.4.	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova	199	112	77	*	5	*
	- Federalna uprava policije	733	135	41	*	5	*
1.5.	Feder. minist. energije, rudarstva i industrije	84	39	45	*	7	*
1.6.	Feder. minist. prometa i komunikacija	40	17	23	*	0	*
1.7.	Fed. min. razvoja, poduzetništva i obrta	36	16	20	*	1	*
1.8.	Fed. min. poljoprivrede, vodopr. i šumarstva	97	53	44	*	60%	*
1.9.	Federalno ministarstvo prostornog uređenja	27	16	11	4	3	1
2.	Zavodi za javno zdravstvo						
2.1.	Zavod za jav.zdravstvo Tuzlanskog kantona	30	18	12	5	4	1
2.2.	Zavod za jav. zdravstvo Unsko-sanskog kantona	41	35	6	2	1	1
3.	Zavodi zdravstvenog osiguranja						
3.1.	Zavod zdrav. osigur. i reosig. Federacije Bosne i Hercegovine	37	25	12	6	4	2
3.2.	Zavod zdr. osig. Zeničko-dobojskog kantona	82	59	23	16	11	5
3.3.	Zavod zdr. osig. Tuzlanskog kantona	131	97	34	24	12	12
3.4.	Zavod zdr. osig Hercegovačko-neretvanskog kantona	83	64	19	6	3	3
3.5.	Zavod zdr.osig Kantona Sarajevo	95	68	27	10	6	4
3.6.	Zavod zdr. osig Zapadnohercegovačkog kantona	48	30	18	5	4	1
4.	Federalna uprava za inspeksijske poslove	156	106	50	14	6	8
5.	Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine	39	28	11	11	9	2
6.	Zavodi za zapošljavanje						
6.1.	Federalni zavod za zapošljavanje	50	29	21	12	5	7
6.2.	Javna ustanova Sl. za zap. Kantona Sarajevo	119	80	39	20	9	11
6.3.	Javna ustanova Sl. za zap. Tuzlanskog kantona	65	43	22	17	8	9
6.4.	Javna ustanova Sl. za zapoš. Srednjobos. kanton	54	34	20	18	7	11
6.5.	Javna ustanova Sl. za zap. Herc.-neret. kanton	63	40	23	16	4	12
6.6.	Javna ustanova Sl. za zap. Posavskog kantona	12	4	8	1	1	0
6.7.	Javna ustanova Sl. za zap. Zeničko-dob. kantona	68	40	28	3	3	0
6.8.	Javna ustanova Sl. za zap. Zapadnoherc. kantona	23	20	3	6	3	3
6.9.	Javna ustanova Sl. za zap. Bos.-podrinj. kantona	13	8	5	1	1	0

* Podaci nisu dostavljeni

5. Saziv komisija za ravnopravnost spolova poslije Općinskih izbora 2008. u Bosni i Hercegovini

R. br.	Općina*	Naziv komisije	SPOLNA STRUKTURA			
			muško		žensko	
			broj	%	broj	%
1	Banovići	Komisija za jednakost spolova	1	20	4	80
2	Bihać	Komisija za jednakost spolova	2	29	5	71
3	Bosanska Krupa	Komisija za jednakost spolova	0	0	5	100
4	Bosanski Petrovac	Komisija za jednakost spolova	1	33	2	67
5	Bosansko Grahovo	Komisija za ravnopravnost spolova	2	67	1	33
6	Breza	Komisija za ravnopravnost spolova i mlade	1	20	4	80
7	Bugojno	Komisija za ravnopravnost spolova	1	33	2	67
8	Busovača	Komisija za ravnopravnost spolova	2	40	3	60
9	Bužim	Komisija za ljudska prava, mlade i jednakost spolova	3	60	2	40
10	Čapljina	Komisija za ravnopravnost spolova	3	60	2	40
11	Čelić	Komisija za jednakost spolova	6	86	1	14
12	Čitluk	Odbor za socijalna pitanja, zaštitu ljudskih prava, pitanja mladih i jednakost spolova	3	60	2	40
13	Doboj – Istok	Komisija za ravnopravnost spolova	3	60	2	40
14	Doboj-Jug	Komisija za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova	3	60	2	40
15	Dobretici	Komisija za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova	2	67	1	33
16	Donji Vakuf	Komisija za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova	2	67	1	33
17	Drvar	Komisija za zaštitu ljudskih prava i jednakost spolova	3	60	2	40
18	Fojnica	Komisija za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova	2	40	3	60
19	Gračanica	Komisija za jednakost spolova	2	40	3	60
20	Gradačac	Komisija za ravnopravnost spolova	1	20	4	80
21	Hadžići	Komisija za ravnopravnost spolova	0	0	5	100
22	Ilidža	Komisija za izbor, imenovanja i pitanja ravnopravnosti spolova	4	80	1	20
23	Ilijaš	Komisija za zaštitu ljudskih prava, ravnopravnost spolova, predstavke i prijedloge	3	60	2	40
24	Jablanica	Komisija za zaštitu ljudskih prava, pitanja boraca, socijalnu zaštitu i podnoske i pritužbe građana	1	33	2	66
25	Kalesija	Komisija za ravnopravnost spolova	3	60	2	40
26	Kiseljak	Komisija za ravnopravnost spolova	2	40	3	60
27	Kladanj	Komisija za ravnopravnost spolova	2	40	3	60
28	Ključ	Komisija za jednakost spolova	3	60	2	40
29	Konjic	Komisija za jednakost spolova	0	0	3	100
30	Kupres	Komisija za ravnopravnost spolova	1	20	4	80
31	Livno	Komisija za zaštitu ljudskih prava, jednakost spolova, prijedloge i pritužbe građana	0	0	2	100
32	Lukavac	Komisija za jednakost spolova	1	14	6	86
33	Novo Sarajevo	Komisija za pitanja mladih i ravnopravnost spolova	4	57	3	43
34	Olovo	Komisija za omladinu, jednakost spolova, sport, kulturu i NV sektor	3	60	2	40
35	Pale/Prača	Komisija za ravnopravnost spolova	2	40	3	60
36	Posušje	Komisija za ravnopravnost spolova	2	40	3	60
37	Prozor/Rama	Komisija za zaštitu ljudskih prava, pitanja boraca, socijalnu zaštitu i podneske i pritužbe građana	3	100	0	0
38	Sanski Most	Komisija za jednakost spolova	2	40	3	60
39	Sapna	Komisija za ravnopravnost spolova	2	33	1	67
40	Sarajevo Centar	Komisija za zaštitu ljudskih prava i ravnopravnost spolova	4	57	3	43

41	Srebrenik	Komisija za jednakost spolova	2	50	2	50
42	Stari grad	Komisija za ravnopravnost spolova	1	20	40	80
43	Teočak	Komisija za ravnopravnost spolova	3	60	2	40
44	Tešanj	Komisija za ravnopravnost spolova	0	0	4	100
45	Trnovo	Komisija za zaštitu ljudskih prava, mlade, ravnopravnost spolova, vjerska pitanja, prigovore, predstavke i prijedloge	2	67	1	33
46	Tuzla	Komisija za jednakost spolova	2	29	5	71
47	Usora	Komisija za ravnopravnost spolova	1	20	4	80
48	Vareš	Komisija za ljudska prava i slobode, protužbe i predodžbe i jednakost spolova	3	60	2	40
49	Velika Kladuša	Komisija za ljudska prava i jednakost spolova	1	20	4	80
50	Visoko	Komisija za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova	4	57	3	43
51	Vitez	Komisija za ravnopravnost spolova	3	60	2	40
52	Vogošća	Komisija za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova	5	100	0	0
53	Zavidovići	Komisija za socijalna pitanja, ljudska prava, omladinu i jednakost spolova	3	60	2	40
54	Zenica	Komisija za ravnopravnost spolova	3	60	2	40
55	Žepče	Komisija za ravnopravnost spolova	3	60	2	40
56	Živinice	Komisija za jednakost spolova	4	57	3	43
UKUPNO			125	41%	182	59%

* O spolnoj strukturi komisija za ravnopravnost spolova u ostalim općinama ne raspoložemo.

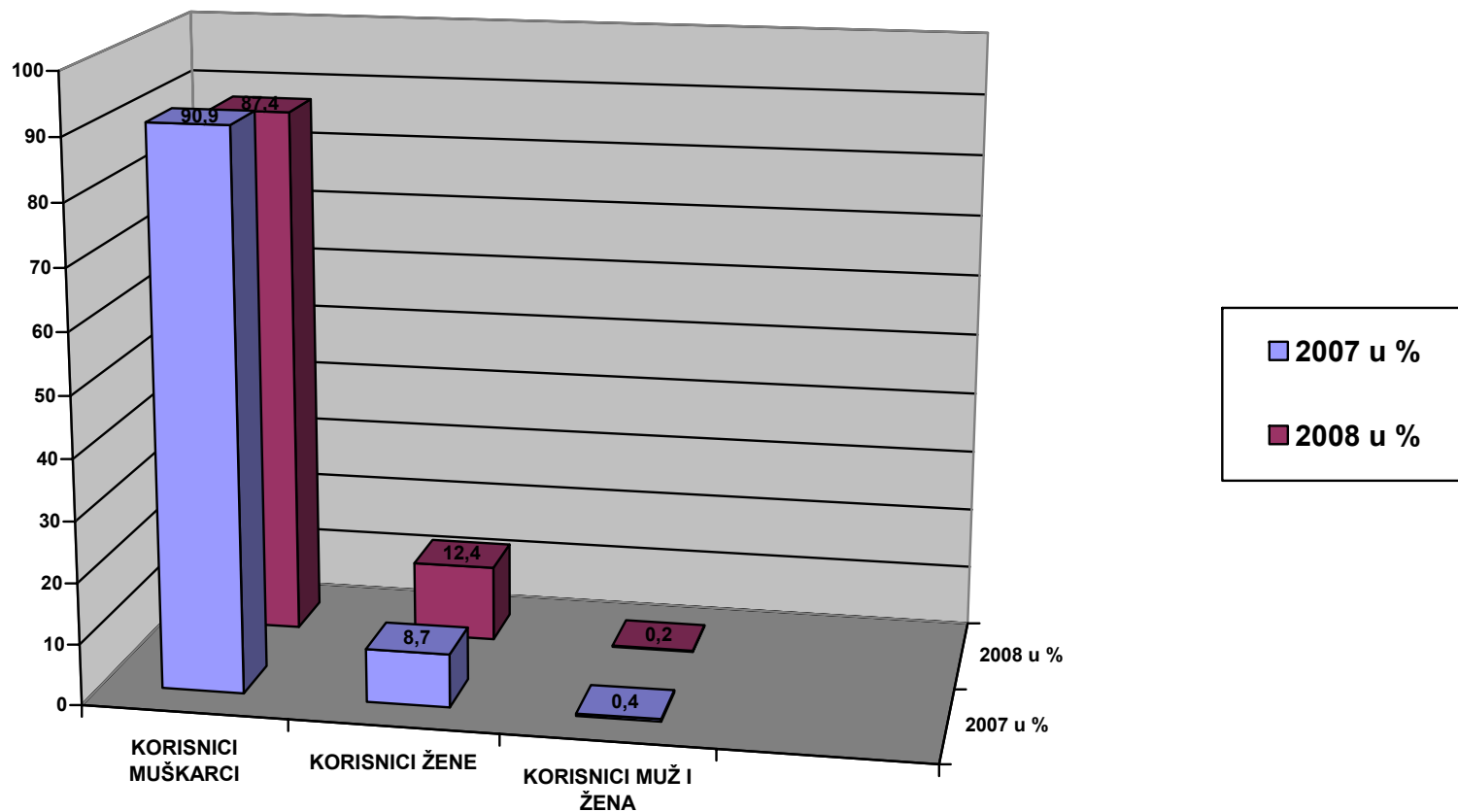
6. Gender statistika programa „Podsticaj za poljoprivredu”, u okviru mjera za ruralni razvoj

Na osnovu podataka dostavljenih od Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede, u nastavku predstavljamo raspoloživu gender statistiku.

MJERE RURALNOG RAZVOJA U 2007. I 2008. GODINI – KORISNICI MJERA FIZIČKE OSOBE – GENDER (%)

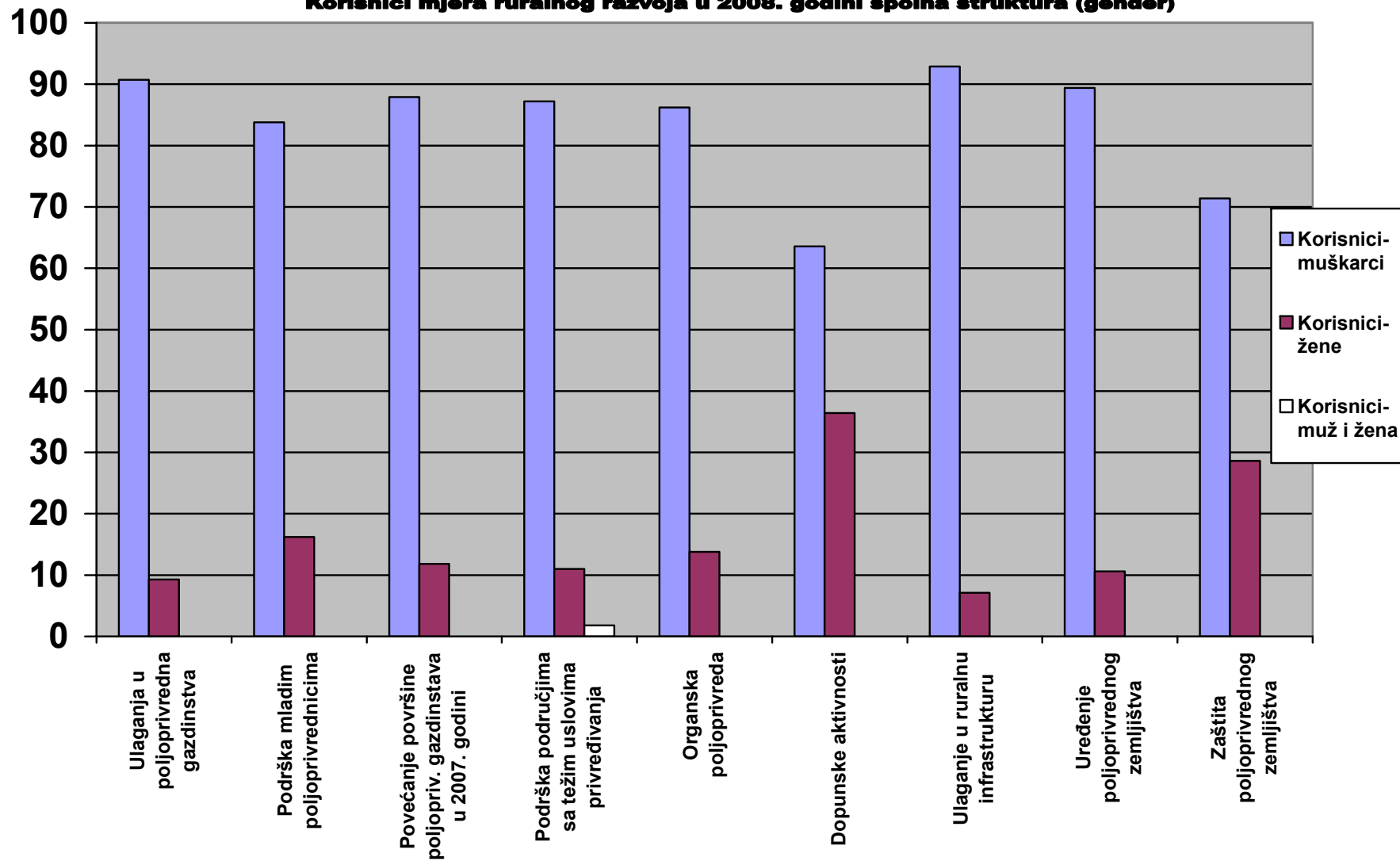
GODINA	KORISNICI MUŠKARCI	KORISNICI ŽENE	KORISNICI MUŽ I ŽENA	UKUPNO
2007	90,9	8,7	0,4	100
2008	87,4	12,4	0,2	100

Mjere ruralnog razvoja u 2008. godini – korisnici mjera pravne i fizičke osobe i spolna struktura (gender)

Oznaka	Naziv mjere za ruralni razvoj	Ukupan broj korisnika	Pravna osoba	Fizička osoba	Fizička osoba		Korisnici muškarci		Korisnici žene		Korisnici muž i žena	
					Registrirana	Neregistrirana	broj korisnika	% korisnika	broj korisnika	% korisnika	broj korisnika	% korisnika
D/1-1	Ulaganja u poljoprivredna gazdinstva	637	34	603	3	600	547	90,7	56	9,3	0	0,0
D/1-2	Podrška mladim poljoprivrednicima	202	4	198	11	189	166	83,8	32	16,2	0	0,0
D/1-3	Povećanje površine poljopriv. gazdinstava u 2007. godini	314	0	314	0	314	276	87,9	37	11,8	0	0,0
D/2-1	Podrška područjima sa težim uvjetima privređivanja	275	48	227	15	212	198	87,2	25	11,0	4	1,8
D/2-2	Organska poljoprivreda	71	42	29	0	29	25	86,2	4	13,8	0	0,0
D/3-1	Dopunske aktivnosti	112	35	77	8	69	49	63,6	28	36,4	0	0,0
D/3-2	Ulaganje u ruralnu infrastrukturu	168	154	14	6	8	13	92,9	1	7,1	0	0,0
D/4-1	Uređenje poljoprivrednog zemljišta	218	29	189	2	187	169	89,4	20	10,6	0	0,0
D/4-2	Zaštita poljoprivrednog zemljišta	8	1	7	0	7	5	71,4	2	28,6	0	0,0
	UKUPNO	2.005	347	1.658	45	1.615	1448		205		4	

Korisnici mjera ruralnog razvoja u 2008. godini spolna struktura (gender)

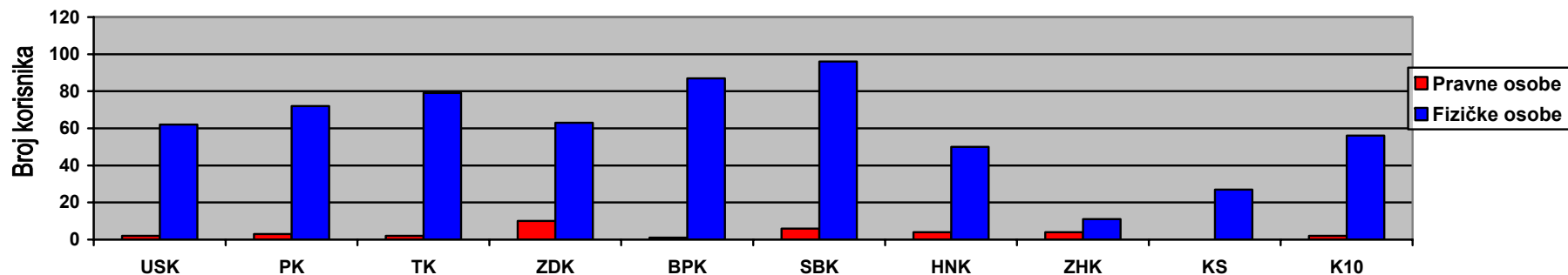

D/1-1 ULAGANJA U POLJOPRIVREDNA GAZDINSTVA

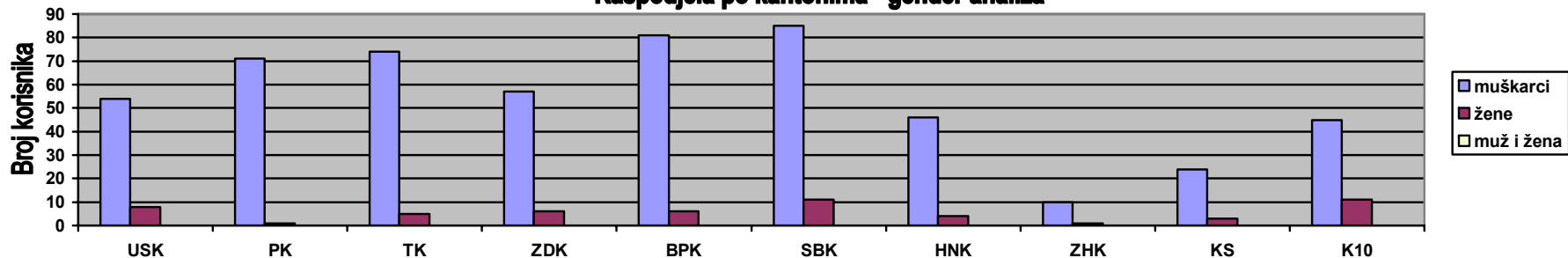
Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2008. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		2	3	2	10	1	6	4	4	0	2	34
Fizičke osobe		62	72	79	63	87	96	50	11	27	56	603
Gender	Muškarci	54	71	74	57	81	85	46	10	24	45	547
	Žene	8	1	5	6	6	44	4	1	3	11	56
	Muš i žena	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno korisnika		64	75	81	73	88	102	54	15	27	58	637

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe

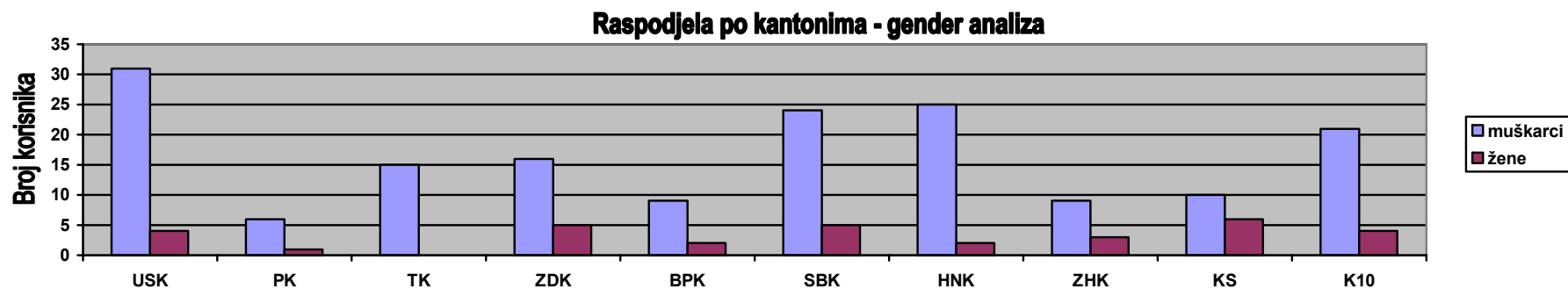
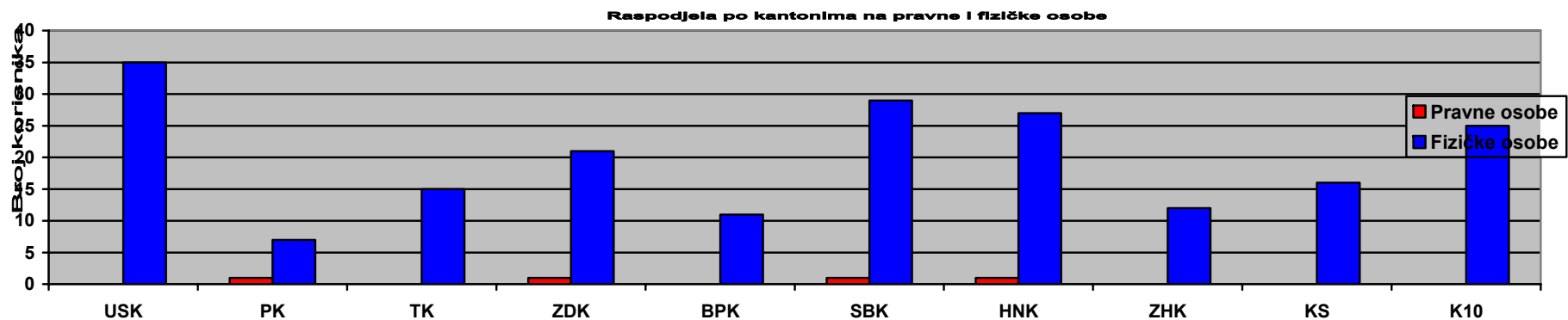
Raspodjela po kantonima - gender analiza

D/1-2 PODRŠKA MLADIM POLJOPRIVREDNICIMA

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2008. godini

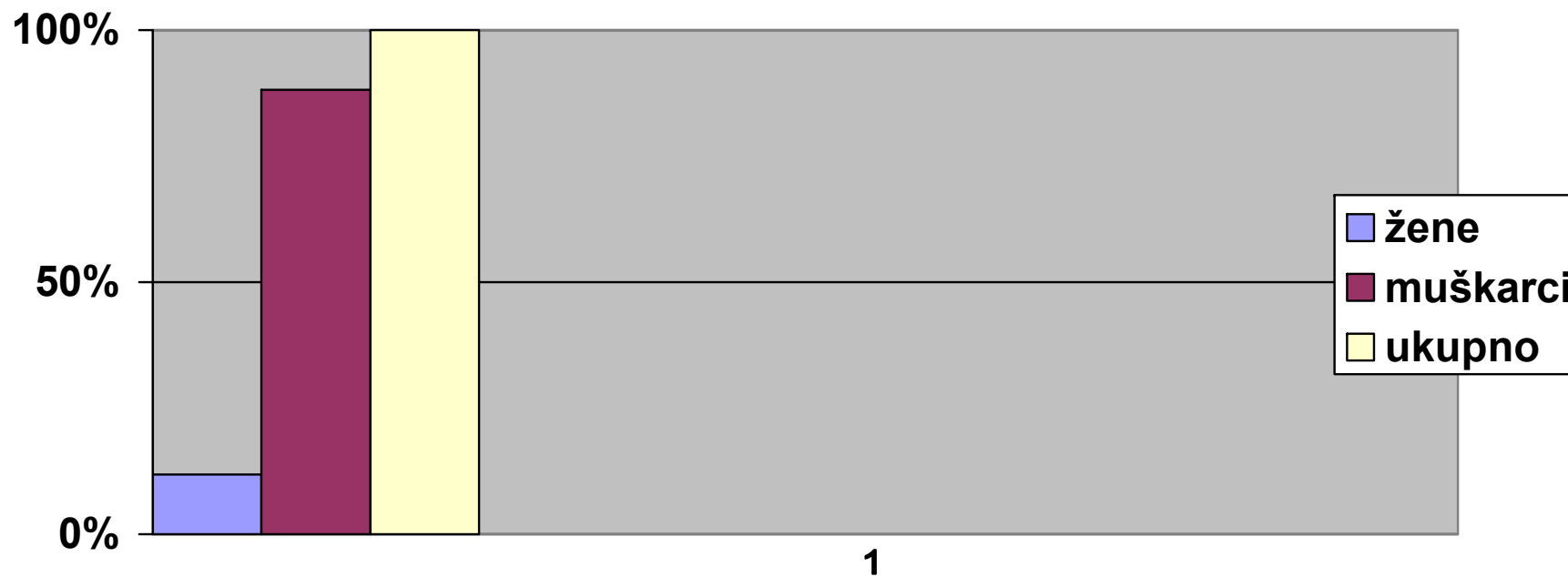
KANTONI	USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO	
Pravne osobe	0	1	0	1	0	1	1	0	0	0	4	
Fizičke osobe	35	7	15	21	11	29	27	12	16	25	198	
Gender	Muškarci	31	6	15	16	9	24	25	9	10	21	166
	Žene	4	1	0	5	2	5	2	3	6	4	32
	Muž i žena	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno korisnika	35	8	15	22	11	30	28	12	16	25	202	

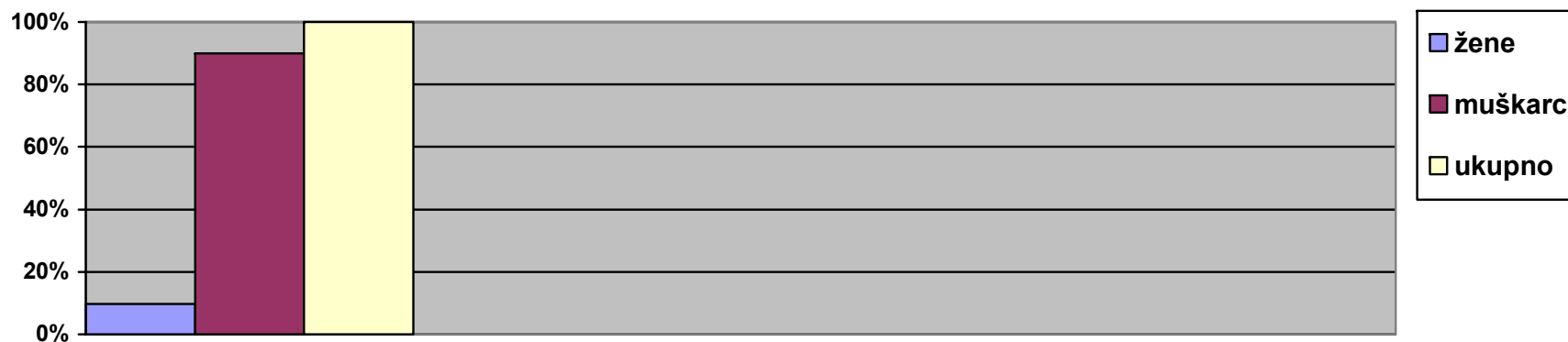
**D/1-3 POVEĆANJE POVRŠINE POLJOPRIVREDNOG GAZDINSTVA IZ 2007. GODINE
GENDER ANALIZA – novčane podrške iz 2007. godine isplaćene u 2008. godini**

	KORISNICI – ŽENE			KORISNICI – MUŠKARCI			UKUPNO		
	Broj korisnika	Površina (ha)	Iznos (KM)	Broj korisnika	Površina (ha)	Iznos (KM)	Broj korisnika	Površina (ha)	Iznos (KM)
BR	37	36,89	95.190	277	342,53	1.004,810	314	379,42	1.100.000
%	11,8	9,7	8,7	88,2	90,3	91,3	100,0	100,0	100,0

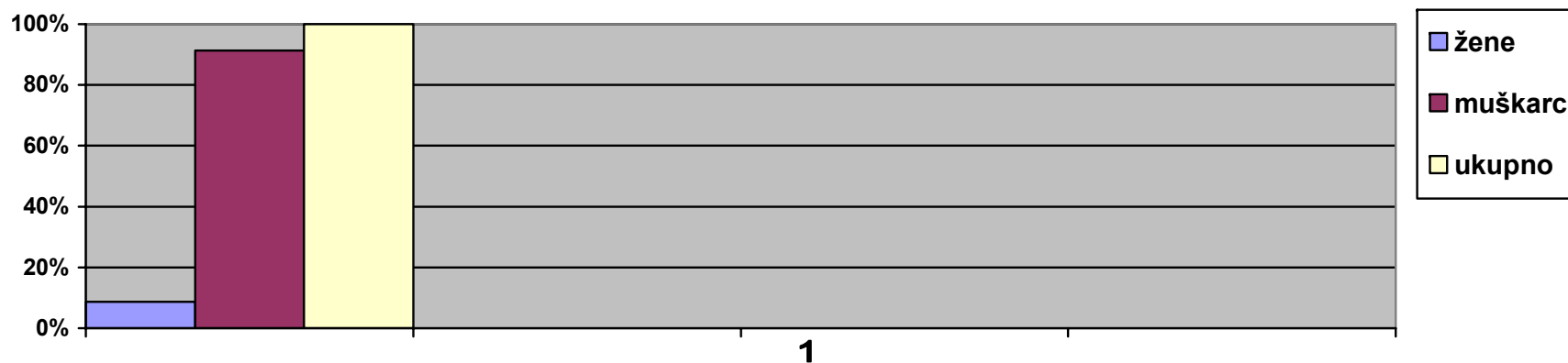
Broj korisnika izražen u %

Povećanje površine poljoprivrednog gazdinstva izraženo u % - gender analiza novčane podrške iz 2007. godine u 2008. godinu

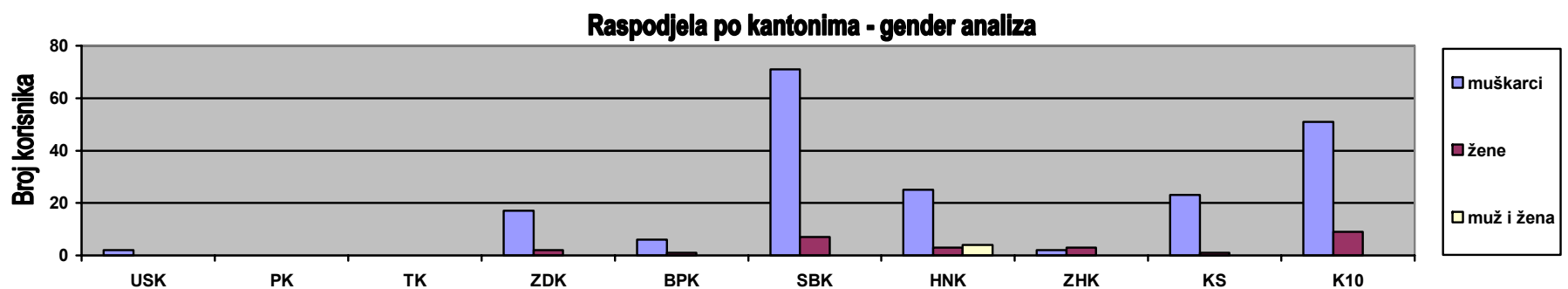
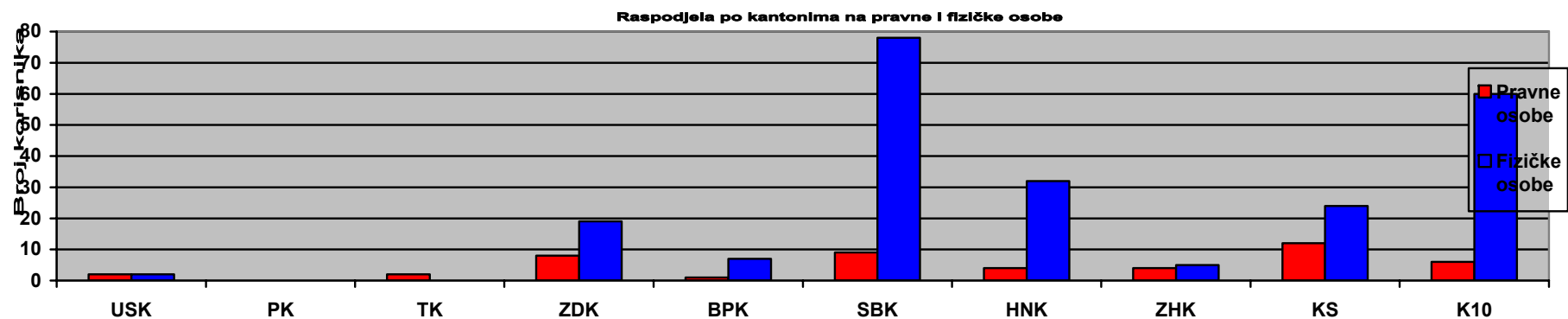
Povećanje površine poljoprivrednog gazdinstva, novčani iznos podrške iz 2007. godine isplaćene u 2008. godini u KM izražene u %. - gender analiza

D/2-1 PODRŠKA PODRUČJIMA SA TEŽIM UVJETIMA PRIVREĐIVANJA

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2008. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		2	0	2	8	1	9	4	4	12	6	48
Fizičke osobe		2	0	0	19	7	78	32	5	24	60	227
Gender	Muškarci	2	0	0	17	6	71	25	2	23	51	197
	Žene	0	0	0	2	1	7	3	3	1	9	26
	Muž i žena	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	4
Ukupno korisnika		4	0	0	27	8	87	36	9	36	66	273

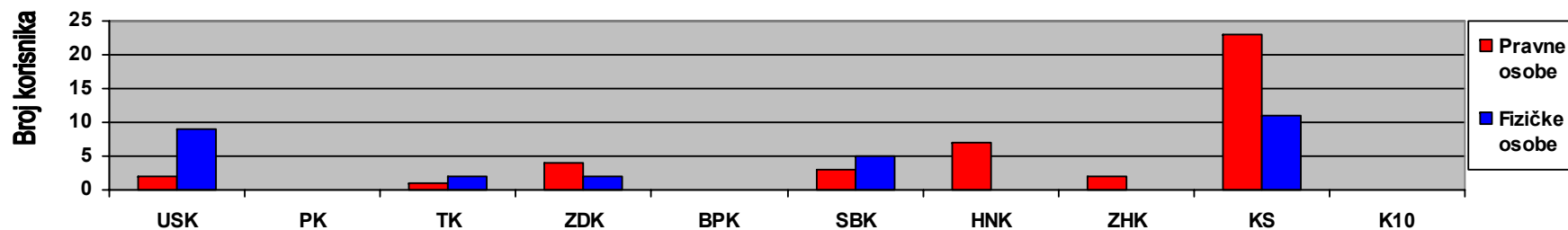

D/2-2 ORGANSKA POLJOPRIVREDA

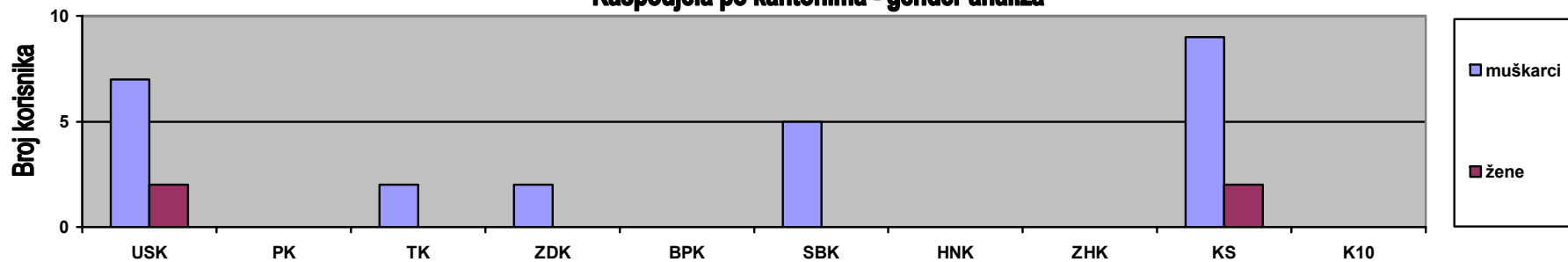
Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2008. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		2	0	1	4	0	3	7	2	23	0	42
Fizičke osobe		9	0	2	2	0	5	0	0	11	0	29
Gender	Muškarci	7	0	2	2	0	5	0	0	9	0	25
	Žene	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	4
	Muž i žena	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno korisnika		11	0	3	6	0	8	7	2	34	0	71

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe

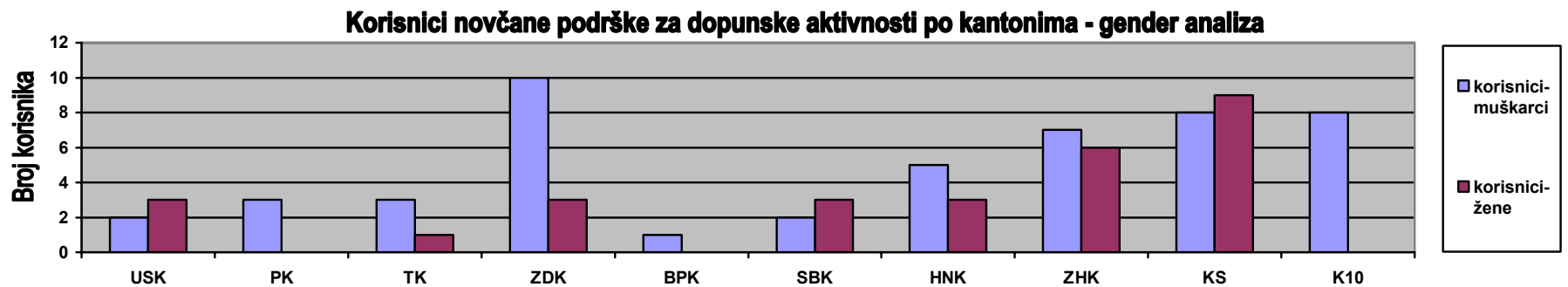
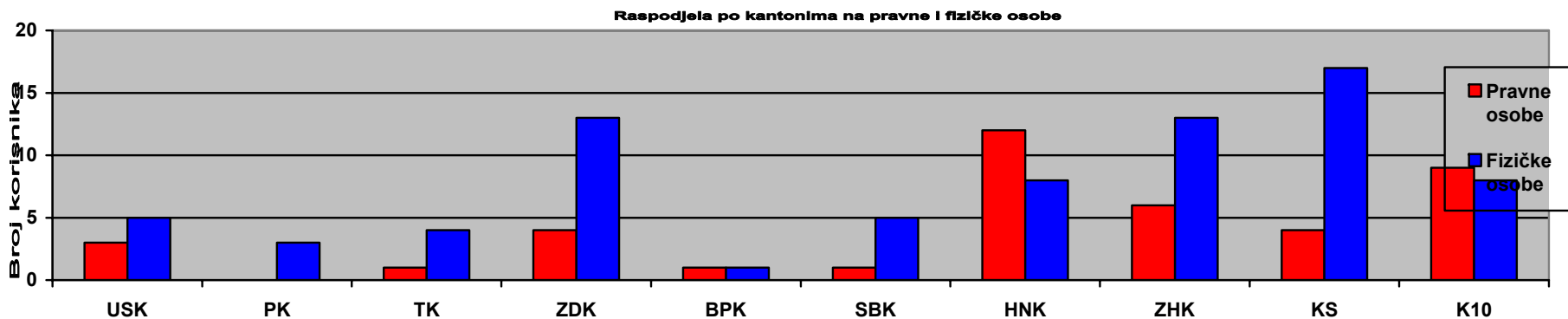
Raspodjela po kantonima - gender analiza

D/3-1 DOPUNSKE AKTIVNOSTI – 2008. god.

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza

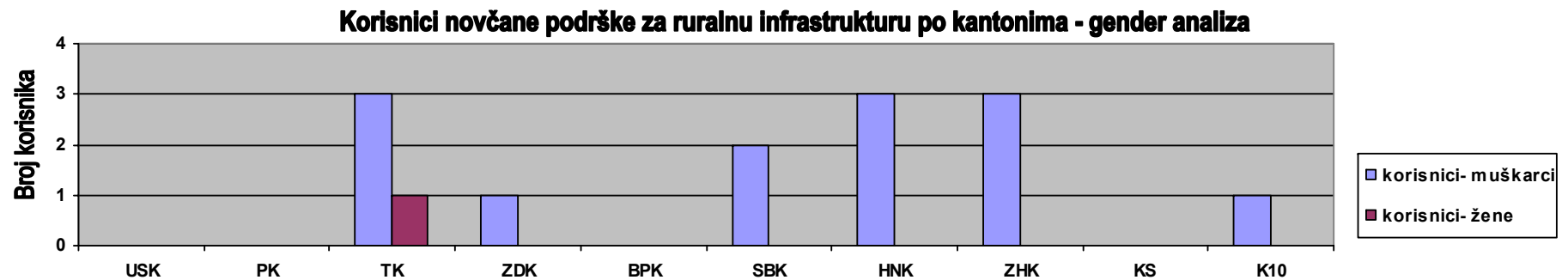
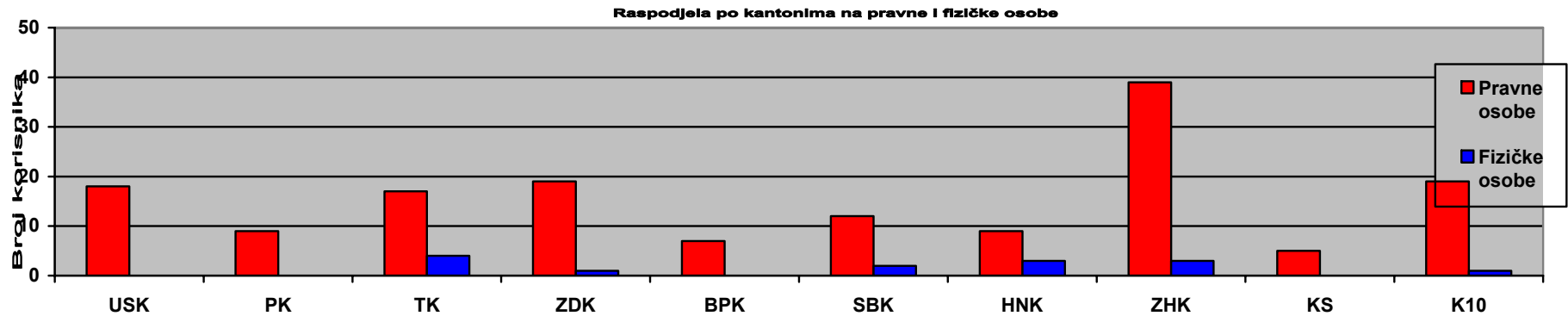
KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		3	0	1	4	1	1	12	6	4	9	35
Fizičke osobe		5	3	4	13	1	5	8	13	17	8	77
Gender	Muškarci	2	3	3	10	1	2	5	7	8	8	49
	Žene	3	0	1	3	0	3	3	6	9	0	28
Ukupno korisnika		8	3	5	17	2	6	20	19	21	11	112

D/3-2 ULAGANJE U RURALNU INFRASTRUKTURU 2008 god.

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza

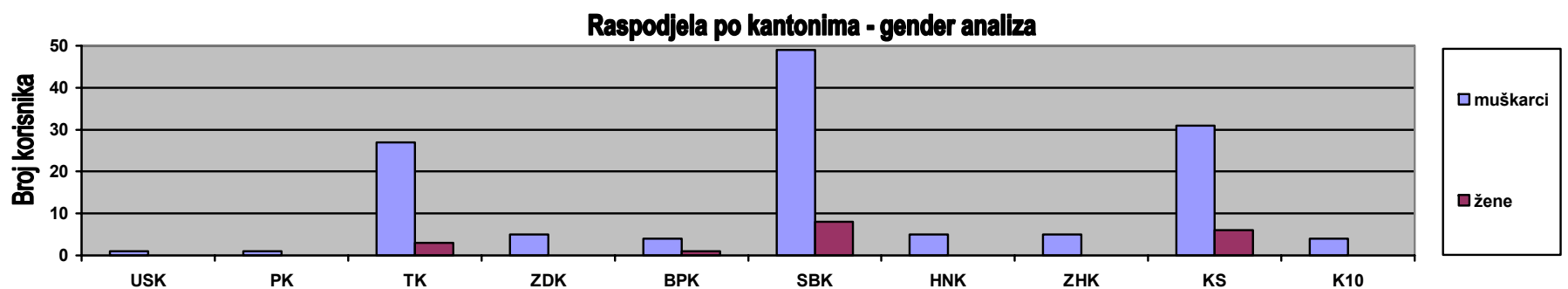
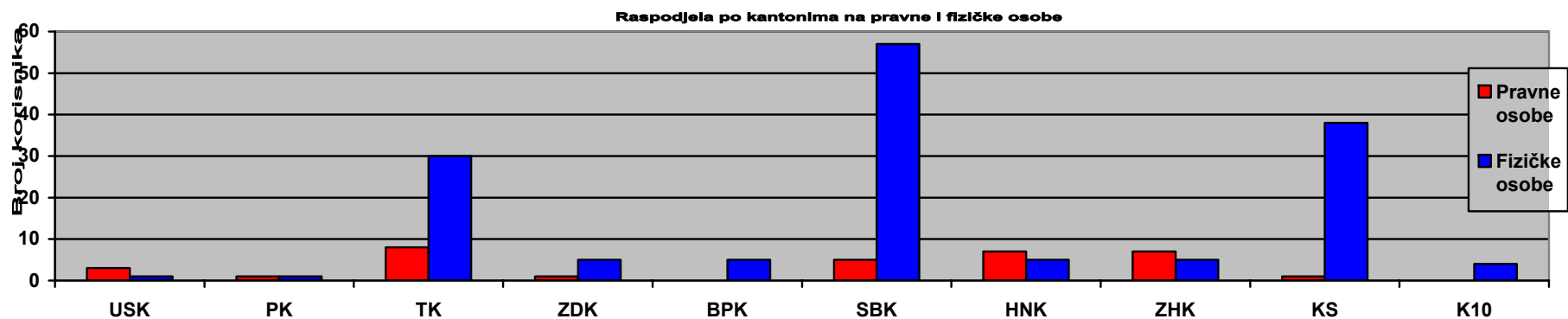
KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		18	9	17	19	7	12	9	39	5	19	154
Fizičke osobe		0	0	4	1	0	2	3	3	0	1	14
Gender	Muškarci	0	0	3	1	0	2	3	3	0	1	13
	Žene	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ukupno korisnika		18	9	21	20	7	14	12	42	5	20	168

D/4-1 UREĐENJE POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2008. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		3	1	8	1	0	5	7	7	1	0	29
Fizičke osobe		1	1	30	5	5	57	5	5	38	4	189
Gender	Muškarci	1	1	27	5	4	49	5	5	31	4	169
	Žene	0	0	3	0	1	8	0	0	6	0	20
	Muž i žena	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno korisnika		4	2	38	6	5	62	12	12	39	4	218

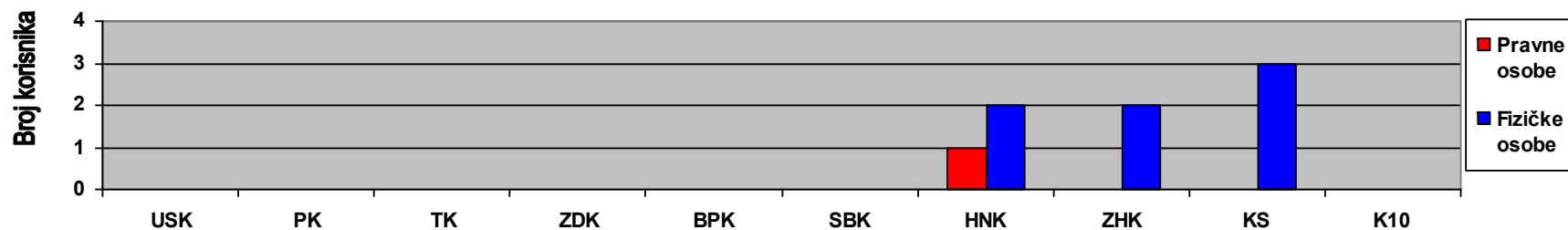

D/4-2 ZAŠTITA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

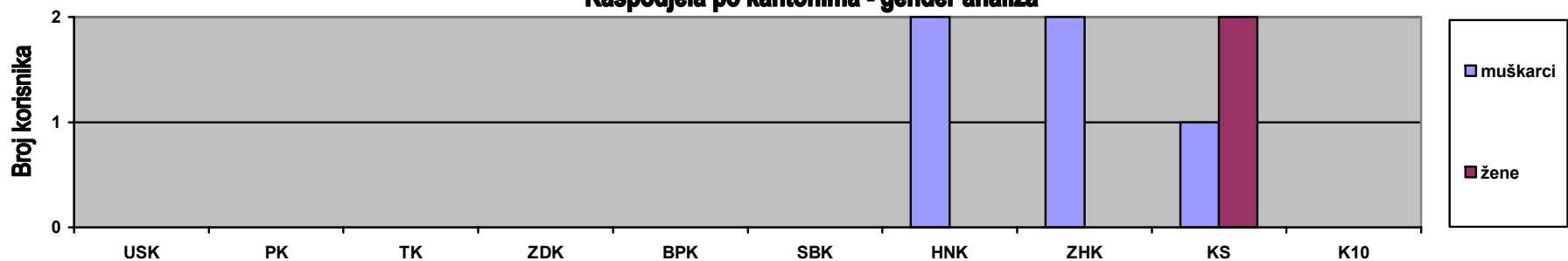
Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2008. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Fizičke osobe		0	0	0	0	0	0	2	2	3	0	7
Gender	Muškarci	0	0	0	0	0	0	2	2	1	0	5
	Žene	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2
	Muž i žena	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno korisnika		0	0	0	0	0	0	3	2	3	0	8

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe

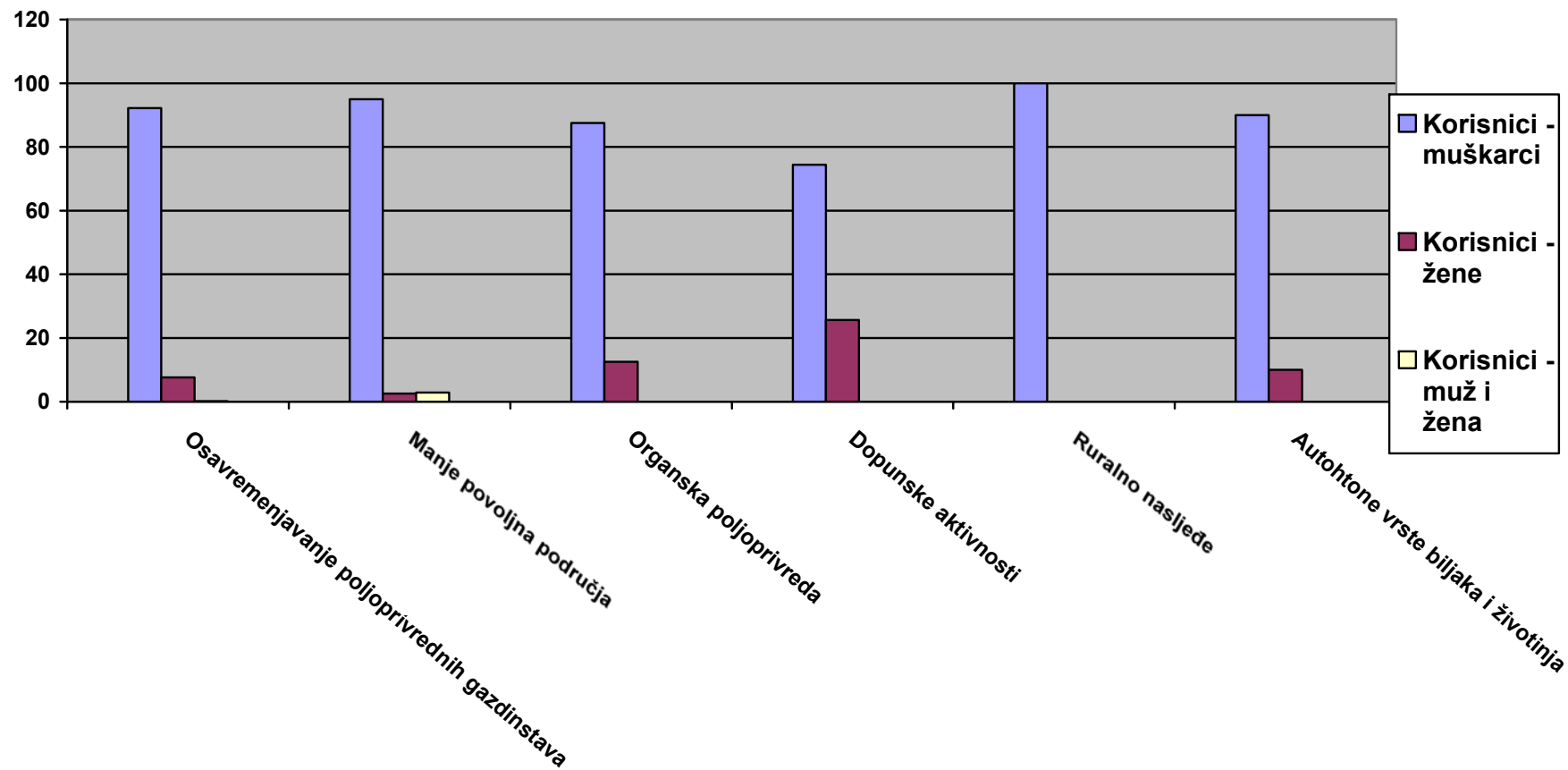
Raspodjela po kantonima - gender analiza

**Mjere ruralnog razvoja u 2007. godini – korisnici mjera pravne i fizičke osobe i spolna struktura
(gender)**

Oznaka	Naziv mjere za ruralni razvoj	Ukupan broj korisnika	Pravna osoba	Fizička osoba	Fizička osoba		Korisnici muškarci		Korisnici žene		Korisnici muž i žena	
					Registriran	Neregistriran	broj korisnika	% korisnika	broj korisnika	% korisnika	broj korisnika	% korisnika
D/1-2	Osavremenjavanje poljoprivrednih gazdinstava	448	0	448	3	445	413	92,2	34	7,6	1	0,2
D/2-1	Manje povoljna područja	114	74	40	8	32	38	95,0	1	2,5	1	2,9
D/2-2	Organska poljoprivreda	51	35	16	7	9	14	87,5	2	12,5	0	0,0
D/3-1	Dopunske aktivnosti	57	14	43	3	40	32	74,4	11	25,6	0	0,0
D/3-2	Ruralno naslijeđe	24	20	4	1	3	4	100,0	0	0,0	0	0,0
D/3-3	Autohtone vrste biljaka i životinja	29	19	10	0	10	9	90,0	1	10,0	0	0,0
	UKUPNO	723	162	561	22	539	510		49		2	

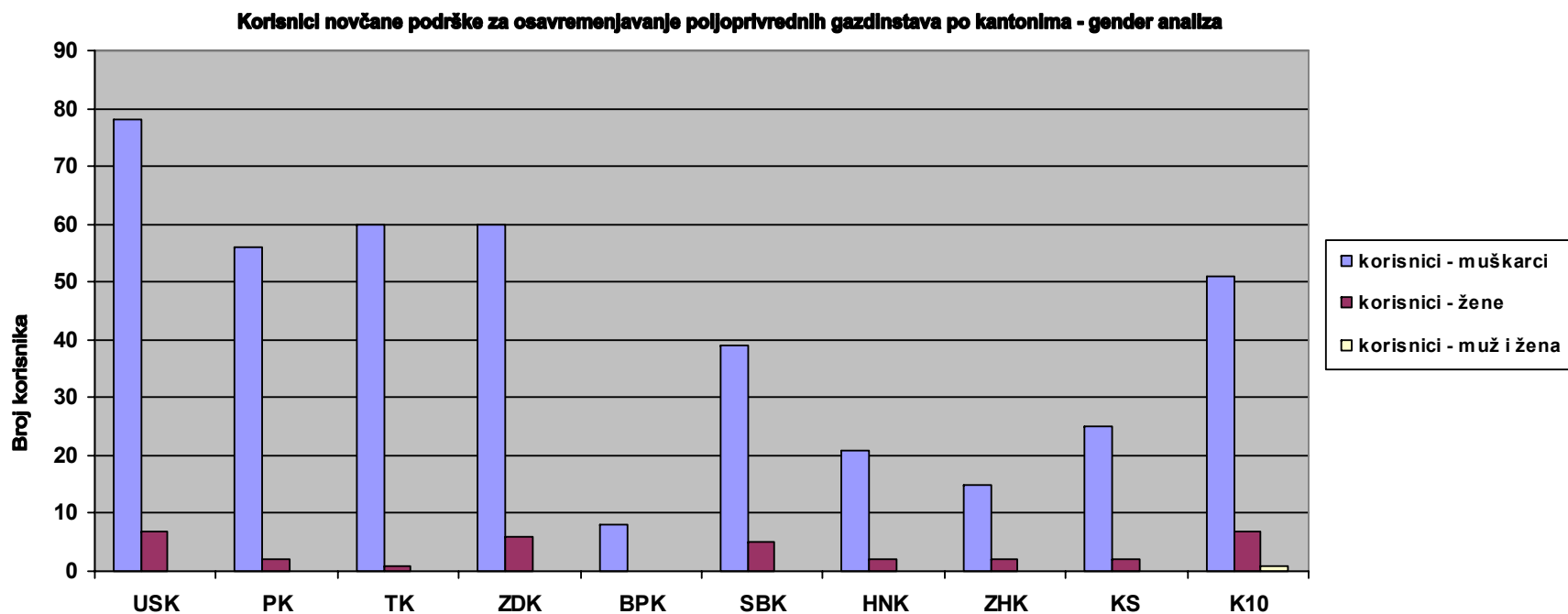
Korisnici mjera ruralnog razvoja u 2007. godini spolna struktura (gender)

D/1-2 OSAVREMENJIVANJE POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2007. godini

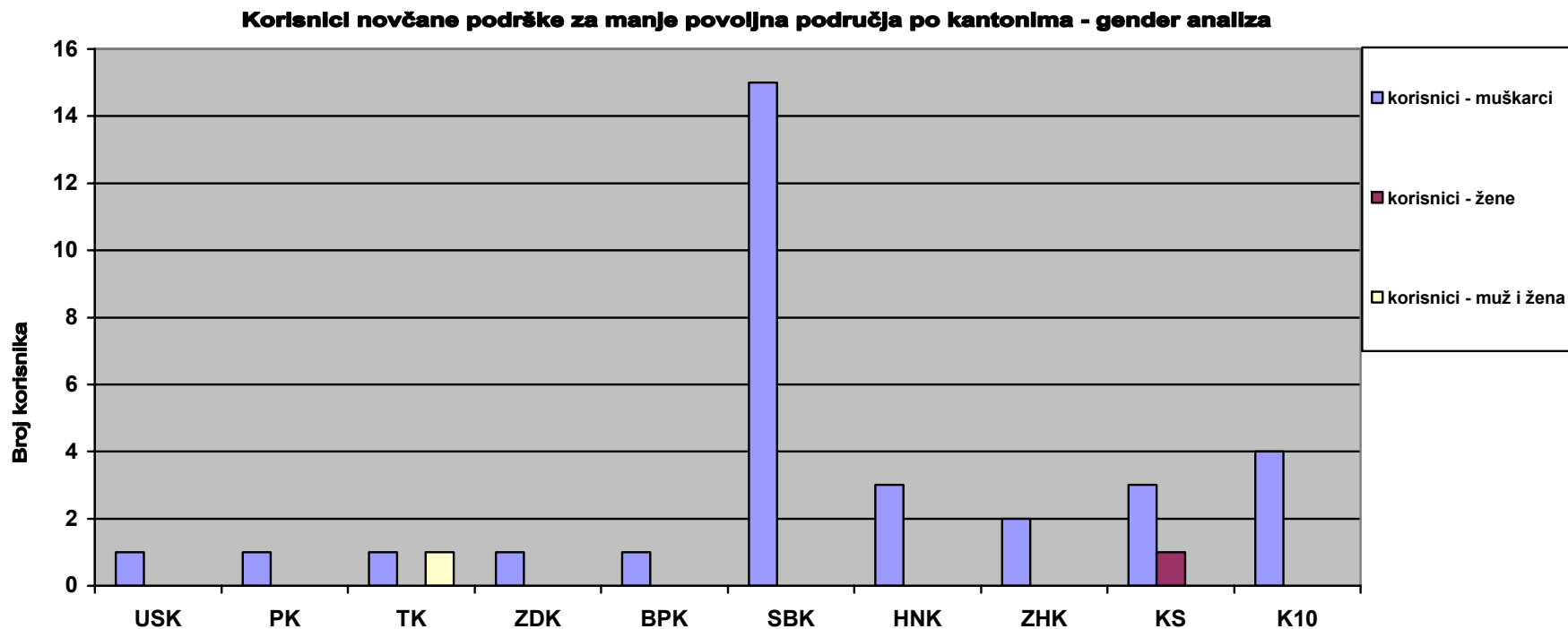
KANTONI	USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO	
Pravne osobe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Fizičke osobe	85	58	61	66	8	44	23	17	27	59	448	
Gender	Muškarci	78	56	60	60	8	39	21	15	25	51	413
	Žene	7	2	1	6	0	5	2	2	2	7	34
	Muž i žena	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Ukupno korisnika	85	58	61	66	8	44	23	17	27	59	448	

D/2-1 MANJE POVOLJNA PODRUČJA

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2007. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		6	3	8	8	2	9	7	9	6	16	74
Fizičke osobe		1	1	2	1	1	15	3	2	4	4	40
Gender	Muškarci	1	1	1	1	1	15	3	2	3	4	38
	Žene	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
	Muž i žena	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ukupno korisnika		7	4	10	15	3	24	10	11	10	20	114

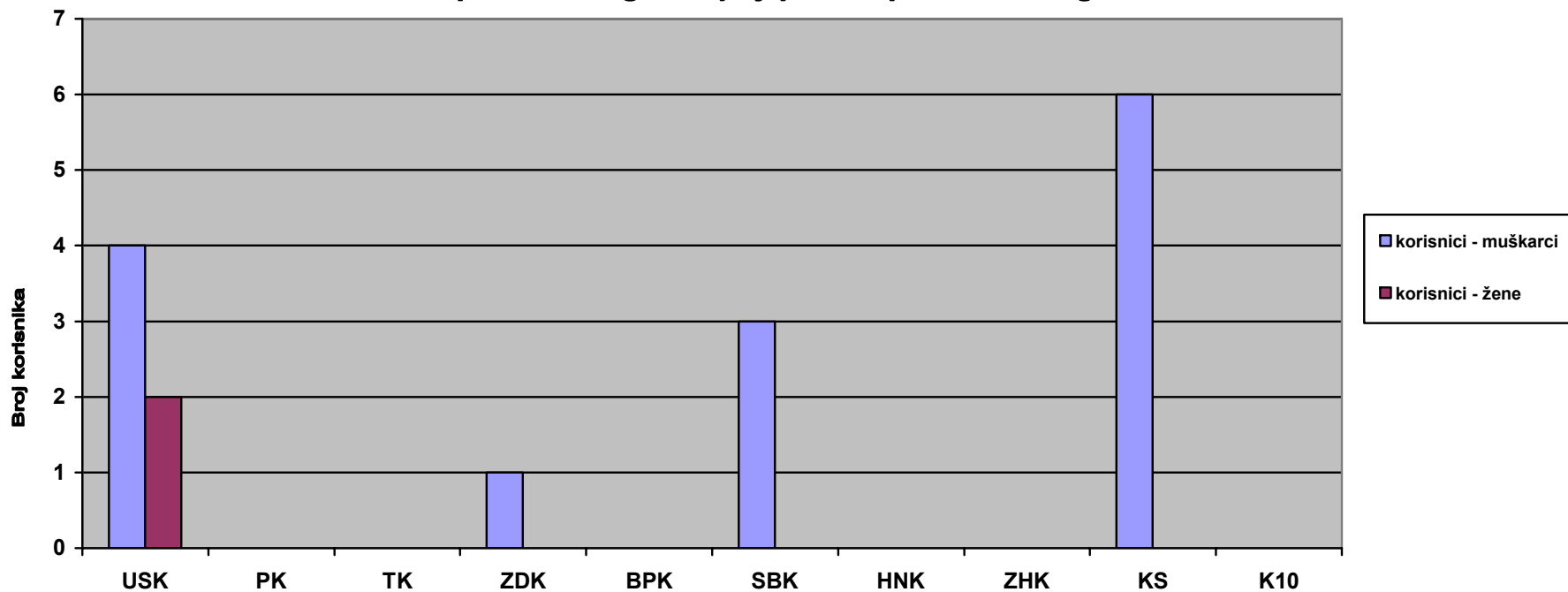

D/2-2 ORGANSKA POLJOPRIVREDA

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2007. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		0	0	1	4	0	4	7	1	18	0	35
Fizičke osobe		6	0	0	1	0	3	0	0	6	0	16
Gender	Muškarci	4	0	0	1	0	3	0	0	6	0	14
	Žene	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Ukupno korisnika		6	0	1	5	0	7	7	1	24	0	51

Korisnici novčane podrške za organsku poljoprivredu po kantonima - gender analiza

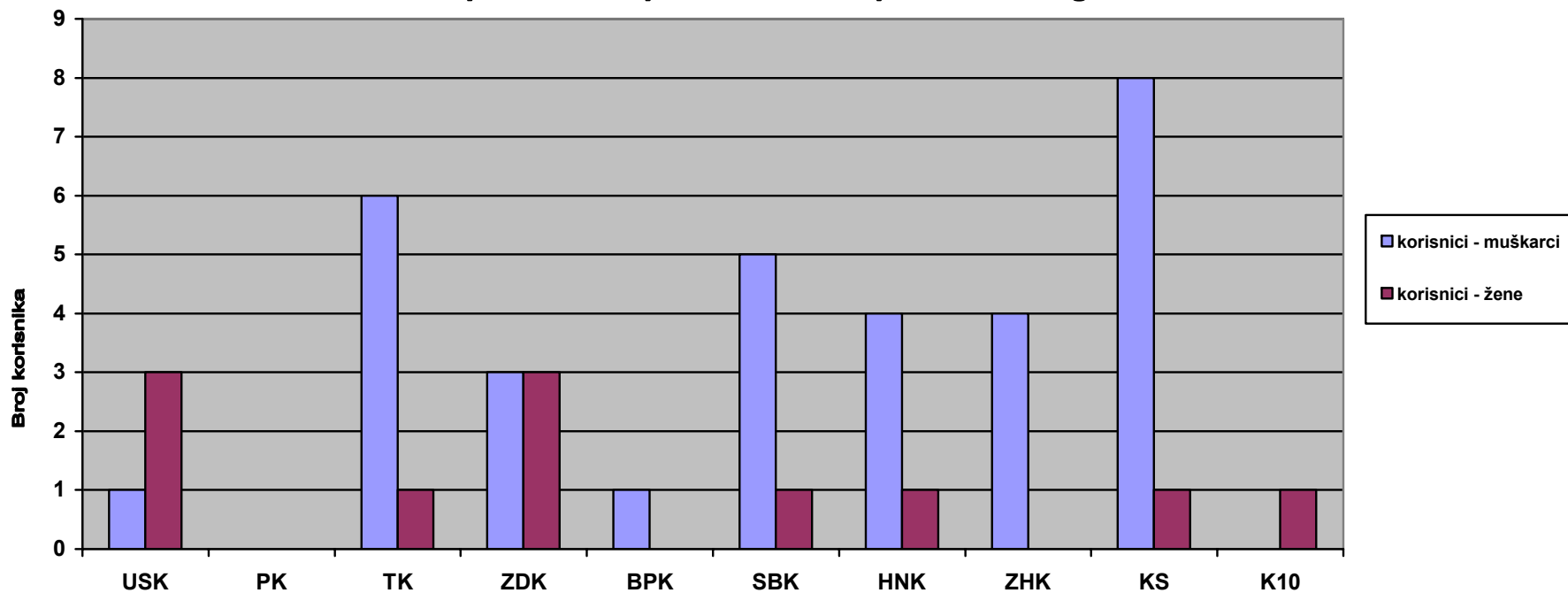

D/3-1 DOPUNSKE AKTIVNOSTI

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2007. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		3	0	3	2	1	1	1	1	1	1	14
Fizičke osobe		4	0	7	6	1	6	5	4	9	1	43
Gender	Muškarci	1	0	6	3	1	5	4	4	8	0	32
	Žene	3	0	1	3	0	1	1	0	1	1	11
Ukupno korisnika		7	0	10	8	2	7	6	5	10	2	57

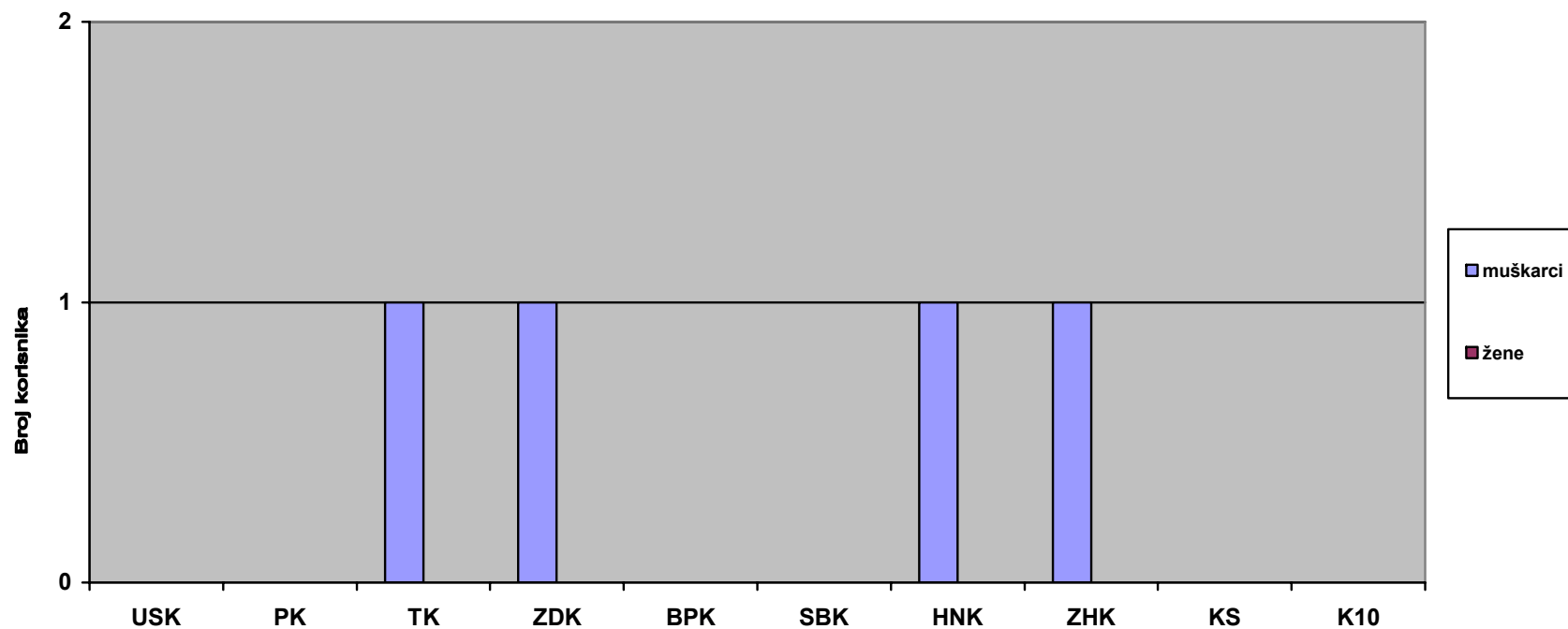
Korisnici novčane podrške za dopunske aktivnosti po kantonima - gender analiza

D/3-2 RURALNO NASLIJEĐE

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2007. godini

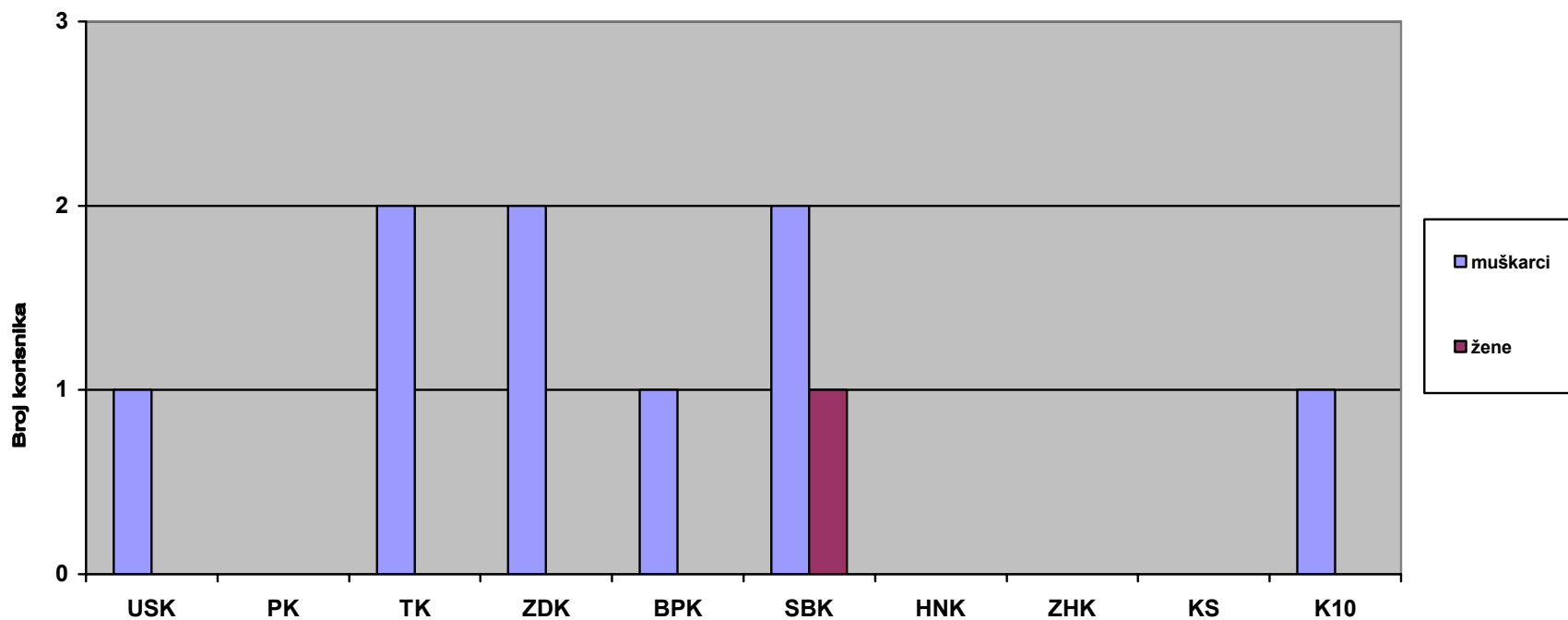
KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		1	0	4	1	0	2	3	5	3	1	20
Fizičke osobe		0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	4
Gender	Muškarci	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	4
	Žene	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno korisnika		1	0	5	2	0	2	4	6	3	1	24

D/3-3 AUTOHTONE VRSTE BILJAKA I ŽIVOTINJA

Raspodjela po kantonima na pravne i fizičke osobe i gender analiza u 2007. godini

KANTONI		USK	PK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	KS	K10	UKUPNO
Pravne osobe		2	0	2	1	1	1	4	2	5	1	19
Fizičke osobe		1	0	2	2	1	3	0	0	0	1	10
Gender	Muškarci	1	0	2	2	1	2	0	0	0	1	9
	Žene	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Ukupno korisnika		3	0	4	3	2	4	4	2	5	2	29

DODATAK I

Izvještaji ženskih nevladinih organizacija

a. Fondacija lokalne demokratije Sarajevo

1. «SNAGA JE U TEBI» i «TI TO MOŽEŠ»

Fondacija lokalne demokratije implementira projekte «Snaga je u tebi» (od oktobra 2000.) i «Ti to možeš» (od 2002.god), u okviru kojeg vodimo Sigurnu kuću - **Sklonište za žene i djecu, žrtve nasilja u porodici** i **Sklonište za djevojke, žrtve nasilja** (trgovine ljudima, incesta, prostitucije), a namijenjeno je bosanskohercegovačkim državljanima, starosne dobi između 12 i 18 godina.

Od 01.01.2000. do 31.12.2008.god. ukupno je realiziran **971 prijem**.

Vrste usluga koje se pružaju žrtvama nasilja u porodici u Sigurnoj kući/skloništu: Psiho – socijalni tretman (individualna, grupna, suport, medikamentozna, radno-okupaciona terapija); Pružanje medicinske i pravne pomoći, a u suradnji s našim poslovnim suradnicima (službe socijalne zaštite općina KS, policijske uprave, medicinske ustanove, škole, NVO i dr...); Terapijski rad s nasilnikom zajedno sa službama socijalne zaštite KS; Edukativne radionice u cilju educiranja naših korisnika na različite teme; Mobilne posjete na terenu (posjete porodicama bivših korisnika skloništa u svrhu praćenja stanja u porodici) u suradnji sa nadležnim službama socijalne zaštite KS; Ekonomsko osamostaljivanje korisnica kroz ekonomsko osnaživanje (različiti vidovi programa ekonomske podrške za bivše i trenutne korisnike skloništa) – implementacija projekta UNHCR – a;

Zbirni izvještaj o broju primljenih korisnika Sigurne kuće za 2008. god.			
33 žene	43 djece	27 djevojaka	Ukupno 103

Učešće lokalne zajednice u prethodnoj godini iznosilo je :

Kantonalni centar za socijalni rad 242.694,90 KM

Grad Sarajevo 20.000 00 KM

1. «SOS crvena linija“ telefon za žrtve nasilja

Fondacija lokalne demokratije od juna 2004. godine vodi «SOS crvena linija, telefon za žrtve nasilja». Cilj je da se pomoću otvorene 24-satne linije omogući prijava nasilja, kao i mogućnost intervencije u sprečavanju nasilja.

Statistički pregled SOS poziva od 14.06.2004. zaključno sa 31.12.08. je 4499.

Statistički pregled poziva za 2008. godinu je 729 poziva.

Rezultat: Potpisano Uputstvo o postupanju po pozivima SOS telefona između predstavnika MUP-a Kantona Sarajevo, JU Kantonalnog centra za socijalni rad i FLD-a, te uspostavljen sistem hitne intervencije.

2. Jedinostveni SOS telefon 1265,

Na inicijativu Gender Centra, 26.05.08. potpisan je memorandum o suradnji između Gender Centra i Centra za socijalni rad Jajce, „Fondacija lokalne demokratije“ – Sarajevo, „Medica

Zenica“ – Zenica „Vive – žene“ – Tuzla, „Žena BiH“ – Mostar, „Žene sa Une“ – Bihać. Na ovaj način uspostavljen je jedinstven SOS telefon **1265**, za prijavu nasilja, za područje Federacije Bosne i Hercegovine.

3. PROJEKAT: « MOBILNI TIM«

Na inicijativu i uz podršku Gender Centra, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u 2008. godini izdvojilo je iznos od 200.000,00KM za sufinansiranje rada 6 sigurnih kuća u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Fondacija lokalne demokratije je dobila na raspolaganje 37.500,00 KM.

U toku 2008 godine, Mobilni tim je realizirao 36 mobilnih posjeta.

4. PROJEKAT: „Rad sa nasilnikom – grupe samopomoći“

U okviru projekta «Rad sa nasilnikom – grupe samopomoći» ukupno je realizirano **petnaest grupa samopomoći** i obuhvaćeno **115 direktnih korisnika** projekta. Ministarstvo socijalne politike, raseljenih lica i izbjeglica Kanton Sarajevo 15.000,00 KM.

5. PROJEKAT: „Zelena linija”info linija za B&H o: nasilju (u porodici, trgovini ljudima...), seksualnom uznemiravanju; spolno prenosivim bolestima; reproduktivnom zdravlju; diskriminaciji na osnovu spola

U okviru Plana akcije Populacijskog fonda Ujedinjenih naroda (UNFPA) za Bosnu i Hercegovinu (2005 – 2008), Fondacija lokalne demokratije je uspješno implemenirala projekat pod nazivom **«Zelena linija»**. Ovim projektom je uspostavljena osnova za dobivanje relevantnih podataka i inputa o seksualnim i reproduktivnim pravima, pravu na život bez nasilja i diskriminacije na osnovu spola koji mogu pomoći u definiranju neophodnih statističkih praćenja relevantnih u Bosni i Hercegovini.

U **2008.** godini bilo je **808 korisnika** usluga koji su tražili informacije i pomoć putem telefona ili direktnim kontaktom sa operaterkama Zelene linije. Statistički pregled poziva na Zelenu liniju od 2005. do kraja 2008.godine je **1.777** poziva, od toga muškaraca **495** i **1282** žena.

6. PROJEKAT: “Pravo na život bez nasilja”

Projektom je inicirano unapređenje prava na život bez nasilja ranjivih grupacija (invalidnih osoba, djece žrtava seksualnog i psihološkog zlostavljanja), te kroz uvođenje inovativnih praksi unapređenje usluga zdravstvenih i socijalnih servisa u u Kantonu Sarajevo.

Prvi put, kupovinom adekvatnog telefonskog aparata invalidnim osobama je omogućeno da zovu SOS telefon te prijave nasilje ili zatraže dodatne informacije/objašnjenja (nešto što im je do sada bilo nemoguće učiniti).

Projekat je obuhvatio više od **250 direktnih korisnika**

7. PROJEKAT: „Pomoć ženama žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima”

Projekat pokušava pomoći u onim segmentima koji su nedovoljno pokriveni od insititucija sistema i društva poput: dodatne neophodne finansijske pomoći u adekvatnom funkcioniranju sigurnih kuća u Sarajevu, Bihaću i Mostaru, omogućenje pristupa zdravstvenim servisima korisnica sigurnih kuća, koje nisu zdravstveno osigurane, osiguranje ekonomske samostalnosti ove ciljane grupe kroz dokvalifikacije i prekvalifikacije u tražena zanimanja i vještine te kroz započinjanje malih biznisa (samoprivredivanje) koji istim omogućavaju ekonomsku neovisnost.

Ukupan broj direktnih korisnika projekta je 190.

8.PROJEKAT: „Jačanje kapaciteta profesionalaca za primjenu državne strategije za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja”

Implementirani projekat je omogućio profesionalcima koji rade u sistemu dječijeg obrazovanja i zaštite (školski nastavnici, pedagozi, direktori, socijalni radnici, policija itd.) da kroz niz radionica prepoznaju simptome nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja te da iniciraju legalne mehanizme za zaštitu djece. Projektom se doprinijelo povećanju svjesnosti o problemu nasilja i stvaranju povjerenja među djecom i roditeljima prema lokalnim institucijama i sistemima njihove zaštite od nasilja. Jačajući kapacitete ciljanih 200 profesionalaca iz Kantona Sarajevo ojačani su kapaciteti određenih javnih institucija da koriste međunarodne instrumente za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Uz kreirani i distribuirani Priručnik za profesionalce i Slikovnice za djecu omogućeno je praktično svim profesionalcima da primijene Državnu strategiju za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, a roditeljima i djeci, tj. široj javnosti da na odgovarajući način pristupe rješavanju problema nasilja nad i među djecom.

Direktnih korisnika projekta je 800 i preko 3000 indirektnih korisnika.

9. PROJEKAT: «(Do)edukacije zdravstvenih profesionalaca o jedinstvenim pristupima u radu sa žrtvama nasilja i nasilnikom»

Ovaj projekat nastao je kao rezultat uočenih potreba, rezultirao je usavršavanjem stručnjaka čiji djelokrug rada obuhvata prevenciju, edukaciju, senzibilizaciju, zaštitu i sveobuhvatnu pomoć osobama izloženim zlostavljanju i nasilju u porodici, što ultimativno vodi ka djelotvornijoj pomoći i zaštiti ovih osoba te naročito djece. Tako su projektom kroz 4 edukacije bili obuhvaćeni specijalisti pedijatrije JU Dom zdravlja Kantona kao i predstavnici Centra za mentalno zdravlje JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo.

Ministarstvo zdravstva - Kanton Sarajevo

5000 KM

10. PROJEKAT: Priručnik „Nemoj mi pomagati, nauči me da sebi pomognem, nenasilje se uči: Priručnik za odrasle”

Projektom je podržano kreiranje Priručnika: „Nemoj mi pomagati, nauči me da sebi pomognem, nenasilje se uči: Priručnik za odrasle” koji sadrži teoretski dio kao i praktične radionice koje se mogu korisiti u radu sa djecom te u promociji nenasilja nad i među djecom.

Ministarstvo obrazovanja - Kanton Sarajevo 5000,00 KM

11.Projekat: REKONSTRUKCIJA OBJEKTA “SIGURNA KUĆA” U SARAJEVU

Cilj projekta je bio omogućiti korisnicima Sigurne kuće bolje uvjete za život, školovanje, rehabilitaciju i uključivanje u društveni život.

Aktivnosti projekta odnosile su se na izvršenje građevinskih radova svih faza i to za: totalnu rekonstrukciju i stavljanje u funkciju novih 100m² prostora u prizemlju, adaptaciju kupatila na spratu i u prizemlju, sistema snabdijevanja toplom vodom, pregrađivanje postojećih prostora radi funkcionalnijeg korištenja, postavljanje ograde oko cijele parcele obdaništa, rekonstrukcija fasade, te uređenje zelene površine.

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kanton Sarajevo

99.194,82 KM

12. Projekat: Formiranje biblioteke u Sigurnoj kući

Direktni cilj projekta je da se kupovinom knjiga te formiranjem biblioteke u Sigurnoj kući korisnicima/korisnicama osiguraju neophodni uvjeti za njihovu resocijalizaciju kao vid radno-

okupacione terapije, a za određene grupe korisnika/korisnica i nastavak adekvatnog školovanja.

U okviru biblioteke nabavljeni su i primjerci profesionalnih izdanja, u cilju dodatne edukacije uposlenih u Skloništu.

Općina Centar

3.000,00 KM

13. Projekat: Dječije ljeto 2008.

Projektom se želi upotpuniti ljetni raspust za djecu, za koje nema adekvatnih sadržaja tokom ljetnih mjeseci u gradu (Sarajevo). Aktivnosti projekta imaju za cilj kroz zabavno-edukativne programe animirati i educirati najmlađu populaciju, te im približiti osnovna znanja o životnoj sredini, njenom značaju i važnosti očuvanja, kao i o dječijim pravima i prepoznavanju rizičnih situacija (vezanih za nasilje, trafficking, drogu).

14. ZNAČAJNA AKTIVNOST: Kampanja 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja

Realizacija : 25. novembar – 10. decembar 2008. godine

U Bosni i Hercegovini zajednički u kampanji Šesnaest dana aktivizma je učestvovalo više od dvadeset nevladinih organizacija sa preko pedeset različitih aktivnosti.

Fondacija lokalne demokratije Sarajevo u suradnji sa drugim nevladinim organizacijama realizirala je konferenciju za novinare u Sarajevu 24.11.2008. u 11,55 pod sloganom „Zaustavite nasilje protiv žena – primijenite zakone – kaznite počinitelje“.

Najavljena press konferencija istovremeno se održala u 5 gradova u Bosni i Hercegovini. Press konferenciji u Sarajevu prisustvovali su predstavnici: Agencije za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine, Gender Centra i Fondacije lokalne demokratije u ime nevladinog sektora uključenih u kampanju.

b. Medica Zenica

Uz direktni rad sa žrtvama traume i nasilja, Medica Zenica provodi i niz edukativnih, istraživačkih, zalagačkih i izdavačkih projekata usmjerenih na promociju i zaštitu ženskih ljudskih prava, prevenciju i rehabilitaciju od seksualnog i porodičnog nasilja i suzbijanje trgovine ljudskim bićima.

U periodu od januara do decembra 2008. u psihološkom savjetovalištu Medica Zenica prvi put se obratilo 149 osoba (111 žena, 12 djece i 26 muškaraca), a ukupan broj terapijskih tretmana / sesija je iznosio 592. U sigurnoj kući/skloništu Medica Zenica ukupno je boravilo 40 osoba (19 žena, 7 maloljetnica od 14 do 18 godina i 14 djece), a obavljeno je 740 terapijskih tretmana/sesija.

Najčešći razlog obraćanja vanjskom psihološkom savjetovalištu Medice Zenica je porodična i bračna problematika, te nasilje u porodici i braku. Najčešći razlog boravka klijentica u sigurnoj kući/skloništu su psihološke posljedice nasilja u braku, odnosno u porodici. Klijenti/ce su se u vanjsko psihološko savjetovalište najčešće javljale samoinicijativno, te posredstvom porodice i prijatelja. U sigurnu kuću/sklonište Medice Zenica klijentice su najčešće smještane posredstvom centara za socijalni rad te posredstvom policije (PU i MUP).

SOS telefon – 032463950/1265 linija za žrtve nasilja u porodici

U periodu od septembra do kraja decembra operaterke Medice Zenica su na SOS telefon namijenjen za žrtve nasilja u porodici primile 25 poziva i to 22 poziva su upućena od žena i 3 poziva od muškaraca. Osobe su tražile pomoć i podršku zbog nasilja u porodici, nasilja u zajednici, porodične problematike, sl.

Gradovi iz kojih su upućeni pozovi: Zenica 18, Žepče: 3, Sarajevo: 3, Sanski Most: 1

Poduzete intervencije od operaterki: psihološka podrška i osnaživanje u cilju normalizacije psihološkog stanja osoba koje su pozvale SOS, upućivanje u nadležne institucije i organizacije koje mogu pružiti adekvatnu pomoć kao što su: Savjetovalište Medica- Zenica 3, PU Zenica 7, Centar za socijalni rad Zenica 3, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, Kantonalni zavod za pravnu pomoć 2, Centar za socijalni rad Žepče 3, Centar za mentalno zdravlje 1.

Sigurna kuća Medica Zenica, januar – decembar 2008. godine

Broj osoba koje su boravile u sigurnoj kući u periodu januar – decembar 2008. godine iznosi 40 osoba, odnosno, u spomenutom periodu obavljeno je 40 prijema i to:

PRIJEMI			
Žene	djeca	maloljetnice	UKUPNO
19	14	7	40

Starosna dob osoba koje su boravile, ili borave u skloništu, kreće se od 2 mjeseca do 44 godine. Maloljetnice / adolescentkinje su također korisnice usluga Medice Zenica i to u dobi od 14 do 18 godina.

Terapijski rad u sigurnoj kući / skloništu Medice u periodu:

Ukupan broj tretmana / sesija u sigurnoj kući/skloništu Medica Zenica za period januar – decembar 2008. godine iznosi je 740 sesija što, otprilike, iznosi 740 sati rada.

Kako slijedi:

- Individualni rad - žene – 404 sesije
- Maloljetnice 246 sesija
- Individualni rad sa djecom 90 sesija

UKUPNO: 740 SESIJA

Ekonomsko osnaživanje ranjivih skupina:

U cilju ekonomskog osnaživanja ranjivih kategorija Medica Zenica je organizirala obuke za zanimanje (krojenje/šivanje/ tapaciranje i frizerski kurs). U periodu januar-decembar 2008. godine 27 žena i djevojaka pohađalo je obuke za zanimanje i okupacionu terapiju. Od ukupnog broja, 19 žena i djevojaka uspješno su završile edukaciju, položile završni ispit i dobile certifikate. Najveće interesovanje učesnice su pokazale za krojenje i šivanje - 9 osoba, zatim frizerski – 8 osoba i tapaciranje - 2 osobe. Zbog psihičkog stanja 8 osoba prisustvovalo je okupacionoj terapiji u trajanju po 2 sata dnevno.

MEDICINSKI SERVISI

U ovom izvještajnom periodu, u stacionaru Medice pruženo je 156 medicinskih intervencija i konsultacija.

Pacijentice su se najčešće žalile na glavobolju, želučane probleme, menstrualne tegobe, nervozu, zubobolju, prehlade, nesanicu, probleme sa urotaktom, te povrede.

U toku 2008. godine na bolničko liječenje su upućene 2 pacijentice, na specijalistički pregled upućeno je 39 klijentica, a na laboratorijske pretrage upućeno je 8 klijentica.

Edukacije održane za klijentice smještene u sigurnoj kući u navedenom periodu

Medicinske sestre su održavale edukacije o temama:

- «Samopregled dojke» - održane 4 grupne edukacije
- «Način i razlozi korištenja testa na trudnoću» - održana 1 grupna edukacija
- «Održavanje lične higijene i higijene prostora za stanovanje» - održano 6 grupnih edukacija
- «Održavanje lične higijene i higijene prostora za stanovanje» - održano 10 individualnih edukacija
- «Planiranje porodice i kontracepcija» - održano 8 grupnih edukacija
- «Menstruacija» - održano 7 grupnih edukacija
- «Anatomija ženskih spolnih organa» - održane 4 grupne edukacije
- «Seksualno prenosiva oboljenja» - održane 4 grupne edukacije

Zalaganje u zajednici za adekvatniju finansijsku podršku:

U cilju obezbjeđivanja sigurnije integracije Medice Zenica u postojeće socijalne i zdravstvene sisteme i uvrštavanja u budžet Općine Zenica i Ze-do kantona, kao i Federacije Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine formirana je radna grupa koja od 2006. godine pokušava adekvatnije riješiti finansiranje Medice Zenica kako se ne bi desilo da se ova organizacija ugasi sa povlačenjem međunarodnih donatora.

Rezultati radnih sastanaka, lobiranja i zalaganja vide se kroz pokazani interes i spremnost predstavnika Ministarstva za rad i socijalnu politiku Ze-do kantona da razgovaraju o partnerstvu sa Medicom Zenica. U 2008. godini Ze-do kanton je pružio i finansijsku podršku Medici Zenica u iznosu 14.000KM, a u 2009. godini Medica Zenica očekuje adekvatniju finansijsku podršku Kantona za rad Sigurne kuće i savjetovaništa. Općina Zenica je u 2008. godini pružila finansijsku pomoć za rad Medice Zenica u iznosu 24.000KM, ustupila 4 prostorije za rad savjetovaništa i kriznog centra, besplatno i uz plaćene režijske troškove. Prvi put je Medica Zenica sa Sigurnom kućom uvrštena u strateški dokument Općine Zenica „Plan razvoja socijalne zaštite na području općine Zenica 2009.-2013“. Uvrštavanju u navedeni strateški plan na lokalnom nivou značajan doprinos je dala radna grupa. U junu 2008. godine potpisan je i protokol sa Kantonalnom bolnicom u Zenici kojim su omogućene besplatne medicinske usluge za žene i djecu koji su smješteni u Sigurnoj kući bez obzira da li imaju zdravstveno osiguranje ili ne. U 2008. godini za aktivnosti Sigurne kuće tj. psiho-socijalnu podršku i ekonomsko osnaživanje finansijsku podršku, 30.000KM je pružilo Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

Medica Zenica je sklopila sa pojedinim institucijama i organizacijama protokole o suradnji s ciljem integraciju Medice u psiho-socijalni i zdravstveni sistem zajednice, kao i maksimalno korištenje postojećih resursa Medice Zenica, ali i resursa u zajednici.

Medijska kampanja

Tokom 2008. god. Medica Zenica je aktivno radila sa medijima i bila zastupljena u javnosti. Elektronski i printani mediji su pratili aktivnosti Medice Zenica, neki od njih su: RTV Zenica, BM Radio, IC Kakanj, FTV, Radio BH1, BiH TV, Naša riječ-Zenica, Oslobođenje.

Tokom 16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama javni servisi (RTRS, FBiH i BHTV) kao i lokalni mediji su korektno izještavali o aktivnostima u Bosni i Hercegovini. Medica Zenica je kreirala spot za pomoć i zaštitu ženama i djeci žrtvama nasilja i promovirala SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja. Spot je emitiran na 4 lokalne radiostanice tokom 16 dana aktivizma, počevši od 25.11.2008. pa do 10.12.2008. godine. Urađeni su pamfleti i dijeljeni su tokom ulične akcije, a posterii su polijepljeni u gradu i okolnim mjestima kako bi građanstvo bilo informirano o 16 dana aktivizma, ali i senzibilizirano za problem rodno zasnovanog nasilja. Ove aktivnosti su bile sastavni dio zajedničkih aktivnosti nevladinih organizacija koje su kreirale ovogodišnji kalendar aktivnosti povodom 16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama. Dvadeset i dvije nevladine organizacije su imale jasnu poruku prema vlastima u Bosni i Hercegovini da se kazne počinioci nasilja i zaustavi nasilje nad ženama. U 16 dana aktivizma, zajedno sa Medicom Zenica uključili/e su se predstavnici/ce državnih institucija: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Ze-do kantona, Općina Zenica, Centar za socijalni rad Zenica, JU Dom porodica kao i nevladine organizacije Romano Centro i Učitelj bez granica Zenica.

Edukacija

U 2008. godini Medica Zenica je u partnerstvu sa Društvom socijalnih radnika Ze-do kantona nastavila suradnju na realizaciji projekta „**Zajedno mijenjamo loše navike**“. Osnov za realizaciju ovog projekta sadržan je u navedenom Protokolu o suradnji između Medice Zenica i Društva socijalnih radnika Ze-do kantona. Tom prilikom organiziran je seminar, kojem su prisustvovali profesionalci centara za socijalni rad sa područja Ze-do kantona i općinskih službi za socijalnu zaštitu općina Ze-do kantona.

Tema seminara »*Rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici*« je obrađena sa socijalnog, psihološkog i pravnog aspekta, a seminaru su prisustvovala 23 osobe.

Istraživanja:

Kroz realizaciju Projekta „ Prekogrančna suradnja u sprečavanju nasilja nad ženama i djecom“, koji je realiziran u periodu od jula do decembra 2008. godine, ostvaren je prikaz stanja u oblasti nasilja u porodici koji se zasniva na pregledu strateških dokumenata koji su usvojeni, ili su u nacrtu, pa su u procedurama javnih rasprava, analiza postojeće legislative u oblasti nasilja u porodici, te iskustva članica nevladinih organizacija koje su sudjelovale ili sudjeluju u radnim grupama za izradu strateških dokumenata, kao i analiza upitnika koji su ciljano izrađeni za institucije i organizacije koje se bave pitanjem nasilja u porodici.

Također je urađeno istraživanje o spolno zasnovanom nasilju i nasilju nad djecom „**Drugi pogled na vrh ledenog brijega**“. Istraživanje je provedeno na dva teritorijalna područja: Zenica (600 ispitanica) i Modriča (100 ispitanica). Istraživanje je objavljeno i publicirano.

c. Vive žene Tuzla

U toku 2008. Vive žene su aktivno učestvovala u kreiranju strategije za prevenciju nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja predviđa brojne aktivnosti svih relevantnih aktera i institucija koje se bave nasiljem u porodici. Vive Žene u svojoj osnovnoj djelatnosti imaju psiho-socijalni rad sa žrtvama, ali isto tako na «makro» nivou, tj. šire društvene zajednice, zajedno sa drugim organizacijama rade na senzibiliziranju javnosti o ovoj problematici i pružaju treninge za profesionalce a sve to u sklopu primarne prevencije.

Implementacija psihosocijalnog programa zaštite žrtava nasilja

1. Ključna grupa korisnika

- Žene i djeca u akutnoj krizi kao posljedica zlostavljanja u porodici
- Porodice sa poremećenim odnosima kao posljedicom nasilja

U ovom izvještajnom periodu u Centru Vive žene na tretmanu (stacionarni i ambulanti tretman) su bile :

176 žene i 56 djece.

Od toga, 30 žena su bile akutne žrtve nasilja u porodici (izložene životnoj opasnosti) dok je ostali broj korisnica žrtva dugogodišnjeg nasilja u porodici i sa njima se više radio ambulanti tretman.

Sve su korisnice sa područja TK. Većina žrtava nasilja u porodici u naš Centar bude upućena od centra za socijalni rad, policije, na zahtjev drugih NVO. Određeni broj korisnica obrati nam se samoinicijativno.

Kada definiramo naše korisnike, možemo ih prikazati kroz sljedeću strukturu:

Stacionar: 30 žena i 31 dijete

- žene i djeca, žrtve nasilja u porodici, koji su primljeni kao krizna intervencija a u stanju su socijalne i psihološke potrebe.

Ambulatno savjetovalište: 146 žena i 25 djece

- porodice sa poremećenim odnosima i vezama,
- odgojno zanemarena i zapuštena djeca,
- osobe izložene zlostavljanju i nasilju u porodici,
- osobe sa društveno negativnim ponašanjem.

Stacionar /»sklonište«

Multidisciplinarni tim stručnjaka različitih profila od kojih svaki može biti uključen u vođenje slučaja predstavlja osnovu rada u Centru. Tim broji 16 članova (tri psihologa - psihoterapeuta, body terapeut, dva socijalna radnika, jedan pedagoški radnik, medicinska sestra, doktorica, pravnik), a članovi tima sastaju se redovno, jedanput sedmično na svojim stručnim sastancima. Multidisciplinarni tim funkcionira na bazi vođenja slučaja: za svakog klijenta zadužena je jedna stručna osoba koja koordinira i supervizira sve aktivnosti tokom klijentovog tretmana.

Aktivnosti su: Individualna psihoterapija, Grupna psihoterapija, Individualna body terapija, Grupna body terapija, Porodična terapija, Partnerska terapija, Individualno socijalno savjetovanje, Individualno pravno savjetovanje, Pedagoški rad sa djecom, Pedagoški rad sa majkama, Medicinska podrška.

Rezultati nakon psihoterapeutskog tretmana

- 176 žena korisnica primilo adekvatnu pomoć u našem centru
- 30 žena i 31 dijete dobili integralan stacionarni tretman
- 146 žena i 25 djece dobili kontinuiran ambulanti tretman i psiho-socijalnu pomoć
- 65% korisnika postiglo stabilnost mentalnog i fizičkog zdravlja
- 85% korisnika pokazalo smanjenje intenziteta simptoma
- 90% korisnika pokazalo smanjenje upotrebe lijekova za smirenje u toku tretmana

d. Caritas Mostar

Caritas Mostar nema za svoj prvobitni cilj ostvarivanje ravnopravnosti spolova, no vodeći računa o dostojanstvu i pravima svakoga čovjeka, promiče i ravnopravnost spolova.

Od **53 stalno uposlene osobe** u raznim ustanovama i projektima mostarskoga Caritasa **45 su žene**. Većina korisnika naših usluga su također žene.

Ovako je izgledala situacija klijenata u 2008. godini što se tiče Prihvatišta za žene i djecu u nevolji „Mirjam“ i Porodičnog savjetovališta:

Broj klijenata	Broj razgovora	Žene	Muškarci	
139	406	96	43	
ukupan broj smještenih osoba	od toga žena	od toga djece	smještaj do 3 mjeseca	smještaj preko 3 mjeseca
7	3	4	4	3

Tablica 2. Žrtve nasilja smještene u prihvatilište „Mirjam“ u 2008. godini

Druge srodne aktivnosti:

U okviru projekta prevencije trgovine ljudima koji finansijski podupire CRS održano je 17 susreta na 4 lokacije s ciljem edukacije mladih ljudi. Sudjelovalo je ukupno 54 mladih u dobi od 15 do 20 godina.

S ciljem ekonomskog osnaživanja žena proveden je projekt razvoja pčelarstva, u kojem je održan tečaj za 20 žena i nabavljeno 35 košnica s pripadajućom opremom za proizvodnju meda za 7 nezaposlenih žena.

Provedena je medijska kampanja „Zdrava porodica – zdravo društvo“ uz izradu i distribuciju promotivnog materijala, 3 javne tribine, gostovanje na 2 radiostanice.

Kao predavači sudjelovali smo na Jesenjoj porodičnoj školi u Dubrovniku (teme: nasilje u porodici, savjetovanje kao proces).

Suradnja/umrežavanje sa srodnim institucijama:

- Centri za socijalni rad (Mostar, Čapljina, Posušje, Ljubuški, Š. Brijeg)
- Centar za izvanbolničko liječenje ovisnosti Mostar
- SOS Kinderdorf Mostar (potpisan sporazum o suradnji na projektu jačanja socijalno ugroženih porodica)
- Žena BiH (Protokol pomoći žrtvama nasilja u HNK)
- Dom zdravlja Mostar
- Srednja medicinska škola Mostar
- Udruga oboljelih od PTSP-a Mostar
- Pojedini ljekari i odjeli Kliničke bolnice Mostar

Finansiranje:

Odobrena novčana sredstva iz državnog budžeta u 2008. jesu ona Vlade Federacije za sigurne kuće. Od odobrenog iznosa (37.500,- KM) u 2008. godini na naš račun za potrebe prihvatilišta „Mirjam“ uplaćeno je 18.750,- KM.

e. Žena BiH Mostar

U toku 2008.godine proveli smo niz aktivnosti u cilju ostvarivanja principa ravnopravnosti spolova.

Najveći broj naših aktivnosti se tiče problema nasilja u porodici i trgovine ljudima tako da smo:

- u okviru projekta „Razvijajmo svijest ljudi kroz promociju i afirmaciju prava žrtava nasilja u HNK“ podržanog od Evropske unije, održali 3 radionice sa policajcima iz svih PS u HNK. Radionicama su prisustvovala 53 policajca;
- uključili u aktivnosti prevencije nasilja u porodici vjerske zajednice i to SPC i IZ Mostar, čiji su predstavnici bili uključeni u radionice kao predavači;
- sa predstavnicima vjerskih zajednica održali 7 radionica u ruralnim područjima HNK, kojima je prisustvovalo 86 žena;
- u aktivnosti potpunog rješavanja slučajeva nasilja kroz Koordinaciono tijelo uključivali lokalne zajednice u HNK;
- u aktivnosti Koordinacionog tijela za borbu protiv nasilja u HNK uključili i gender komisiju Grada Mostara kao predstavnika gender mehanizama na lokalnom nivou u HNK;
- izrađeni i promotivni materijali i distribuirani po HNK;
- izrađena dva TV spota koja su emitirana na regionalnoj TV – RTM;
- izrađen radio jingle i emitiran na 5 lokalnih radiostanica: Radio Mostar, Radio Mir Međugorje, Radio Konjic, Radio Jablanica i Radio Dobre vibracije.

Podrška žrtvama nasilja je osigurana kroz SOS telefon, Mali telefon i Sigurnu kuću. Sa nazivateljima ili osobama koje nas direktno kontaktiraju radi tim sačinjen od pravnice, psihologinje, pedagoginje i socijalnog radnika. Eksperti drugih profila se uključuju po potrebi. Tokom 2008.godine na SOS telefon je bilo upućeno više od 130 poziva vezanih za nasilje.

U Sigurnu kuću je bilo smješteno 8 žrtava nasilja i 2 žrtve trgovine ljudima.

Na Mali telefon – dječiji SOS telefon je ostvareno više od 130 poziva vezanih za različite oblike nasilja nad djecom. Rad Malog telefona je malim sredstvima podržalo i Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (iznos 5.000 KM).

Kao i proteklih godina sredstva za rad Sigurne kuće su malim dijelom osigurana od Grada Mostara (u iznosu od 6000 KM godišnje) te ove godine od Ministarstva rada i socijalne politike FBiH u iznosu od 30.000 KM.

Udruženje „Žena BiH“ je također koordiniralo aktivnosti ispred NVO u toku uspostavljanja jedinstvene SOS linije za Federaciju Bosne i Hercegovine te potpisalo memorandum o suradnji o uspostavi i načinu funkcioniranja SOS telefona sa Gender Centrom.

U okviru projekta „Socijalna sigurnost djece tiče se svih nas“ podržanog od USAID I STC UK razvili smo dokument „Kako prepoznati nasilje nad djecom i pomoći djetetu žrtvi nasilja“ – Priručnik za profesionalce i distribuirali ga u institucije i organizacije u HNK.

U okviru projekta „Jačanje antitrafficking mreže na Zapadnom Balkanu“, podržanog od ADA i CARE INT NWB udruženje je organiziralo seminar sa ciljem: potpuni uvid u trenutnu poziciju vezanu za domaće žrtve trgovine ljudima i preporuke za njihovu bolju zaštitu, rehabilitaciju i reintegraciju te prezentiranje rada RING mreže predstavnicima institucija i jačanje njihove suradnje te Regionalnu konferenciju o suzbijanju trgovine ljudima.

Zajedno sa drugim ženskim NVO proveli akciju „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“ kroz medijska obraćanja, dijeljenje promo materijala, slanje dopisa predstavnicima izvršne i zakonodavne vlasti vezano za uvrštavanje žrtava nasilja u zakone o osnovama socijalne zaštite.

Vezano za Aktivnosti u oblasti javnog života, učestvovali smo u realizaciji projekta „Ženska izborna kampanja – lokalni izbori 2008“ zajedno sa NVO, članicama Ženske mreže, pod nazivom „Ženu za promjenu“. U okviru ovog projekta apeliralo se na građanstvo da na izbornim listama daju glas ženama kandidatkinjama, bez obzira na to koju političku stranku predstavljaju.

f. Žene sa Une Bihać

U protekloj godini naša organizacija je imala sljedeće aktivnosti: - radili smo projekat „U centru moći“, sa ženama u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti - uključili se u kampanju „16 dana aktivizma“ sa "Udružene žene Banja Luka" i "Žene ženama " Sarajevo - prisustvovali u Haagu velikoj međunarodnoj mirovnoj konferenciji i maršu mira 21.09.2008 - učestvovali na balkanskoj konferenciji -"Ruralne žene" u Skoplju na izradi strateškog plana održivosti žena na selu. U prošloj godini ukupno u skloništu smo imali 24 žrtve porodičnog nasilja, od Općine Bihać smo dobili 20.000 KM, od Vlade Kantona 10.000 KM, a od Federacije Bosne i Hercegovine 35.000 KM.